

POLITICA NOSTRĂ NAȚIONALĂ

ROLUL D-LUI D. A. STURDZA

IN

CEȘTIUNEA NAȚIONALĂ

STUDIŢ ISTORICO-POLITIC

DE

TEODOR RAICA

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Profesor gimnazial

„Există într'adevăr o şcoală de oameni, cari au curajul de a se numi oameni de Stat şi îndrănesc a pretinde să conducă destinele popoarelor, şi această şcoală pretinde că ceștiunea naţionalităţilor a fost inventată pur şi simplu de Napoleon III, ca să creeze dificultăţi interne Statelor străine, creând în sinul lor oameni zeloşi sprijinitori ai politicei sale turbulente şi aventurose” (v. „Paradoxe sociologice” de Max-Nordau).

— ◆ ◆ ◆ —
PLOESCI

TIPOGRAFIA „DEMOCRATUL”

1899

POLITICA NOSTRĂ NAȚIONALĂ

ROLUL D-LUI D. A. STURDZA

IN

CESTIUNEA NAȚIONALĂ

STUDIŢ ISTORICO-POLITIC

DE

TEODOR RAICA

Profesor gimnazial

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Există într'adevăr o şcoală de oameni, cari au curagiul de a se numi oameni de Stat şi îndrăsnesc a pretinde să conducă destinele popoarelor, şi această şcoală pretinde că cestiunea naţionalităţilor a fost inventată pur şi simplu de Napoleon III, ca să creeze dificultăţi interne Statelor străine, creând în sinul lor oameni zeloşi sprijinitori ai politicei sale turbulente şi aventurose“ (v. „Paradoxe sociologice“ de Max-Nordau).

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201802156

PLOESCI

TIPOGRAFIA »DEMOCRATULUI«

1899

Inchin această modestă lucrare tuturor bunilor Români, cari nu fac speculă cu idealul național, nici nu-și vând dreptul, ce au la cinstea și respectul omenirii, pentru puterea deșartă și meschine interese de ordin stomachal.

Autorul.

PARTEA I

STURDZA SUB IOAN C. BRATIANU

1. Origina Familiei Sturdza

„Sturdza, eine moldavische Bojarenfamilie, leitet ihren Ursprung von den ungar. Turzos ab. Einer andern Linie der Familie, gehören, die Sturdza von Michauschani (in der Moldau) an. Unter diesen ist der bekannteste Demeter Sturdza.“

BCU Cluj / Central University Library

(v. Brockhaus. Ed. 13. vol. 15. p. 328).

Cestiunea națională este astă-đi la ordinea ăilei. Cu ea s'aă ocupat și chemați și nechemati. Asupra ei s'aă spus multe și bune și rele.

Cestiunea națională, ca ori-ce cestiune mare și emoționantă, își are firește eroul său. Acesta este actualul prim sfetnic al Majestății Sale. Asupra purtării sale, în cestiunea națională, vrem și noi să ne rostim în o serie de articole. Credem că desvelirile, ce vom face, vor avea darul să scôtă din situația lor falsă pe toți acei concetățeni de origine ardeleană, cari, uitând necazurile celor de acasă, s'aă făcut, cu voia saă fără voia lor, complicii marelui campion naționalist de odinióră, actualul *cioclu al cauzei naționale*, d. D. A. Sturdza.

Prima întrebare la care vom răspunde va fi: *Cine e omul?* Și a doua: *prin ce s'a ilustrat el?* Vorn începe deci cu origina și portretul eroului nostru, după care vor urma succesiv toate faptele lui mai de sémă.

Nemuritorul C. A. Rosetti, care-și cunoștea așa de bine țara și oamenii, dovedește într'un remarcabil articol din „*Românul*“, *origina maghiară a d-lui D. A. Sturdza*. Am citit la timpul său articolul, de și astăzi nu-l mai posed. Cine s'ar fi gândit atunci la atitudinea de aji a primului ministru român ! În anul 1874 a apărut la Paris o broșură intitulată : „*Michael Sturdza, ancien prince regnant de Moldavie 1839—1849*“, scrisă, dacă nu chiar de mâna prințului M. S., de sigur pe baza documentelor genealogice comunicate de el. N'avem cartea la îndemână, dar s'a folosit de ea marele Dictionar enciclopedic german cunoscut sub numele lui Brockhaus. El citează această carte, după care ne dă câte-va date genealogice foarte importante asupra familiei moldovene Sturdza. În rezumat spune că familia actualului nostru prim-ministru este de *origină maghiară*, ceea-ce explică multe din faptele d-lui D. A. Sturdza, pe cari alt-fel nu le-am putea pricepe. Iată și textul în *traducere română*.

„*Sturdza* (Stourdza) o familie boerăscă din Moldova, își trage origina din *Turzos-estii maghiari*, cari se stabiliră, prin vécul 15, în Moldova, unde-și agonisiră mari proprietăți și să ramificară în mai multe linii. Marele Stolnic Sandul S. (*turdza*) să refugiase la 1711 cu principele Cantemir în Rusia, se reîntorse ce-i drept mai târziu iarăși în patria sa, dar familia lui rămase și mai departe în continue relații cu Rusia, și uniți membrii ocupară funcții înalte în serviciul Statului rus.

Grigor S. (*turdza*) fu, sub principele Callimach, Cancelar al Moldovei și, în această calitate, un colaborator activ la așa numitul codicele lui Callimach de la 1817. O rube-denie a acestuia a fost consilierul intim rus. Alexandru Sturdza (v. a.) cunoscut prin *memoriul* său contra spiritului liberal al Universităților germane.

Marele boier Ioan S. (*turdza*) obține la 1822 de la Pörtă demnitatea de principe al Moldovei, pe care o păstră până la ocupația rusă de la 1828.

După ce țara, în urma păcii de la Adrianopol, ajunse în posesia unei părți din vechile sale drepturi convenționale, și în deosebi a unei constituțiuni, fu ales de principe fiul lui Ioan Michail Sturdza, născut la 1795 la Iași. El s'a dis-

tins în administrație, dar se făcu odios atât prin avariția cât și prin severitatea sa.

Ne fiind în stare să ție socotélă (să menajeze) de deșteptarea conștiinței naționale, părăsit și de Rusia, a fost silit, cu totă înăbușirea revoluției de la 1848, să abdice (la domnie), după convenția de la Balta-Liman în Mai 1849.

La 1859, când trebuia să se facă în Moldova alegerea unui principe pe baza convenției din Paris de la 1858, veni el însuși la Iași și chiar fu salutat de către unii partizani ca principe recunoscut.

Dar propriul său fiu, *Grigore S. (turdza)*, născut la 1821, bărbat talentat, energic însă fără scrupule, îi fu rival.

Neputându-se înțelege tatăl cu fiul, își făcură (numai) rău unul altuia și, la alegere, cădură amândoi fiind ales de principe Colonelul *Cuza* care fusese indiferent. Din acest moment prințul *Mihail S. (turdza)* părăsi definitiv țara și trăi la Paris unde muri la 9 Mai 1884, pe când fiul său Grigore se distinge ca orator politic și membru important al conseruatorilor din Moldova. Vedi „*Mihail S., ancien prince regnant de Moldovie 1839—49*” (Paris 1874).

De altă ramură a acestei familii se țin Sturdziștii de Miclăușani (în Moldova).

Intre aceștia cel mai cunoscut este Dumitru (A.) Sturdza ; unul dintre colaboratorii cei mai activi la răsturnarea lui Cuza în timpul triumviratului precum și sub regele Carol în cabinetul lui Brătianu de la 1877 de mai multe ori Ministru de Comerț de Finanțe de Externe și (de la Februarie 1886) de Instrucție“.

Tot în privința originii d-lui D. A. Sturdza iată ce mai citim în *Dreptatea*¹, care reproduce din *Opinia* de la Iași, sub titlul „*Gazda Regelui*“, următorul articol :

„Cu ocazia manevrelor, cari au loc în jurul Romanului, Suveranului i s'a pregătit gazdă la d. *Michail Sturdza la Miclăușani*, fratele actualului prim-ministru.

Aci este, credem, locul să dăm ore-cari detalii asupra personajului, care va avea onórea să primescă acasă la el pe Majestatea Sa. Amfitrionul trăește tot timpul la moșie ; *costumul său de toate dăilele, și de care nu s'a despărțit nici o dată, e cu desăvârșire unguresc : vengherca cu brandeburguri,*

1). *Dreptatea* de la 24 Septembre 1898, No. 844, ediția III-a.

botfori cu pinteni, căciulă ungurească și mustățile lungi, țapoșe și ceruite.

Atât satul lui, cât și mai toate satele din prejur să alcătuiesc din coloniți pur ungurești, cu comunitățile și bisericile lor, trăind o viață cu totul deosebită de moravurile vieții românești de la sate, și formând un fel de cetate streină pe pământul românesc.

Probabil că din simpatie pentru acest neam de oameni, în mijlocul cărora trăiește, d. *Mihai Sturdza Miclăușanul* a renunțat ore-cum la raporturile sociale cu lumea orașelor mari ale țării, și numai din când în când, la intervale foarte rare, vine la Roman, călare însă, nici odată cu trăsura.

Toți Ungurii din Miclăușani cum și acei de prin satele vecine, consideră pe d. *Mihai Sturdza* ca un senior de origine maghiară.

Toate satele ungurești din partea locului se pregătesc să iasă întru întâmpinarea Majestății Sale Regelui spre a-i mulțumi de protecția și deosebita ocrotire de care se bucură ei sub guvernul actual.

Acest articol, cum se poate din coprins și stil, este trimis de un corespondent din Roman, om în vîrstă, politicește nepasionat și cunoscător al lucrurilor.

Din cele ce preced rezultă „clar și neted” următoarele adevăruri necontestabile :

a) Familia *Sturdza* descinde din familia maghiară *Turzos*. Probă că *Brockhaus* n'a născocit el lucru nici nu i s'a comunicat de vr'un dușman politic sau personal al d-lui D. A. *Sturdza*, ci l'a scos din cartea citată scrisă sub inspirația prințului *Mihai Sturdza*.

b) Familia d-lui D. A. *Sturdza* nu este o continuare directă a vechii familii boerești *Sturdza*, ci numai o ramură secundară, rătăcită de la tulpina cea adevărată. Prin urmare, d. D. A. *Sturdza* nu este boer de neam, ci parvenit, adică ciocoiu, cum ar dice d-sa. De alt-fel, singur a declarat că nu este boer de neam, de și recunoște că s'a jucat, când era mic, cu copiii de boier. Nu-i vorba că, între boier și ciocoiu este aceeași deosebire, ca și între grâu și neghină.

2. Origina numelui „Miclăușani“

„Atât satul lui, cât și mai toate satele din prejur se alcătuiesc din coloni pur ungurești.... Toți Ungurii din Miclăușani, cum și acei de prin satele vecine, consideră pe d. Mihai Sturdza ca un senior de origine maghiară.“

(v. Dreptatea 24 Septembrie 1898.)

Dar, chiar dacă n'am ști istoricește că d. D. A. Sturdza este de origine maghiară, am putea înși-ne dovedi lucrul acesta *a posteriori*.

În adevăr, să presupunem, pentru moment, că n'ar fi adevărate nici cele spuse de familia prințului Mihai Sturdza, nici cele scrise de reposatul C. A. Rosetti. Să aducem noi dovadă nouă și, pe cât credem, nediscutabilă în această cestiune.

Este în de obște cunoscut a/ că membrii familiei d-lui D. A. S. poartă supranumele de *Miclăușani*; b/ că însuși comuna sa natală se numește *Miclăușani*; c/ că tot astfel se chiamă și moșia părintescă a familiei.

Acest lucru este foarte important și, pentru cei competenți în materie, singur poate fi hotărâtor în cauză.

Să dovedim acesta.

Se știe că moșiile 'și iaă numele în general de la comune, de la numele sau naționalitatea proprietarilor, precum și de la alte împrejurări ce stau în legătură cu acestea.

Prin urmare, moșia părintescă a familiei Sturdza și-a luat numele de la comuna *Miclăușani*. Această comună trebuie să existe probă următorul pasaj din corespondența de la Roman: „Toți Ungurii din Miclăușani cum și acei de prin satele vecine etc.“

Tot de aci se vede că comuna acesta este locuită de Unguri. Și dacă ați este locuită de Unguri, de sigur tot așa a trebuit să fie de la întemeierea ei.

Ca să presupui că locuitorii Români de odinioară ai acestei comune ar fi fost maghiarizați mai târziu, este absurd.

Deci comuna a fost *întemeiată și botezată* tot de Unguri. Ungurii firește nu puteu să-i dea de cât nume unguresc. Urmază așa dar că *Miclăușani* trebuie să fie nume de origine maghiară. De alt-fel, sunt sigur că locuitorii Unguri, în

limba lor nu-î dic *Miclăușani*, ci altminteri, cum, vom vedea imediat. Ceia-ce trebuie să spunem aci este că se găsesc și în Ardeal și Ungaria numiri de comune ca: Sânt *Miclăuș*, *Miclăușul mare*, *Miclăușul mic*, etc. Orî-cine pôte ușor înțelege că *Miclăușani* nu este de cât o formă mai lungă derivată din prototipul Ardelén: *Miclăuș*.

Naște întrebarea: ce însemnă *Miclăuș*? În limba maghiară cele 3 comune amintite se dic: *Szent-Miklos*, *Nagy-Miklos*; *Kis-Miklos*, în cari *Miklos* correspunde formei *Miclăuș*, care se traduce exact românește: *Nicolae*, în forma populară *Nicoara*. Deci numele moșiei ca și al comunei natale a d-lui D. A. S. este o numire curat ungurască, care pe românește s'ar traduce *Nicorești*. Știm că există în țară și moșia saŭ localitatea *Nicorești*, dar acêsta nu este proprietatea d-lui Sturdza. Alt-fel, nu mai începem discuția. Credem că moșia *Miclăușani* este singura moșie, în țară, care pörtă un nume maghiar. Apoi; chiar acêstă numire, care are o formă fôrte nouă, arată că familia maghiară *Turzos* departe de a se fi stabilit în Moldova prin v. 15, căci de atunci, atât comuna cât și moșia își prefăcêu forma barbară și cu totul neromânească a numelui. Iar *Brockhaus* amintește pe marele stolnic *Sandul Sturdza* primul membru care jôcă un rol public abia prin v. 18 sub Cantemir. De aci și până în v. 15 mai e o distanță bunicică. Dar nu-î numai numele de *Miclăușani* o probă despre origina maghiară a d-lui D. A. S.

Se știe din statisticele nôstre că în partea apusénă a Moldovei există o colonie de peste 50,000 Unguri diși *Ciangăi*. Acêstă cifră este de sigur redusă. Probă că și evreii din tótă țara sunt trecuți în geografia în număr numai de vr'o 250,000, ceia-ce, din nenorocire, nu este de cât, o parte din adevăr.

E cunoscută tendențiositatea statisticii lor *naționale*. *Ciangăii* sunt în mare număr în județul Bacău și Român Iar după *Opinia* din Iași, al cărei raportor cunoște din propria sa experiență, starea lucrurilor. „Atât satul lui (al d-lui M. Sturdza) cât și mai tôte satele din prejur se alcătuesc din *coloni pur ungurești*, cu comunitățile și bisericile lor“. De aci se vede că nu numai *Miclăușani* este o comună ungurască și după nume și după locuitori dar aprópe tôte satele de prin prejur sunt în aceiași categorie. Așa dar aci

avem a face cu o *întregă colonie ungurească*, în sinul căreia este așezată familia Primului nostru Ministru. E cestiune de elementar bun simț, că această familie *românizată* este eșită și crescută din răunchii acestei colonii maghiare nici de cum introdusă mai târziu. Căci ce ar fi căutat o familie română în mijlocul unei haite flămânde și sălbatice de Unguri !

De altă parte familia *Sturdza Miclăușanu* după cum re-ese din aceiași corespondență este considerată, după *tradiția populară*, ca *familie de seniori de origină curat maghiară*. Apoi tradiția populară are o valoare necontestabilă pentru istoria unui popor. Alt argument, care vine în sprijinul thezei noastre, este și portul și obiceiurile curat maghiare ale d-lui M. Sturdza și de sigur și ale celor-l'alți membri din familie. Se știe că cea-ce alcătuește o națiune nu este numai limba sa și religia, dar și portul, obiceiurile și cele-l'alte particularități caracteristice. Deci toate împrejurările sunt de acord pentru a confirma descinderea familiei Sturdza din Ardeal și origina sa maghiară. Intre Moldova și Transilvania au existat în tot d'a-una raporturi de emigrare. După tradiția istorică însuși Dragoș, întemeietorul Moldovei, a venit tot din Ungaria.

Iar prin veacul XII o întregă populație a *Cumanilor*, s'a refugiat din Ungaria în Moldova. Mai târziu Săcuii trecea în Moldova ca la ei acasă.

Dacă astă-zi un membru al acestei familii de origină streină a ajuns prim-ministru al țării, nu-i mirare, mai ales pentru Moldova, care și-a avut și pe țiganul său *Răsvan Vodă* !

Cu atât mai puțin ne va surprinde, după aceste lămuriri, *maghiarofilismul* și trădarea intereselor naționale din partea d-lui D. A. Sturdza, cunoscută fiind puterea *atavismului* la om. Apoi Românul dice : *Lupul 'și schimbă părul, dar năravul nu-și leapădă*. Domnul Sturdza nu putea fi de cât cea-ce l'a făcut natura. Năravul din fire, n'are lecuire. D-sa, ca toți ciocoi parveniți, n'are de cât un singur ideal „clar și neted“, *idealul stomachului*.

3. Portretul eroului nostru

„Mic de stat, violent și nesocotit. De înțelept ce este ori de ce se apucă toate le isprăvește prost. Linge mâna pe care n'o poate mușca.
E vanitos și foarte meșter la scuze».

După ce-î știm origina, să-î vedem portretul, mai înainte de a ajunge la faptele sale, de alt-fel, în deobște cunoscute.

D. A. Sturdza: E mic de stat — de aceia unii îi dic *piticul de la Sinaia*—violent, probă deseale sale crize nervose și foarte nesocotit, dovadă toate faptele săvârșite de el „în rostul țării, timp de 40 ani”.

În politică n'alege mijlocele. De și nu este iezuit de profesiune, pentru el scopul *scuză* mijlocele. De aceia, a devenit mai celebru de cât Georgescu-Vitriol, prin nesfârșitele sale *scuze*. Scopul vieții sale este *puterea*. Pentru ajungerea lui se pune în cele mai penibile contradicții cu sine însuși: aci e trădător, aci e lingușitor, după cum îi dictază meschinele sale interese. În opoziție, Sturdza este *Baronul de Hahn*, Regele „*Spionul Prusac*”.

La guvern, Sturdza devine inginer și călătorește gratis, iar Regele, *Marele Căpitan*. Pentru el, ținerea cuvintului, principiile seü onestitatea politică sunt *mofturi române*. În opoziție promite marea cu sarea se angajază în luptă cu toate puterile de o dată. Venit la putere tăgăduiește totul, spunând că ar fi *absurd* să ne stricăm cu puterile vecine, „și *Românul* tot-d'a-una s'a ferit de a fi *absurd*” ! În opoziție pune în mișcare întreaga Europă și pe toți Românii contra Maghiarilor, *căldii fraților noștri*.

Declară, în discursul seü de la Orfeü că „atunci când va suna clopotul de mörte pentru cele trei milioane de Români din Ungaria, și clopotul de mörte al nostru a sunat”. Iar, în discursul seü de la Iași, susține cu totul contrarul, anume că „monarchia austro-ungară *ast-fel cum e constituită* este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul European ca și pentru siguranța regatului nostru”. Dar monarchia vecină se bazază pe *dualism* saü excluderea Românilor din

viața publică și maghiarizarea lor cu forța. Decî monarhia austro-ungară *ast-fel cum e constituită*,—ceia-ce echivalăză cu *neexistența celor 3 milioane de Români din Ungaria*—este totuși o necesitate pentru existența României ! Acésta este culmea onestității politice și a coerenței de idei.

În opoziție este democrat, chiar demagog, dacă poștești. Nimic nu face, nimic nu drege, fără să se adreseze *poporului său român*. În privința acésta are o notă comună cu pâr. Lucaci, reprezentantul, de sigur *des-interesat*, al ideilor sale în mercenarul său organ de la Arad.

Ajuns, prin asemenea mijlóce, stăpân pe situație, nu mai vrea să știe nici de *poporul său român*, nici de *scumpa sa țară* nici de *opinia publică*. El aci, ca și prietenul său Bănsffy dincolo, își dice: *Statul sunt eu. Fac ce vreau și ce-mi place*. Cât pentru țară și neam, *je m'en fiche* !

4. Expulzarea Transilvănenilor și cererea de scuze Ungurilor

„In fie-care județ se găsește, în colegiile noastre electorale câte un grup de Români din Ardeal, cari forméză majoritatea în favorul partidului pentru care s'aũ hotărît să voteze. Acești oameni nu și-aũ uĩtat origina. Ei aũ părinți, amici peste Carpați și relații zilnice cu cei rămași acolo. Oři-ce suferință, oři-ce nedreptate făcută de Unguri Românilor, îi face să sufere și ei”.

(v. A. Stolojan Discurs. 10 Dec. 93).

La 1883 se desvelește la Iași statuia lui Ștefan cel mare. Momentul era solemn. Acest fericit eveniment nu se putea să nu emoționeze și să nu deștepte curaj în sufletele tuturor bunilor Români, reamintindu-le bravura și nenumăratele victorii mărețe raportate de marele eroũ național. Insuși Eminescu, nefericitul Eminescu, pentru care viața era un vis searbăd, a găsit prilejul bine-venit ca să redeștepte, în mintea și inima Românilor, suferințele trecute și aspirațiunile viitoare.

Sub inspirația acestui înălțător moment și-a scris el frumoșa *Doină*, în care, dicea relativ la suferințele noastre :

„De la Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a,
Că nu mai pôte străbate
De-atâta streinătate.
Cine-a îndrăgit streinii
Mânca-i-ar inima căinii
Mânca-i-ar casa pustia
Și neamul nemernicia“.

Entuziasmul și mândria națională erau așa de legitime, în acest moment măreț, că era cu neputință să nu se găsească cine-va, care să dea, și în proză, expresiunea cea mai sinceră sentimentului comun al Românilor. Acest cine-va s'a găsit în persóna d-lui P. Grădiștenu. D-sa a ținut, cu ocazia acésta, un toast, un frumos toast național, în care, între altele, făcea aluzie la cele câte-va *pietre nestimate, ce lipsesc din coroana României*. Mulți pôte n'aũ înțeles aluzia, alții n'aũ vrut să-i exagereze importanța, bine știind că, între pahare, multe se pot spune. În deosebi, Majestatea Sa nu se putea scandaliza: a) pentru că toastul nu l'a ținut un ministru, nici măcar o persónă oficială; b) Majestatea Sa, în discursul său din anul trecut, ținut la Iași, cu ocazia inaugurării Universității, face aluzii cu mult mai transparente relative la interesele generale ale întregului neam românesc; c) Vorba d-lui D. A. Sturdza: *Astă-đi am scăpat, slavă Domnului, de sub vasalitatea Turciei. Iar dacă n'am avea curagiul să spunem ceea-ce simțim față de Românii subjugăți, ar însemna că am schimbat vasalitatea turcască cu cea ungarască*. Dar, urechea fină, saũ mai bine fineză, a d-lui D. A. Sturdza, n'a scăpat nici acéstă aluzie inofensivă. Dómne, dacă ar putea asista, actualul Prim-ministru român, la vr'o solemnitate analoagă ungarască, s'audă câte spun Ungurii despre noi și despre alții... Și nici unui guvern din lume nu i-a trecut vr'odată prin minte să declare cui-va resbel pentru... *un toast* ! Destul, că, pentru d. D. A. Sturdza, a fost bine-venită—ba pôte chiar dorită—ocazia, ca să re-între în rolul său de *omul scuzelor* și să imprime o nouă umilință pe fruntea statului român.

Un *denunțator român* al toastului s'a găsit îndată. Rusia, pe care o privia, în prima linie, toastul, ca un stat cu minte, a rămas nepăsătoare. Cine era să protesteze altul, dacă nu acel popor de *copii îmbăîrâniți*, pe care d. D. A. Sturdza l'a

deprins *in special* cu scuzele sale umilite...? Presa jidano-maghiară, începe, conform obiceiului ei, să urle. D-l D. A. Sturdza se sperie și trânteste guvernului unguresc niște scuze, de le-a mers pomina. Cu toate că d. P. Grădiștenu, singur responsabil de vorbele sale, era, dacă nu mă înșel, *apropo* major! Presa ungurască, drept recunoștință, denunță *scuzele*, și și bat joc de d. D. A. Sturdza în articole de fond cu titluri insultătoare. Așa „Ellenzék“ din Cluj, într'un articol de fond intitulat: „Katzen Jammer“ (= „Regretul pisicei“), ridiculiza timiditatea d-lui D. A. Sturdza. Se arăta nemulțumit cu aceste scuze, cerând guvernului român să scotă din școli toate hărțile, cari amintesc de Dacia, și să suprimе, din cărțile de școală, toate părțile privitoare la Românii subjugati. O dată apucat pe calea *scuzelor*, d. D. A. Sturdza nu s'a oprit aci. Se știe că tot începutul este greu. Începutul odată făcut, cele-lalte vin de la sine.

La 1885, abia, după doi ani de la scuzele pentru toast, d. D. A. Sturdza, tot de hatirul Ungurilor, *mijlocește expulzarea a șase Români transilvăneni*, anume: *G. Săcășanu, G. Ocășanu, Cornănu, N. Ciurcu, Al. Ciurcu și Droc Bănciulescu*. Și lucru curios, presa jidano-maghiară, cu tot șovinismul ei și cu totă bucuria ce simțea, *declară că guvernul unguresc n'a cerut de loc expulzarea nimănuî*. Prin urmare, expulzarea acestor bieți Români—deja expulzați odată la noi de Unguri—a fost o nouă și voluntară jertfă, adusă pe altarul nesățiosului moloch-maghiar.

În adevăr, ce crimă credeți c'ați săvârșit cei șase Români ardeleni? E de ajuns, să vă spun din capul locului, că ei, spre nenorocirea lor, erau cu toții gazetari din opoziție, ca să ghiciți de mai 'nainte adevărata lor vină. Școlile din Brașov cu păr. Voina în frunte pot spune, dacă d. D. A. Sturdza își alege mijlocele când e vorba să se răzbune pe adversari.

Tocmai se înființase *Liga de maghiarizare* disă *Kultur-egylet* contra căreia tuna și fulgera d. D. A. Sturdza în opoziție. Nu le ajungea bieților Români că au fost despoiați de toate drepturile omenești, acum se înființază și această *societate de maghiarizare* ca să le răpiască singurul drept natural, ce le mai rămăsese, dreptul la viața națională. Firește, acest lucru a revoltat pe toți buni Români. Și Românii de peste

munți, la câți nu le-a astupat gura neagra pușcărie, au protestat, în fața lumii civilizate, contra barbarului sistem de desnaționalizare. Durerea și țipetele părinților nu puteau lăsa impasibili pe fiii lor din *România liberă*. „*Acești oameni nu și-au uitat origina. Ei au părinți, amici peste Carpați și relații zilnice cu cei rămași acolo. Ori-ce suferință, ori-ce nedreptate făcută de Unguri Românilor, îi face să sufere și ei*“. Românilor ardeleni, nici odată nu le-a trecut prin minte că, stabilindu-se în *România liberă*, n'au voe să plângă și să protesteze când părinții lor sunt loviți. Au plâns deci și au protestat și ei, cum i-a lăsat inima și cum i-a tăiat capul. Au făcut poate o greșală că nu s'au adresat d-lui D. A. Sturdza să le alcătuiască protestul. Dar nici odată nu s'au gândit că această simplă scăpare din vedere o să le atragă expulzarea. Ei s'au încrezut că sunt între frați și România n'are convenție de extradare cu Austro-Ungaria. Probă că pe refugiații politici, sustrași legilor și aduși în țară de însuși d. D. A. Sturdza, nu i-a extradat nici până astăzi, ceea-ce de sigur făcea, dacă exista asemenea convenție. Apoi și-or fi dis bieții oameni că a protesta contra fără-delegii nu este o crimă. În tot cazul fapta lor este mai puțin gravă, de cât a d-lui D. A. Sturdza, care odinioară propunea și sprijinea *regicidul*, fără să-l fi expulzat cine-va pentru acest *bagatel*. Apoi omul, când îl dore, nu se poate gândi mult, asupra alegerii mijloacelor de alinare. Această cestiune de elementar bun simț, o putea pricepe și d. D. A. Sturdza, care nici odată nu-și cumpănește faptele.

Ast-fel, bieții gazetari români, după ce că abia-și duceau existența zilnică, au vrut să arate cel puțin părinților lor că nu sunt ingrați. Un sentiment, acesta, de care noi ăștia din țară am avea mare nevoie.

Ei au dat la lumină un *protest anonim*, care a trecut firește cu poșta și peste Carpați. Atât i-a trebuit d-lui D. A. Sturdza, ca să scape de câți-va adversari politici *expulzându-i*. Nici Turcii după vremuri n'au tratat alt-fel pe generoșii bărbați, cari au provocat mișcarea de la 1848.

Mai înainte de a arăta puternica impresie ce au produs în țară faptele d-lui D. A. Sturdza și a vedea cum se justifică în opoziție expulzatorul, ni se impune, fără să vrem întrebarea: a) *pentru ce* dintre toți miniștri buni și răi câți a

avut țara românească, d. D. A. Sturdza singur a ținut, ori de câte ori a venit la putere, să se illustreze, fie prin expulzarea Românilor, fie prin trădarea intereselor naționale? Pentru ce? b) *Pentru ce* n'a luat d. D. A. Sturdza pildă de la Unguri în afacerile naționale, ori de câte ori i s'a cerut, sau pretinde că i s'a cerut, explicații de către aceștia asupra celor petrecute în țară? Ajunge să amintim, cu această ocazie, numai două fapte recente, ca să se convingă și cei mai sceptici ce contrast mare există între procedura guvernului unguresc și a celui românesc, *în aceeași materie*.

Regele nostru, în înțelepciunea sa politică, face vizită Rusiei. Faptul este de o extremă importanță. El a produs o bucurie nespusă în inimile Românilor *de pretutindenea*. În aceeași măsură însă a revoltat pe vecinii Unguri, cu cari se pretinde că stăm în relații politice amicale. Ei bine, Ungurii, oameni hotărâți și *cavaleri* în înțelesul rău al cuvântului, au căutat să dea expresiune concretă indignării lor. Nu numai presa lor a combătut pasul înțeleptului nostru Rege, dar la Vâlcele în Transilvania, autoritățile publice *au sfărâmat portretul Regelui*. Când s'a întâmplat în țara noastră o așa crimă de les-majestate? Și ce satisfacție ne-a dat? Credeți că ministrul de interne maghiar și-a cerut cel puțin *scuze*? Ei așa! A lăsat să se publice în ziare că vântul, cum era el așa năbădăios și cu piteni,—a intrat în restaurant, a smuls portretul Regelui nostru după perete, fără să simtă măcar birtașul, și l'a rupt în bucăți! Pottim acum de te ia la certă cu vântul! Asta-i procedura Ungurilor într'un cas atât de grav. Dar ia să-l vedeți și pe d. D. A. Sturdza cum procedează într'o cestiune cu desăvârșire inofensivă. Acum câte-va luni d. Colonel Teișanu de la Iași scrie o piesă dramatică *cu caracter naționalist*, care se joacă pe scena de la Iași, iar autorul aclamat, își face firește după obicei și bună-cuviință, apariția pe scenă. Acest fapt, care-i face d-lui colonel o îndoită onoare: a) ca om de litere; b) ca militar, care-i dator să-și iubiască neamul, ce credeți că a fost recompensat sau cel puțin trecut cu vederea de d. D. A. Sturdza? Nici una nici alta: *d. Colonel Teișanu a fost imediat pedepsit cu 60 de zile arest*. Și știți ce motiv invocă d-nul D. A. Sturdza spre a justifica această nemeritată pedepsă? „Militarii să-și vadă de datoria lor și să lase pe alții să facă politică“ Cu

alte cuvinte, militarii n'au datoria să-și iubiască neamul, dar d. D. A. Sturdza are dreptul să-l trădeze? Oare tot așa le vorbia d. D. A. Sturdza militarilor și când i-au dat concursul la răsturnarea lui Cuza-Vodă? Ce „nemernicie“ ! cum ar dice d. I. Slavici !

Dar acesta este numai o parte a medaliei. Se va vedea ce atitudine nedemnă a luat d. D. A. Sturdza față de cei ce i-au cerut pe urmă socoteala de faptele sale neromânești.

5. Urmările expulzării și justificarea vinovatului

„De asemenea, ori-care ar fi libertatea presei, noi nu putem și nu vom putea permite, ca soi volante, incendiare să se tipărească nepedepsit pe teritoriul nostru, mai ales când acele aduc pagubă chiar neamului nostru și folosesc numai dușmanilor acestuia“.

(v. Corresp. Rom. 30 Noemb. 1893).

De și s'ar putea pretinde că expulzarea Ardelenilor s'a făcut sub Ion Brătianu, obiecția acesta n'are nici o valoare. Căci d. D. A. Sturdza era ministru de externe și deci el ă trebuit să propună expulzarea. Aprobarea propunerii de către membrii consiliului de miniștri era cestiune de simplă solidaritate colegială. Apoi d. D. A. Sturdza este acela care pe urmă a recurs la cele mai nepermise mijloce spre a justifica faptul expulzării. Dacă cestiunea scuzelor cu toastul a trecut, după o ușoră indignare a presei, expulzarea celor șase Români nevinovați a dat de furcă d-lui ministru D. A. Sturdza, provocându-i una din acele crize nervoase, care dă dreptul ori-cui să intre, fără discuție, în casa de sănătate. Iată cum s'a petrecut lucrurile. Mé găseam tocmai în Senat, când d. G. Mărzescu, actualul șef al liberalilor ieșeni, și-a dezvoltat teribila sa interpelare asupra actului „și anti-național și anti-liberal și anti-legal“ al d-lui D. A. Sturdza, cum îl califica interpelatorul.

La 1885 ca și la 1895 d. D. A. Sturdza, conform politicii sale imorale *«de a dezbiņa și a domina»*, avusese grijă să-și întemeze la Sibiu un diar propriu pus sub direcția

omului său de casă, d. Ion Slavici, plătit anual 6000 franci. Acest spion recunoscut, fiind de mai înainte isgonit din *societatea Carpații*, de către chiar unii din cei expulzați, a profitat de ocazie spre a-și răsbuna contra adversarilor săi personali. *Quaeris dominus, talis servus*. Indată ce i s'a comunicat de d. D. A. Sturdza faptul expulzării, d. I. Slavici, în numele *Ardelenilor*, aprobă, prin *diarul* său Tribuna, expulzarea. Mercenarul de atunci a procedat ca și *Tribuna Poporului* de ași în cestiunea școlilor din Brașov, care stă sub direcția d-lui Ion Rusu Șirianu, nepotul d-lui I. Slavici!

Ast-fel, iucru ne mai pomenit, ne-a fost dat să vedem pe d. D. A. Sturdza, apărând, în Senatul României libere, expulzarea *Ardelenilor* cu *Tribuna* în mână, *diar... ardelenesc!* Acest fapt cinic a revoltat, cu drept cuvânt, pe d. G. Mărzescu, care s'a urcat la tribună ca să replice ministrului. Atunci d. ministru D. A. Sturdza, nici una, nici alta, se urcă la tribună și—parcă acum îl ved,— înhață de gât pe interpelator, spre a-l da jos. Această scenă penibilă și ne mai pomenită, a produs o adâncă emoțiune în întreg Senatul. Iubucnind, printre membrii maturului corp, un enorm scandal, interpelatorul a trebuit să renunțe la replica sa. Iar la eșirea sa din Senat, actualul ministru de finanțe, d. G. Palade făcea strașnice reproșuri d-lui G. Mărzescu, pentru ce s'a dat jos de la tribună și nu i-a cârpit câte-va perechi de palme d-lui ministru de externe.

În curând d. D. A. Sturdza a fost trecut de I. Brătianu la ministerul de Instrucție. Pe atunci actualul Prim-ministru era *ambulant în minister*, ceva ca d. G. Palade astăzi. De unde mai știți că, mâine, poimâine, nu va fi proclamat și acesta *șef* la vr'un banchet!

Acestea sunt fapte menite să înmormânteze, într'o societate civilizată, pentru tot-d'a-una pe un om politic. Și d. D. A. Sturdza, cu totă firea sa isterică, își dădea perfect seamă, în momentele sale lucide, de gravitatea faptelor sale de odinioară.

De aceea, indată ce a început faimoasa campanie, în chestia națională, conștiința—câtă bruma i-a mai rămas--nu l'a iertat ca să nu se explice, aproape în fie-care discurs, asupra *expulzării* Românilor transilvăneni și a *scuzelor* în toastul actualului director al teatrului național. Așa, în

discursul său, ținut în Senat la 27 Noembrie 1893, fie muștrat de conștiință, fie ca să prevină obiecțiile adversarilor, iată cum își justifică faptele: „guvernării ne aruncă *nouă liberalilor* două acuzări în această chestiune: *că am cerut scuze după toastul d-lui P. Grădiștenu la Iași, și că am expulzat niște ziaristi ardeleni*, cari trimiseseră dincolo proclamații incendiare și iridentiste. *E ușor de a răspunde acestor acuzări.* Despre incidentul de la Iași, *cred că ați însuși d. P. Grădiștenu trebuie să regrete* că, la un banchet oficial, de față cu Regele, *i-a scăpat acea expresiune a „nestimatelor ce lipsesc din coróna României”, care nu putea reprezenta decât o opinie personală a d-sale, dar pe care guvernul nu și-o putea însuși*, căci atunci opiniunea personală a d-lui P. Grădiștenu, devenea un program de guvernământ, și oricine trebuie să recunoască, că nu poate Regatul României avea un asemenea program. De asemenea, oricare ar fi libertatea presei noi nu putem și nu vom putea permite ca foi volante, incendiare să se tipărescă nepedepsit pe teritoriul nostru, *mai ales când acelea aduc pagubă chiar nemului nostru și folosesc numai dușmanilor acestuia*“.²⁾ Central University Library Cluj

Ei, vă place această spontană și leală explicație?

Când și-a ținut d. P. Grădiștenu toastul său. d. D. A. Sturdza s'a grăbit, de sigur fără să mai țină socotélă de toastant, ca să cêră *scuze* formale, pentru *imprudența* unui particular, care, din întâmplare, mâncase la aceeași masă cu d. ministru. A! atunci d. D. A. Sturdza era mare și tare și-i dădea mâna să compromită Statul cu *scuzele* sale și să dea bobârnace d-lui P. Grădiștenu, desaprobându-l fără nici o rezervă. În opoziție se schimbă cestiunea. Aci, oricare s'ar dice, hotărăște numărul partizanilor și un vot pierdut, *chiar spunând adevărul*, este mult. De aceea, d. D. A. Sturdza, în discursul său din Senat, face, ceia-ce era dator poate să facă la 1883 ca ministru, adică *scuză*, nu guvernul, ci pe d. P. Grădiștenu. În adevăr, d. D. A. Sturdza, ne vrând să atingă câtuși de puțin susceptibilitatea partizanului său d. P. Grădiștenu, îl rîgă cerându-i ore-cum ca să convină însuși *că i-a scăpat acea expresiune a nestimatelor ce lipsesc din coróna României*. După care adaogă imediat, ca un fel de *scuză* sau justificare a toastului d-lui P. Grădiștenu: *care nu putea repre-*

2). *Correspondența Română* No. 13 de la 30 Noembrie 1893.

zinta de cât o opiniune personală a d-sale, dar pe care guvernul nu și-o putea însuși. Fôrte adevêrat. Ideia exprimată de d. P. Grădiștenu în toastul său, nu putea reprezinta de cât părerea sa personală. Acesta era credința d-lui D. A. Sturdza și acesta o știa și Ungurii, căroră li s'a denunțat faptul. Apoi, cine i-a cerut guvernului să-și însușescă această părere?

Dacă d. D. A. Sturdza era convins la 1883 că d. P. Grădiștenu și-a exprimat propria sa părere, de care singur era responsabil, la ce ne mai spune, un lucru de sine înțeles, că *guvernul nu-și putea însuși* această opiniune? Ca să se justifice *póte că a cerut scuze Ungurilor?* Dar, după toastul d-lui N. Ionescu, ținut la banchetul de la Iași, față fiind și d. D. A. Sturdza, prin care ataca *direct*, nu cu *aluzii*, Rusia și făcea apologia rusofagismului d-lui D. A. Sturdza, pentru ce nu s'a cerut obicînuitele *scuze*? Pentru ce? Póte fiind-că nu era Regele de față? Apoi, prezența Regelui, din contră, putea fi luată ca motiv de a scăpa momentan d. D. A. Sturdza de răspundere. Era indiferentă prezența sau absența regală, căci Regele, într'un Stat constituțional, nu se ocupă cu politica. Pentru acesta, el își are organele sale responsabile, cari sunt miniștrii.

Cinismul acestui om ajunge culmea când vorbește de *expulzare*. D-l D. A. Sturdza, convins că nimeni nu va lua în *serios* elucubrațiile sale cu *foile volante* și *incendiare*, vrea să ne facă să credem că dragostea-l de nēm(!) și ura dușmanilor i-a inspirat expulzarea. D-sa ne spune că nu putea permite tipărirea unor foi volante, *mai ales când acele aduc pagubă cauzei nēmului român și folosesc numai dușmanilor acestuia*. Așa? Va să dică ceia-ce a hotărit pe d. D. A. Sturdza la 1885 să expulzeze șase Români transilvăneni, cari n'avéu altă vină, de cât aceia a lui D. A. Sturdza în opoziție, ducend póte prea departe dragostea de nēm, era apărarea intereselor românești? Câtă răutate în aceste cuvinte! Așa crede d-sa că se servesc interesele nēmului prin expulzarea Românilor și trădarea cauzei naționale? Apoi sugrumarea mișcării naționale, pe care tu ai exaltat-o și exploatat-o și tăerea rentei școlilor din Brașov etc., nu *aduc pagubă cauzei nēmului român și folosesc numai dușmanilor acestuia*?

PARTEA II

STURDZA IN OPOZIȚIE

6. Exploatarea cestiunii naționale

„Noi, acești din Regat, trebuie să luptăm mai tare și mai energic încă pentru existența neamului românesc de cât frații noștri de peste Carpați (aplaude), pentru că noi în Regat sintem simburile neamului românesc, pentru că noi suntem răspunzători de viitorul acestui neam“.

(v. D. A. Sturdza disc. Orfeu).

Scuzele pentru toastul de la Iași și expulzarea Românilor ardeleni, de și executate și apărute de d. D. A. Sturdza, îl ating numai indirect și implicit, întru cât făcea parte din guvernul lui I. C. Brătianu, care-l utiliza ca p'o uneltă inconștientă în toate cauzele rele.

Adevăratul său rol, rolul de speculator, sugrumător și pe urmă trădător al cauzei naționale se începe numai după 1888 adică după rușinosa cădere a guvernului *liberal* de la putere. Puținu! cât a mai trăit I. C. Brătianu, partidul s'a ținut în rezervă, ocupat fiind cu reorganizarea sa internă. Numai după ce șeful partidului liberal-național a închis ochii pentru vecie, a eșit la iveliță tendința unora și altora de a-l lua pe nedreptul locul. Intre aceștia toți, cel mai râvnitor după șefie, de și, după trecutul său politic și temperamentul său personal, cel mai nevrednic, era, firește, actualul prim-ministru. Cei-l'alți, mai ales că-l știaū vanitos și fără scru-

pule, nu i-au stat în cale. D-l D. A. Sturdza nu urmărea șefia pentru opoziție ci mai mult pentru a fi la guvern. Aci era greu de reușit. D-sa n'avea autoritatea necesară, de altă parte faptele rele, sub greutatea cărora guvernul *liberal* de curând căduse de la putere, erau tuturor și pretutindenți prospete în memorie. Atunci s'a gândit d. D. A. Sturdza la o stratagemă politică, care să producă un întreit efect. Pe de o parte să facă diversiune în opinia publică nefavorabilă, pe de alta să se impună pentru moment celor-l'alte căpetenii liberale și ast-fel să grăbiască venirea partidului la putere, se înțelege, sub șefia sa. Spre acest scop, trebuia să îmbrățișeze o cestiune mare, delicată, care să atingă córdcele inimii tuturor Românilor. Orî, care era, atunci ca și azi, cea mai importantă cestiune de la ordinea țilei, dacă nu cestiunea națională? Pe acésta și-a ales'o, cu tótă rezoluția și fără nici o mustrare de conștiință, d. D. A. Sturdza ca s'o exploateze, cu cea din urmă nerușinare, în interes politic de partid.

Marea majoritate a partidului, nepricepându-i réua credință. l'a urmat orbește, iar minoritatea vulpoilor îmbătrâniți în păcate, care constituie așa numita *colectivitate* de atunci sau *ocultă* de azi, n'avea nici un interes să i se opună, întru cât se vedea apropiindu-se de putere, chiar dacă era conștientă de marea crimă ce sevrîșește șeful ei improvizat.

Exploatarea cestiunii naționale era cu atât mai ușoră, că prigonirile și nelegiuirile ungurești se țineu lanț. Apoi trecuse puțin timp la mijloc (Oct. 1887) de când generalul Doda, protestând contra falsului parlamentarism maghiar, își atrăsese grea osândă din partea justiției ungurești și mari simpatii din partea Românilor din Regat, cari îi trimiseseră o adresă de încurajare subscrisă de elita societății noastre. Legile de maghiarizare pe toate terenele se succedau neîntrerupt. Nici o lege ungurască, dar absolut nici una, nu era adusă pentru interesele dreptății comune, ci toate cu scop de a despoia și desnaționaliza. Deja în sesiunea parlamentară de la 1890—91 s'a adus în desbaterea Corpurilor legiuitoare maghiare proiectul pentru înființarea *azilurilor de copii* (*Kisededovok*) care în Aprilie 1891 a devenit lege. Scopul legii nu era instrucția ci mai curând distrucția sau desnaționa-

lizarea nemaghiarilor, începând cu răpirea copilașilor de la vârsta de trei ani.

Acest fățiș atentat la viața națională a fraților noștri a revoltat, cu drept cuvint, sufletele taturor bunilor Români.

După cum înființarea societăței de maghiarizare (*Kulturregylet*) a provocat mai 'nainte protestul Românilor, apariția diarului bucureștén „*Unitatea națională*“ și mai pe urmă faimosul manifest roșu, pentru care fuseseră expulzați Românii ardeleni, ast-fel, legea chișdedovurilor a provocat înființarea *Ligei pentru unitatea culturală a tuturor Românilor* la 1891. Acéstă societate naționalistă și-a început activitatea printr'un memoriu al studenților din Regat, care s'o justifice și să-i serviască drept program de luptă. Adevărul e că întemeerea *Ligei* s'a făcut la inițiativa studenților și cu permisiunea, dacă nu chiar sub patronagiul, guvernului de atunci. Dar, spre nenorocirea ei și deziluzia noastră, nefasta politică de partid s'a furișat, chiar de la început, în acéstă românească instituție, căreia i-a fost cu totul fatală.

Cel ce a introdus, pe căi oculte, politica în sanctuarul *Ligei culturale*, a fost d. D. A. Sturdza cu ómenii săi. D-sa, stând de o cam dată în umbră—de unde nici odată nu trebuia să iasă! — și-a pus ómenii săi, atât de dincóce cât și de dincolo, să agite prin tóte mijlócele cestiunea națională. Unii din partizanii necondiționați ai d-lui D. A. Sturdza, precum: I. Slavici, I. Bianu etc., au luat o parte însemnată la alcătuirea Memoriului studentesc din 1891. Odată, acest Memoriu dat publicității, lupta de idei între cele două popóre vecine de veacuri dușmane s'a deschis cu tótă puterea.

Ungurii, conform tacticei lor cunoscute, pun pe un pretins Român, pe renegatul lor slujbaş Moldovan Gherghel, să răspundă memoriului studentesc. După ce Ungurii s'au făcut de ris cu „răspunsul“ acestui putregaiu nemernic, au luat în mână cauza înșiși studenții universitari maghiari, cari au publicat, în mai multe limbi, un contra memoriu drept răspuns memoriului din București. În acest contra memoriu, care i-a compromis complectamente în fața Europei, studenții maghiari, între alte „argumente“, declară că intervenția studenților români din Regat n'are nici un temei legal, pe când cu totul alt-fel ar fi situația lor dacă memoriul în cestiune l'ar fi făcut compatrioții lor, studenții români

de la Universitățile ungare. Universitarii români din monarhia Austro-Ungară, profitând de acest avertisment, publicară în 1892, la inițiativa entuziastului lor coleg d. Aurel C. Popovici, drept răspuns la contra-memoriul maghiar, admirabila lor „*Replică*“, care a pus cestiunea națională într-o nouă lumină, provocând tot odată din partea Ungurilor nesfârșite persecuții și o serie de procese scandalose. Din acest moment, mișcarea națională ia o dezvoltare *galopantă*, dacă mă pot exprima ast-fel. Lupta începe cu furie și dintr'o parte și dintr'alta. Orgiile guvernului maghiar provacă dincoace ținerea de meetinguri în totă țara, iar dincolo prezintarea *Memorandului* la Împăratul de către o deputațiune de 300 fruntași Români. Această mișcare comună a Românilor a avut răsunet, nu numai în Europa dar în totă lumea. Nu exista țară cu oarecare civilizație, unde să nu se fi vorbit și scris cu însuflețire despre cauza neamului românesc. Un puternic avânt național a coprins toate păturile societății noastre. Insuși guvernul conservator, care de alt-fel a fost favorabil cestiunii până ce n'a fost exploatată de politică, se găsia în mare nedumerire. Și afară de cei șapte miniștri, cari firește nu se puteau arăta pe față, totă suflarea românească lua deschis parte la această măreță luptă națională. Liga culturală coprindea, în sinul său, pe lângă lumea neoficială, pe toți funcționarii Statului de la Prefect în jos și pe toți oficerii de la locotent în sus. Și după toate prevederile, entuziasmul avea să crească și lupta să se întetască.

Se apropia un moment solemn, menit să agraveze în ultimul grad lupta deja destul de încordată. Maghiarii, vedând că au pierdut cauza înaintea forului european, au revenit la politica lor de teroare, hotărînd să dea în judecată, *pentru trădare de patrie*, atât deputația de 300 care a dus Memorandul la Viena, cât și Comitetul național român de 25, care, alcătuind și publicând Memorandul, n'a făcut de cât să execute deciziunile conferințelor naționale de la 1890 și 1892. Canalia maghiară a început să-și deslănțuiască furia, dărâmând casele d-lui Dr. I. Rațiu și ale altor fruntași Români, iar guvernul a dat în judecată tot pe hoții de păgubași. Români de pretutindenă protestați prin întruniri și adrese de încurajare. Români subjugăți, cari iscăleau adresele de încurajare erau și ei dați cu toții în judecată. Așa că, la

un moment dat, temnițele ungurești gemeau de Români nevinovați și nu mai știau cine e afară și cine în temniță. De alt-fel Români sunt tot-d'auna în temniță, căci Ungaria este o adevărată pușcărie pentru naționalități.

În această extraordinară agitație se găseu spiritele tuturor Românilor, întréga opinie publică, uitând pentru moment greșelile guvernului *liberal*, era îndreptată, cu extremă încordare, asupra sortii celor trei milioane și mai bine de Români, când d. D. A. Sturdza, creșând ocazia bine-venită, a intrat fățiș în luptă cu tot aparatul său de tertipurî politice.

Acastă mare cestiune, odată încăpută pe mâinile micului Sturdza era ca și perdută. Prima lui grijă a fost ca să abată lupta națională din matca ei firăscă și s'o îndrepteze în contra guvernului conservator. După ce opinia publică a fost câștigată, rămânea să dea asalt guvernului spre a-l compromite și a-i lua locul. Ast-fel, el aduce cestiunea în parlament și provacă guvernul să intervină în lupta Românilor subjugati.

Guvernul firește n'a putut intra fățiș în luptă și de aci a împărțit d. D. A. Sturdza pe Români în patrioți și trădători. De acum totul se isprăvise. Chestia națională se găsia între două focuri. Ungurii continuă cu fără de legile lor, conservatorii sunt siliți să părăsescă Liga, care acum era întrebuințată ca armă politică în contra lor.

Sorta Românilor subjugati este lăsată la absoluta discreție a guvernului maghiar, iar d. D. A. Sturdza cu ai săi își concentrează toate forțele pentru răsturnarea guvernului conservator, care „a trădat Ungurilor cauza națională“.

Deci lupta națională, care pe câtă vreme a rămas în fagașul ei natural, coprinsese totă Europa, acum s'a restrâns în țară între cele două partide istorice, trecând după terenul adevărat național pe terenul meschin politic. După acesta din marea luptă de odinioară nu mai rămăseseră de cât ruine și regrete.

7. Cestiunea națională în Parlament

„Cestiunea națională trebuie să ne preocupe pe toți, căci indiferența în afacerile naționale este vinovată, și pentru guvern ea este o neiertată culpabilitate“.

(v. D. A. Sturdza 27 Noemb. 1893).

I. C. Brătianu, spre a justifica expulzarea Românilor Ardeleni, invoca la 1885 următorul motiv: „Am ȋis în tot-d'auna Românilor de peste Carpați: să nu voiți ca d-văstră să dați direcțiune politicei noastre... căci noi nu venim să vă dăm lecțiune d-văstră, nu ne amestecăm în luptele cari le aveți în contra Ungurilor și Sașilor; și numai atunci ați avea dreptate să vă amestecați în afacerile noastre, dacă ne-am amesteca și noi în luptele d-văstră“.

De și I. C. Brătianu invoca motivul acesta, chipurile pentru a se apăra, mai mult să acuză, căci nu odată s'a amestecat și dânsul în afacerile Românilor subjugăți, când interesele politice îi dictau. Probă și faimosa declarație cu soră-sa cea mai mică măritată după un strein care o torturează.

Orî-cum, dacă partidele noastre politice și în deosebi partidul liberal-național s'ar fi ținut de acest principiu, de alt-fel ne firesc, Românii subjugăți și amicii lor din țară, n'ar fi avut nici un motiv de plângere sau imputare. Cel mult puteau deplânge indiferența noastră față de suferințele lor, și atâta tot. Dar lucrurile, cu totă afirmarea lui Brătianu, nu s'a petrecut nici odată așa.

Partidele noastre politice în tot-d'auna au căutat să se amestece, direct sau indirect, în afacerile Românilor din alte țări. Acum, dacă acest amestec era și este făcut din dragoste curată de neam, sau pentru necurate interese politice, e alt-ceva. Destul că amestec s'a făcut și se face. Și, câtă vreme ast-fel stă cestiunea, nimeni, dar absolut nimeni, nu va putea impune Românilor interesați în cauză să stea cu mâinile în sân, când alții, fie aceia și frați, le exploatează durerile, cu o uimitoare tărie de suflet, pentru meschine interese de partid.

E caracteristic și, pe cât știu, unic în istoria popoarelor moderne, ca, un partid politic național *la guvern*, să-și bată

joc de suferințele neamului, iar *în opoziție*, să le speculeze pentru putere.

Dacă d. D. A. Sturdza a luat în serios sfatul lui Brătianu, de al cărui nume îi place să abuzeze așa de mult în toate discursurile sale anoste și insipide, după ce a consimțit la guvern să expulzeze 6 Români ardeleni și să asvirle peste graniță în gura hidrei ungurești pe cei 500 Români bănățeni, ce a căutat în opoziție să exploateze sorta Românilor isgoniți și batjocoriți ?

Gânditu-s'a d-sa ce crimă săvârșește degradând marea cauză națională la rolul ordinar de armă politică ?

De sigur că nu.

Pentru omul, care, în totă viața lui, n'a avut alt ideal de cât *puterea*, toate mijloacele, ce duc la scop, sunt bune și permise. Pentru realizarea propriei sale deșertăciuni, nu s'a îngrozit să incalece pe cestiunea națională și s'o tîrască în noroiul politiceii de partid.

Acésta a făcut o prima-óră la 27 Noembrie 1893, când a vorbit în Senat. Cuvîntarea sa coprinde în substanță, următoarele patru puncte principale, pe care aște-a renegat cu desăvîrșire:

a). *Existența României atîrnă de la existența națională a Românilor subjugăți*;

b). *Guvernul român, ori-care ar fi el, e dator să intervină în cestiunea națională în propriul nostru interes și spre a nu deveni prin indiferența noastră culpabilă „instrumente de maghiarizare”*;

c). *În amestecul său, guvernul român să țină socotélă de voința comitetului național român căci cestiunea națională se rezolvă la Sibiu nu la București*.

d). *În fine, ca mod de intervenție, guvernul român să imiteze pe Bismarck și să facă pe samsarul cîstit pe lângă guvernul Unguresc*.

Spre a dovedi că existența Românilor de pretutindenți este strîns legată, aduce următoarele motive : «Tăria Regatului român are două baze: Întăia este că pămîntul României e compact locuit de Români. În Regat suntem o gîntă neamestecată, presărată numai pe ici pe colea cu ómenii de alt neam, precum acésta se vede în toate țările.

A doua bază pe care se reazimă tăria noastră este că, afară de granițele țării, Regatul este înconjurat de Români”.

Acest argument, de alt-fel foarte adevărat, l'a împrumutat d. D. A. Sturdza pentru interesul cauzei, din vorbirea lui M. Kogălnicénu, ținută la cameră cu ocazia expulzării Românilor ardeleni. După ce spune „să nu credem că facem greșală politică“ amestecându-ne în afacerile Românilor subjugăți, adaogă: „Existența trebuie apărată, individualitatea națională neatinsă a tuturor Românilor trebuie conservată. Vom isbuti să o apărăm și să o conservăm, ori Regatul României însuși va peri, căci el nu poate exista fără de cei-l'alți Români din statele vecine. Când ei vor fi striviți, va suna curând și ceasul nostru cel după urmă...“

Cu cât Românii din țările vecine se găsesc în mai bună stare, cu atât noi suntem mai tari, cu atât pornirile nouă dușmane sunt mai slabe“.

Cu alte cuvinte, după d. Sturdza de la 1893, nu numai că nu-i o greșală politică a te interesa de sorta Românilor subjugăți și a te amesteca ast-fel în afacerile politice interne ale altor state, dar este chiar o datorie, o virtute politică. Și guvernul român care, nepricepând acest lucru, nu-și face totă datoria către neam, este *nemernic* și comite o *neiertată culpabilitate*.

Românii adevărați, așa cum îi înțelegea la 1893 d-nul D. A. Sturdza, trebuie să se preocupe, în prima linie, de existența Românilor subjugăți și numai, în a doua linie, de sorta Regatului.

Existența României, atârând, în mod absolut, de la viața națională a Românilor subjugăți, desnaționalizarea acestora ar fi echivalentă cu însăși peirea Regatului român. Deci, guvernul român, care rămâne indiferent său dă concursul său direct saū indirect Ungurilor, pentru maghiarizarea fraților noștri, lucrăză la peirea României însăși și devine ast-fel, pe lângă altele, și trădător de patrie. Compare acum orî-ce om cinstit și cu minte aceste principii cu purtarea de ađi a d-lui D. A. Sturdza, și spună dacă locul d-sale nu era mai bine la balamuc de cât în capul țării trădate. Cât despre datoria ce are fie-care guvern român de a interveni în cestiunea națională, actualul prim-ministru dicea: „Avem prin urmare un interes capital de *existență* ca nici un Român să nu-și piardă naționalitatea...“

Cestiunea națională trebuie să ne preocupe pe toți, căci

indiferența în afacerile naționale este vinovată, și pentru guvern ea este o neiertată culpabilitate“. Iar despre pretențiile Românilor, pe cari le găsește foarte drepte, dice că asupra lor „guvernul ar trebui să stăruiască pe cari să le pună în evidență și să le discute cu cumpănă. Căci este absolut necesar ca și noi să ne spunem cuvântul nostru și să nu lăsăm numai Maghiarilor dreptul de a vorbi în afacerile românești. Altminteri, rolul nostru devine acela al unor instrumente de maghiarizare».

Care va să dică, Românii de peste Carpați își formulează programul pretențiilor lor naționale, îl supun guvernului român și acesta trată de la egal la egal cu guvernul unguresc cauza Românilor. Acesta, pentru motivul că nu putem noi lăsa numai „Maghiarilor dreptul de a vorbi în afacerile românești“. Alt-fel devenim niște simple „instrumente de maghiarizare“.

Guvernul conservator, luând în serios manoperile d-lui D. A. Sturdza, răspundea că el ar fi dispus să trateze cu Ungurii, dar nereușind, ar urma să le declare război, ceea ce ar fi absurd.

De alt-fel, era ușor de priceput că d. Sturdza puneă greșit cestiunea. Căci dacă trebuia să se facă intervenția, ea de sigur nu se putea face pe motivul că nu putem lăsa noi numai „Maghiarilor dreptul de a vorbi în afacerile românești“, ci în virtutea relațiilor politice pretinse „amicale“ cu monarhia Austro-Ungară.

Apoi, dacă interesul propriei noastre existențe cere ca nici un Român să nu fie desnaționalizat, atunci este evident că d. Sturdza lucră de-a dreptul contra existenței Regatului, dând concurs Ungurilor, pentru maghiarizarea Românilor subjugăți și închiderea școlilor acestora.

Și dacă indiferența guvernului în cestiunea națională este „o neiertată culpabilitate“ colaborarea lui cu Ungurii contra fraților noștri este cel puțin o crimă națională.

Dar d. D. A. Sturdza, în delirul său „național“, nu se mărginea la generalități, ci indica guvernului român chiar și mijlocul de intervenție... *samsarlăcul cinstit!*

Iată propriile sale cuvinte :

„Din parte-mi eu cred că rolul guvernului era și este... ca, păstrând neapărat proporțiile, să facă, ceea ce prințul

Bismarck a făcut cu prilejul tractatului de la Berlin, adică pe *samsarul cinstit* al unei împăcaciuni drepte între Români și Maghiari, pentru ca să aducă pe Maghiari la drépta judecată și să-i convingă a fi drepti leali, cinstiți cu Româniî“.

La 10 Decembrie 1893 d. A. Stolojan, luând la cameră apărarea d-lui D. A. Sturdza, explică felul cum trebuie executat *samsarlăcul cinstit*, dicând: „Ce v'a mai spus d-nul Sturdza? Să fiți v'a ȕis, *samsari cinstiți* între Unguri și Româniî de peste munți...“

La ministerul nostru de externe trebuie să fie dosare pline de instrucțiunile oficiale date miniștrilor noștri din streinătate, în cari li se indică tonul ce trebuiesc să-l țină asupra cutărei saū cutărei cestiuni, când se va prezenta ocazia. Și chiar dacă ministru de externe austriac n'ar aduce el cel întâiū vorba asupra cestiunei Transilvane, cel puțin spre a cere explicații, asupra celor ce s'aū spus în camerele năstre, un ministru abil ar putea ori-când aduce pe nesimțite discuția asupra acestei cestiuni și a explica ce dificultăți ni se crează nouă în țară, din cauza persecuțiilor la care sunt expuși Româniî din *Austria* (?!) din partea Ungurilor“.

Luându-i de bună credință, d. N. Filipescu complexteză propunerea, cerând guvernului român să creeze dificultăți, pe tema cestiunei naționale, Austro-Ungariei cu ocazia încheerii convențiilor de ori-ce natură.

Așa știa să arate la 1893 adversarilor săi politici calea intervenției d. D. A. Sturdza, care a devenit astă-ȕi, din pricina nesocotinței sale, obiectul blestemului Româniilor subjugăți.

Guvernul conservator probabil n'a intervenit, de și răposatului Al. Lahovari îi scăpase odată vorba, că n'ar fi fost cu totul strein de actul grațierii comitetului național român de la Sibiu.

Ceia-ce a făcut însă guvernul „ciocoilor reacționari“, a fost sprijinirea Ligei culturale, care sub ei s'a născut și cu concursul lor s'a desvoltat, ca să mără compromisă sub *liberalii* supranumiți și „naționali“.

Astă-ȕi d. D. A. Sturdza, care propunea altora *samsarlăcul cinstit*, nu numai nu se ține de propunerea sa, dar crede, ca și guvernul maghiar, că va rezolva cestiunea națională, luând pâinea din gura Româniilor subjugăți și punând

toporul în mâinele Ungurilor, ca să taie mai iute și mai sigur trunchiul cauzei naționale române, acest fatal *nod gordian*, care-i frământă de o mie de ani și mai bine.

Dar n'am spune pôte tot adevărul, dacă am tăgădui pur și simplu ori-ce intervenție din partea actualului prim-ministru pe lângă guvernul maghiar. Da, d-sa a intervenit și această intervenție se reduce la o rușinosă capitulare și la un formal angajament de a colabora împreună cu călăii neamului românesc pentru nimicirea fraților noștri subjugăți.

Acésta reese «clar și neted» din faimósa sa declarație de la Iași, ale cărei funeste urmări au fost: Vizita de la Buda-Pesta, decorarea mizerabilului denunțător al naționalităților Ieszensky, criza *Tribunei* de la Sibiu, darea Ligei în judecată și refuzarea banilor ce, după lege, datora de veacuri Statul român școlilor din Brașov. Mai mare rău și mai multă amărăciune nici Ungurii nu le putéu pricinui Românilor.

Și d. D. A. Sturdza, care s'a purtat într'un mod atât de nedemn, în cea mai mare cestiune a veacului, care preocupă astă-zi, în gradul cel mai înalt, spiritele tuturor marilor ómenii de stat și de litere, nu se rușinează, a se provoca vecinic, ori de câte ori i se arată păcatele zilnice, la marii noștri bărbați de stat și buni Români, cu cari pretinde că a colaborat 40 de ani „în rostul țării“. Un cinism mai revoltător și o mai revoltătoare uitare de sine nici că s'a mai pomenit.

D. Sturdza, nu se mulțumește să atragă adversarilor săi politici atenția asupra datoriei lor de-a interveni pe cale de *samsarlác* dar le arată și unde să facă intervenția și cu cine trebuie să stea de vorbă în această privință. Cu alte cuvinte, le dă și programul complet al intervenției.

După acest program, guvernul român n'are voe nici el să mérégă la Buda-Pesta nici Ungurii să vină la București, ci să trateze prin mijlocirea comitetului național român, „căci nu aci la noi, ci la Sibiu trebuie tratată modalitatea rezolvării cestiunii Românilor din Ungaria“.

Va să dică d. D. A. Sturdza, care ađi ține să rezolve el cestiunea națională cu guvernul unguresc, trecând peste capetele Românilor interesați în cauză, la 1893 credea că discutarea și eventual soluțiunea acestei cestiuni nu se pôte face de cât la Sibiu de către inșiși Români a căror sórtă

este în joc. Dómné, cât s'aũ schimbat de atunci lucrurile ! Astă-đi, d. D. A. Sturdza nu numai că nu vrea să știe de Sibiũ saũ de comitetul național român, dar a vrut, prin judecată, să-i smulgă *Tribuna* din mână, unicul sãu organ de publicitate, și a refuzat renta școlilor din Brașov, numai și numai fiind-că Românii subjugați n'aũ vrut să fie porci de câini și să renunțe la drepturile și viața lor națională, după cum le cerea d. prim-ministru român de acord cu guvernul maghiar.

De alt-fel ómenii noștri politici mai serioși, cari cunosceũ cât prețuesc cuvintele și obrazul d-lui D. A. Sturdza, i-aũ prezis de atunci rușinea ce-l așteptă în cestiunea națională, îndată ce va veni la putere.

Rëposatul Al. Lahovari, în răspunsul ce i-a dat la 29 Noembrie 1893, iată ce ȑice : „Este o greșală, este un pericol de a face din acéstă cestiune mare un obiect de agitațiune zadarnică, **este o crimă de a face dintr'ânsa o armă politică**“.

„Voi întreba în al treilea rând, dacă aceste consilii d-sa le va urma, le va aplica și le va pune în practică când va fi la guvern, când va sta pe acéstă bancă, *caci locul meu este la dispoziția d-sale în asemenea caz?*“

„Dacă vei veni la putere, nu vei face ceia-ce ne îndemni pe noi astă-đi ca să facem. **Dacă ȑai angajament în fața senatului să faci, locul meu este al d-tale poftim de ședȑi pe el (senzație în sală)**“.

Continuând, spune că d. D. A. Sturdza ajuns la putere, nu va face nimic din cele ce susține și se întreabă : „Ce va face a doua ȑi ? Nu va face nici resbel nici intervențiune, nici samsarlâc cinstit saũ necinstit, va face *scuze* și va ȑice : Cu ȑertăciune ! D-sa se expune la una ca asta, eũ nu mă expun“.

Acestea sunt cuvintele profetice, pe cari i le spunea acum 5 ani, actualului Prim-ministru reposatul Al. Lahovari, pe care d. Sturdza cu ómenii sãi nu-l mai scotẽu din „fanariot trădător“.

Trei lucruri, din nenorocire astă-đi tóte realizate, impută ministrul conservator d-lui D. A. Sturdza :

a). Că a transformat cestiunea națională în armă politică, ceia-ce este o adevărată crimă ;

b). Lupta ce duce în această cestiune, este cu totul perfidă, căci venit la putere, are să o părăsască ;

c). Că d. Sturdza, ca unul ce n'are nimic de pierdut din punct de vedere al onestității politice și al caracterului personal, va cere *scuze* formale Ungurilor pentru nechibzuirea sa purtare din opoziție.

Ce Român mai este astă-zi, care să se îndoiască de aceste forțe triste adevăruri ? Și când te gândești că omul acesta a stat multă vreme în capul școlilor noastre, supra-veghetor și distribuitor al culturei și moralității, semănător al ideilor generoase și al nobilelor sentimente *naționale* și *patriotice* !

Dar, ce n'a făcut omul acesta ? Școala, biserica, neamul, nimic n'a rămas ne pângărit de el.

Apoi să nu dai deplină dreptate lui *Eminescu*, care cunoștea așa de bine pe acest soi de oameni, pe acești „*Saltimbanci și Irozi*“, ca să-i taxeze de :

„*Panglicari în ale țerii, cari joacă ca pe funii.
Măști cu toate de renume din comedia minciunei !
Aii de patrie, virtute nu vorbește liberalul.
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul ?
Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafenele,
Ce își ride de-aste vorbe, îngânându-le pe ele*“.

8. Procesul Memorandului

„ . . . ar fi o mare și o ireparabilă greșală politică a se recunoște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj și prin urmare, a se supune acestui verdict“.

(v. D. A. Sturdza scrisoarea 1894).

Mișcarea națională își ajunge la 1894 apogeul său. De aci înainte, grație amestecului politicei de partid, începe să dea îndărăt cu pași repezi.

În acest an se ține la Cluj *procesul memorandului*, care a rămas celebru în analele luptelor noastre naționale. Cu cât agitația noastră creștea, cu atât sporiau și fără de legile Ungurilor.

Necontestabil că cel mai decisiv pas l'au făcut Românii

subjugați la 1892, când s'aũ dus cu *Memorandul* la Viena. Acest demers absolut legal și necesar i-a scos pe Unguri din răbdare. De o parte *justiția*, de alta canalia de stradă, amândouă *maghiare* și-aũ început opera cu tot *cavalerismul* de care este capabilă *nobila* progenitură a lui Arpad.

Timp de doi ani *justiția maghiară* n'a făcut de cât să aducă neconținut osândă peste osândă contra Românilor cari aũ dus *Memorandul* la monarch.

Intr'un moment dat, Ungurii aũ simțit trebuința de a clădi nouă temnițe pentru Români par'că nu le-ar fi ajuns Ungaria, *pușcăria naționalităților*. Rămânea *justiției maghiare* să-și încoroneze opera fără de legilor cu osândirea *Comitetului* de 25. Ungurii se preparaũ pentru marele proces politic, care aveau să-l intenteze poporului român subjugat, în persóna *Comitetului* național de la Sibiu. Cu cât momentul teribil se apropia, cu atât opinia publică română era mai agitată. Ingrijirea cea mai serioasă coprinsese de o potrivă pe toți bunii Români, atât de dincóce cât și de dincolo. Fie-care vrea să știe ce era de făcut în vederea acestui proces memorabil și mai ales în urma lui. Căci, de felul sentinței, cunoscând *justiția maghiară*, nimeni nu se îndoia. Emisarii se perindaũ și consultările reciproce între conducătorii mișcării naționale, de dincóce și de dincolo, se ținéu lanț. Când unii veniaũ, alții trecéu granița. Cel ce ne onora mai des cu vizita sa și cu mai mult profit personal între toți era *indulcitul* și tăcutul de ađi pâr. V. Lucaci. Mai 'n-nainte de începerea procesului pentru *Memorand*, d-sa vine în România și la 6 Martie 1894 intră în Ploesști, unde i se face o primire mai mult de cât regală.

Intre cei ce i-aũ aranjat procesiuni cu torțe și i-aũ ținut logosuri mai turbate aũ fost, în prima linie, toți acei cetățeni de origină transilvăneă, care ađi sunt cei mai orbi sprijinatori ai d-lui Sturdza.

Seara s'a dat în onórea părintelui Lucaci un strălucit banchet, la care a participat în mod oficial și primarul după atunci regretatul Ghiță Ionescu. Cu acest banchet n'a cheltuit Liga ploeshtenă, de cât bagatela sumă de 1753 lei. Și-o mai fi aducând părintele Lucaci aminte de tóte aceste semne de dragoste? Dómné, cum se schimbă omul «sub cârma... vremurilor» vorba lui Miron Costin!

În întrevederea ce a avut-o părintele Lucaci cu d-nul D. A. Sturdza și cu ómenii sãi, a discutat și asupra măsurilor de luat în vederea apropiatului proces de la Cluj.

Grija de căpetenie a tuturor era, ca să prezinte Comitetul național român, cu această ocazie solemnă, ca fiind expresiunea întregului popor român din Ungaria și Ardeal.

Spre scopul acesta, s'au organizat, în tot parcursul trecerei Comitetului până la Cluj, manifestații populare grandioase, iar la Cluj Comitetul a petrecut tot timpul în mijlocul unei imense populațiuni române venită din munții apuseni.

A doua preocupare a celor interesați în cauză era cestiunea de a se ști ce atitudine va lua Comitetul în fața sentinței de la Cluj? Trebuie să nu se supună hotărîrii aduse contra lui? Osîndirea Comitetului a urmat mai curând și mai aspră de cum s'ar fi așteptat cine-va.

Comitetul, împiedicat cu brutalitate, în libertatea dreptului său natural de apărare, după o luptă titanică, a trebuit să cedeze forței și să se retragă dintr'o situație, care pentru el devenise insuportabilă, după o demnă și înălțătoare *declarație* a d-lui D-r I. Rațiu, cum că nu recunoște „justiției maghiare“ competența de a judeca un popor întreg.

Ce era de făcut în fața lucrului „*judecat*“?

D. Sturdza cu ai sãi aranjaseră lucrurile ast-fel, ca să fugă întreg Comitetul din naintea justiției și să-și strămute terenul *de activitate* în România.

Acésta se vede *clar și neted*, atât din „*scrisórea*“ actualului prim-ministru adresată d-lui D-r I. Rațiu. „În ziua Înălțării Domnului 1894“, cât și din *faimosul* său discurs ținut în sala Orfeu la 25 Septembrie același an.

Iată concluzia acelei *scrisóri* care va rămânea o vecinică pată pe fruntea *omului dezastru*;

„1° că ar fi o mare și ireparabilă greșală politică, ase recunoște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj și prin urmare a se supune acestui verdict.

2° că se impune, ca o datorie patriotică și națională, că, cei condamnați la Cluj, să transporte în România centrul activității lor în lupta ce susțin pentru existența națională a Românilor din Transilvania și Ungaria“.

Iar, în discursul său de la Orfeu, dice, asupra aceleiași cestiuni:

„Nu vă supuneți verdictului din Cluj! Nu mergeți la închisoare, căci atâta așteptă Maghiarii, ca acțiunea românească să slăbiască, ca să se arunce atunci din nou cu **ademeniri** și amenințări ca pe voi, cei din temniță să vă îngrope moralicește și pe națiunea română de fapt“.

Scopul adevărat al d-lui D. A. Sturdza, după cum s'a vădit mai pe urmă, nu era nici că vrea să salveze *moralicește* Comitetul național nici *de fapt* națiunea, ci el vrea pur și simplu compromiterea comitetului, lipsirea fraților noștri de conducători, înregimentarea acestora în cohortele sale și răsturnarea guvernului conservator prin lupta comună internă și pôte intervenția unor puteri externe. Acesta ar fi fost un adevărat dezastru pentru cauza națională.

Scopul său infernal nu și l'a ajuns de cât în parte, căci guvernul conservator prindând de veste, s'a opus, iar venerabilul bătrân d. Dr. I. Rațiu a respins cu indignare cursa în care vrea să-l atragă *ignobila* pocitură.

După cum ne spune d. Delavrancea, unul din foștii intimi ai d-lui Sturdza, d. Dr. Rațiu ar fi declarat emisarilor „marelui patriot“: „Sunt bătrân; nu pot să incalec calul ca un voinic de 20 ani; jandarmii mă priveghiază de-aprope. Spune d-ta, n'ar fi o rușine neștersă ca eu Rațiu, să fiu împușcat, și suflarea românească să afle că glonțul a intrat prin spate, cum numai fugarilor lași-le este dat să piară. D-deu e sus. El să mă judece. Puțin mai am de trăit. Fericirea mea din urmă și cea mai mare, va fi aceea ca oșele mele să putrească în temnițele Ungariei. Din cenușa lor se va ridica triumfalnic cauza națională“.

Acest răspuns demn a dezarmat pe cei-ce au drept principiu de luptă: fuga-i rușinosă dar sănătoasă! Sturdza, care lovia de odată două guverne cu agitațiile sale naționaliste, vedând că nu i-a reușit manopera trebuia să se răzbune, atât contra guvernului conservator, cât și a Comitetului național, pe cari le credea acum de conivență. Nu putea înțelege acest omuncu „urît și la fire și la simțire și la gândire“, cum să nu-i fie ascultate poruncile lui de totă lumea. Și și-a răzbunat omul și asupra unora și asupra altora în discursul său de la Orfeu, unde pe conservatori îi face trădători de neam, iar pe membrii Comitetului din Sibiu, intrați în pușcărie, îi declară de vinduți boierilor din Buda-Pesta și București.

La acesta observă, cu drept cuvint, d. Delavrancea, în frumosul său discurs de la 21 Martie 1898: „Când am auzit, d-lor, pe fostul șef al partidului național-liberal, declarând, în numele nostru că eroii țăranilor de peste Carpați au intrat în temnițele de la Szeghedin și Vatz, ademeniți și corupți de banii din București și Buda-Pesta, am părăsit sala, cutremurat. Mi se părea, de rușine și de durere, că ne vom scufunda cu toții, ca dreaptă răsplată ale unei asemenea acuzațiuni (aplauze).

Ce idee să-ți faci, ce idee să-și facă tinerețea noastră și opinia publică din Europa, despre un bătrân ca *Rațiu*, care albind ca zăpada în lupta de desvoltare a poporului român, pleacă din sinul familiei și din mijlocul poporului, liniștit, ba vesel chiar, corupt de ticăloasa faimă a aurului?

Bunul renume al tuturor Românilor de peste Carpați era terfelit în această înfiorătoare acuzațiune, ce se aducea bătrânului erou și martir (aplauze prelungite)“.

Acosta era adevărata impresie produsă chiar și asupra liberalilor de nesocotita acuzație a d-lui Sturdza.

Nu-și putea închipui omul acesta vanal și fără caracter cum ar prefera cine-va pușcăria desertiunii de la datoria sa, alt-fel de cât prin corupție și vindare!

Comitetul național osândit,—procesul Memorandului s'a sfârșit cu celebra declarație a d-lui Dr. I. Rațiu, care va rămânea pentru tot-d'auna capo d'operă de patriotism și demnitate națională.

D-l Dr. I. Rațiu, după ce arată că cu darea în judecată a Comitetului național a fost adus la bara justiției întreg poporul român subjugat, al cărui reprezentant legal este Comitetul, declară :

„Existența unui popor nu se discută ci se afirmă. De aceea, nu ni e în gând să venim înaintea d-văstră să *dovedim că avem dreptul la existență*.

Intr'o asemenea cestiune nu ne putem apăra în fața d-văstră ; nu putem de cât *să acuzăm* în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpiască ceia-ce un popor are mai scump : *legea și limba ! De aceea, nu mai suntem aci acuzați, suntem acuzatori*“.

Osândirea Comitetului național, fără să se fi putut apăra, și mai ales escortarea lui la pușcărie cu jandarmii, a produs

o enormă revoltă în opinia publică română. Și seria interminabilă de meetinguri de protestare, este încoronată printr'un puternic protest al Academiei române către cele-l'alte Academii europene.

Acastă manifestație a celei mai înalte instituțiuni culturale, care și adî ni se pare un vis frumos într'o epocă de sbuciumare, a fost provocată de sigur tot de către d. Sturdza, Secretarul general al Academiei și, dacă nu mă înșel, primul semnatar al adresei.

Academia noastră cere celor-l'alte Academii: „ca să se intereseze de cauza cea dréptă a Românilor din Transilvania și Ungaria, **care e tot odată o cauză culturală generală**“. Căci, „Maghiarii se încercă, în timpurile noastre, pe căi piezișe și prin mijloce violente să obție astă-đi de la Români, ceia-ce n'au fost în stare să obție de la ei, *aprópe două milenii* (!!) precedente—**desființarea Românilor ca națiune**“.

Intrebăm pe acest patriot de contrabandă, dacă cauza națională română astă-đi a încetat de a mei fi, ceia-ce era acum patru ani, „o cauză culturală generală“ ? Și dacă Maghiarii, actualii sîn aliați contra românismului, au încetat astă-đi de a mai urmări: „desființarea Românilor ca națiune“ ? Trebuia să fi lucrat cine-va neapărat „40 de ani în rostul țării“ ca să pótă ajunge la un așa grad de inconștientă și decrepitudine.

La Iunie 1894, guvernul maghiar, spre a da o aparență de legalitate sentinței de la Cluj, dizolvă Comitetul și partidul național român, pe motivul că organizația politică a Românilor nu pôte avea ființă de cît pe timpul alegerilor.

De altă parte, adunarea alegătorilor români, ținută la 28 Noemvrie în Sibiu, declară de nul ordinul ministerial de dizolvare, ceia-ce face pe guvern să ia măsuri și mai aspre contra Românilor.

În luna Septemvrie se ține Congresul studenților la Constanța. La acest Congres iaű, pentru întăia óră, parteși universitarii români din țările subjugate, cari, la trecerea lor spre casă, sunt ospętați de ploeșteni.

Guvernul conservator, înspăimântat de proporția ce ia agitația națională în țară, comite neiertata greșală cu încercarea de a opri venirea în Capitală a trenului ce aducea pe studenți de la Constanța, și cu regretatul scandal provocat

seara de către poliție cu studenții universitari adunați la statuia lui Mihai Eroul.

Din acest moment situația guvernului devine foarte critică. Sturdza cu oamenii săi atacă de o potrivă pe Unguri și pe Conservatori, între cari nu mai fac nici o deosebire. Insuși Comitetul executiv al Ligei, alcătuit în majoritate din oameni devotați actualului prim-ministru, printr'o adresă din Octombrie 1894, invită secțiile la concordie, „mai ales acum, când pe lângă dușmanul strămoșesc *se ivește altul și mai periculos*“. Acesta „altul“, evident, era guvernul conservator. Deci Liga era atrasă și ea în politica de partid. Urmarea imediată a fost retragerea conservatorilor din Ligă, începând cu ofițerii și sfârșind cu cel din urmă slujbaș! Prin această Liga a suferit o îndoită lovitură: a) i s'a schimbat destinația de a fi și a rămânea o instituțiune românească, care este și trebuie să fie mai pe sus de luptele politice de partid; b) a fost mult slăbită prin reducerea simțitoare a membrilor săi.

De aci înainte nu ne rămânea de cât să constatăm cu profund regret desastrul ce ne așteaptă și să ne mângâiem —dacă mai era posibil—cu vorba marelui războinic: *totul e pierdut, afară de onoare!*

9. Degenerarea luptei naționale

„Cestiunea națională în Regat a ajuns acum la un punct, în care cu toții vedem că nu e posibil un guvern în țara noastră, care să ne dică: să lăsăm pe Maghiari să maghiarizeze în pace pe Românii din Ungaria, să nu ridicăm glasul ca nu (cumva) Maghiarii să se supere și să între guvernul în încurcătură“. (v. Sturdza Disc. de la Orfeu, 25 Sept. 1894).

Comitetul național român intrat în pușcărie, agitația națională, restrânsă în Regat, ia proporții din ce în ce mai mari și îmbracă un caracter politic de partid tot mai pronunțat. Cu Ungurii o isprăvisem. Trebuia acum să dăm jos pe Conservatori și să aducem la putere pe d. D. A. Sturdza cu oamenii săi.

La succesul actualului prim-ministru a contribuit, fără îndoială, mult și fapta rea săvârșită de guvernul român cu studenții veniți de la Congres.

Ura politică dintre cele două partide a crescut și mai mult în urma *declarației* lui Kalnoky făcută la 19 Septembrie st. n. în delegațiunea ungurască, prin care ia partea guvernului conservator și acuză Liga și pe d. Sturdza de *iredentism*.

Răspunsul celor acuzați firește n'a întârziat. Răspunzând Contelui maghiar, Liga dice, între altele : „Nu putem sta indiferenți, când trei milioane de Români sunt amenințați de peire. Dreptul lor de a trăi ca Români, îl au. *Și dacă noi n'am susținut acest drept al lor, am renunța și la al nostru*“.

Liga susține că existența României, atarnă de la existența Românilor subjugăți. De aci se vede că, la alcătuirea acestui răspuns, a luat parte și d. D. A. Sturdza, care cel dintâiu exprimă această idee de mai multe ori, în discursurile sale, și apröpe cu aceleași cuvinte.

De alt-fel, chiar dacă ne-ar lipsi această probă materială, e destul să știm că răspunsul Ligei este semnat de întreg Comitetul executiv de atunci, între al cărui membri erau și G. Cantacuzino, I. Bianu, G. Bursanu, St. Sihlănu etc., cari în tot-d'auna au fost cei mai devotați ömeni ai d-lui D. A. Sturdza.

Curând după acesta vine faimosul discurs al d-lui Sturdza, ținut la 25 Septembrie 1894 în sala Orfeu.

Aci cestiunea nu mai este pusă, ca până acum, între Români și streini, ci între „patrioți“ și „trădători“, sau partizanii d-lui Sturdza și adversarii săi interni și externi. Punctul său de plecare este convingerea ce pretinde că o are, cum că, în România nu mai e posibil guvernul, care n'ar fi în stare să declare războiul Ungurilor.

Dar guvernul român de atunci, nu numai n'avea de gând să facă o asemenea declarație, dar chiar „trădase cauza națională“..... „am căpătat toți, câți păstrăm numele de Român, convingiunea că, *boterii noștri, cari astă-đi sunt la putere*, n'au inimă românească și nu simt românește, că *trădau cestiunea națională*“.

De aci urma pentru d. Sturdza și „patrioții“ săi că prima noastră datorie era să ne concentrăm forțele și să doborâm pe dușmanul din casă.

Aci adusesese, saū mai bine redusesese pigmeii marea cauză națională, care, după firea ei, trebuie să adăpostescă la sinul său cald pe toți Români, indiferent de loc, persoană saū culore politică.

Ast-fel pusă cestiunea, lupta națională era deja pierdută. După d. Sturdza, existența României atârna de la existența Românilor din afară de Regat. Ori-cine nu intra în luptă alături de d-sa, „comitea o *sinucidere* națională“. Dar conservatorii nu puteau intra în această luptă, căci „se aliaseră deja cu Ungurii“—„și-au dat mâna ómenii puternici din lăuntru și din afară“.—Dacă exista într'adevăr *alianța* între cele două guverne, ce era mai natural de cât să fie amândouă de o potrivă combătute de „patrioți“? D. Sturdza însă nu făcea așa. Și dacă *denunța* pretinsa alianță, o făcea numai ca să pótă prin ia strica guvernului român. Probă „nemernica“ sa *denunțare* de la Orfeu în cauza ajutorului dat de guvern școlelor române de peste Carpați. Iar când a fost prins în flagrant delict de *trădare națională*, s'a scuzat că toate acestea erau cunoscute contelui Kalnoky. Lucru absolut neadevrat. Dar despre acesta voi vorbi pe larg la cestiunea școlelor din Brașov. Dovadă cât de bine își juca d. D. A. Sturdza rolul său de *spion maghiar* este și prefăcuta sa intervenție în favorul studenților maltrăți de poliția conservatore din București. Aceasta, o repet, este un punct negru la activul conservatorilor în cestiunea națională.

Dar, dacă d. Sturdza ridică cestiunea, la întrunirea de la Orfeu, n'o face de sigur de dragul studenților ardeleni și bucovineni brutalizați, ci mai mult ca să pótă denunța Ungurilor, conform obiceiului său, că: „Guvernul a dat studenților bilete gratis de calea ferată; le-a dat vapor gratis de la Brăila: la Cernavoda a luat măsuri ca să li se facă primiri oficiale la gări și în orașe.

Gara de la Iași era împodobită cu verdetă, ca la ori-ce primire oficială.

Muzica militară la Iași și la Constanța s'a dat studenților (gratis) și această muzică le-a cântat „*Deșteptă-te Române*“. La Iași i-a primit solemn Rectorul Universității, vicepreședinte al Senatului și unul din stâlpii guvernului actual. Din capul locului se hotărise că studenții din Constanța vor veni în București, unde-i așteptă o primire strălucită. Se

formase un Comitet de primire, care avea în capul lui pe d. Butculescu, partizan al guvernului". Mai rămânea d-lui Sturdza să spună, că tot guvernul conservator a stăruit pe lângă studenții noștri ca să invite la congres pe colegii lor români de peste Carpați, spre a le aplica Constituția în Capitala țării.

Aceste preparative față de studenți, cari, ori-ce s'ar dice, fac mai mare onoare „boierilor noștri“ de cât decorarea lui Ieszensky d-lui Sturdza, le denunță acesta, nu doar că ar sta în vr'o legătură cu epilogul cestiunii, dar, ca să le afle și guvernul unguresc. Căci d-sa nu putea suporta singur reproșurile făcute de Kalnoky, care „pe ministrul din București *nu se supără*“ de și știe că acesta dă bani școlilor române de dincolo!

Asta-l durea pe d. Sturdza, în focul luptei sale „naționale“, pentru ce să se supere Contele maghiar numai pe d-sa nu și pe ministrul român din București. Se vede că-l costa mult pe marele „naționalist“ supărarea Maghiarilor, de a căror alianță avea mare nevoie când va veni la guvern spre a lua între două focuri și a înăbuși mișcarea națională.

Nu puteau avea Ungurii, în țara noastră, un spion mai credincios și mai conștiincios în îndeplinirea tristului său rol, de a trăda toate mișcările guvernului român, ca pe D. Sturdza. De aceea, eu mă duc mai departe cu presupunerea și cunoscând rolul său de denunțător, îmi permit a crede că d-sa singur, îndată ce le-a aflat, va fi denunțat direct guvernului maghiar toate preparativele conservatorilor față de studenți. Acesta, ca să intervină guvernul maghiar și să împingă pe conservatori la cunoscuta și în veci condamnabila lor greșală cu brutalizarea studenților, pe care apoi s'o pôtă exploata d-nul Sturdza contra adversarilor săi politici și pentru sine.

Dumne-deu să ne ierte, dar, după câte a făcut omul acesta, am ajuns să nu mai știm ce să credem despre d-sa și ce nu.

Căci dânsul ne-a dovedit-o că este capabil de ce nici prin minte nu-ți trece.

Altă probă—de astă-dată absolut sigură—că d. Sturdza exploata cestiunea națională, cu cea din urmă nerușinare,

contra adversarilor săi politici, este și următoarea sa revoltătoare neconsecvență—de alt-fel voită.

Știm din vorbirea sa de la Senat că d-sa cerea guvernului conservator să facă pe *samsarul cinstit* pentru împăcarea Românilor cu Ungurii. Ba d. A. Stolojan, dădea guvernului explicații pentru a ști cum să execute acest *samsarlic*.

Ei bine, n'a trecut un an la mijloc și d. Sturdza în discursul său de la Orfeu, face o gravă acuzare guvernului conservator tocmai din faptul intervenției sale pentru împăcarea celor două popoare învrăbite. Nu credeți? Iată cum glăsuște acest mare „patriot“, care este însăși cinstea și consecvența personificate:

„S'aū dus de aci boieri de pozițiune la Buda-Pesta, și acolo aū intrat în lungi și amănunțite conferințe asupra treburilor românești din Ungaria cu ministrul Hieronymi și cu alți bărbați de stat maghiari.

Maī mult! Așa aū fost de încuragiați Maghiarii de aū trimis în București pe Horvat Gyula, redactorul *diarului Magyar Hirlap*, unul din reprezentanții cei mai de frunte ai maghiarismului.

Cu acesta, boierii noștri aū benchetuit cu trufe și cu șampanie. Pe când toate acestea se făceaū; **pe când se trimiteaū banī (!)**, pe când se țesēu emisarii; pe când se sfătuiaū în conciliabule secrete căpeteniile boierilor noștri cu miniștri unguri și cu căpeteniile maghiarilor; — *ministrul Hieronymi chiamă la Buda-Pesta pe Rațiu și Coroianu și-i îndemnă la împăcare cu Maghiarii*“.

Din acēstă nouă *denunțare* se vede reaua credință și complecta șarlatanie a d-lui D. A. Sturdza în cestiunea națională. În adevăr, omul credea că-i scapă cestiunea din mână, prin împăcarea Românilor cu Ungurii, și ast-fel nu va mai avea ce exploata spre a veni la putere. De și cu un an înainte, dădea povețe guvernului conservator să facă pe *samsarul cinstit* și să intervină în trebile Românilor subjugați ca să-i împace cu Ungurii.

Acum nu-i convinea nici acēstă intervenție, căci se vedea lipsit de unicul său cal de bătaie. De aceea, conform caracterului său de „mare om de stat“, *denunța*: a) pe conservatori că s'aū dus la Buda-Pesta ca să facă, conform propunerii denunțatorului, pe *samsarul cinstit*; b) pe fruntașii

Maghiari că au venit, cu același scop, la București; c) pe D-nii dr. I. Rațiu și Iuliă Coroianu că au intrat în tratative de împăcare cu Ungurii. D-l Sturdza, nu că era contra împăcării, nu, Dămne ferește. Dar, există un „dar“. D-sale numai într'un singur cas i-ar fi convenit aceste tratative, anume dacă Ungurii ar fi tratat cauza împăcării de-a dreptul cu d-sa.

Și cestiunea s'ar fi tranșat ușor. Dănsul de sigur că nu le cerea de cât o singură condiție Ungurilor: *să-l aducă la putere*. Apoi să-l lase ca să dea însuși soluția cestiunii, așa după cum a și dat-o îndată ce, pentru păcatele noastre, a ajuns la putere. De alt-fel, se vede că Ungurii l'au înțeles perfect. Probă că aducerea sa la putere, spre a nu provoca scandal cu ocazia vizitei lui Francisc Iosif, nu numai că n'a fost rău primită de Unguri, dar poate chiar sprijinită.

Manoperele d-lui Sturdza erau așa de machiavelice și declarațiile sale făcute cu atâta solemnitate și aparență de sinceritate, că era cu neputință să nu mistifice lumea cu ele. Cine să se îndoiască de sinceritatea campaniei și de cuvintele unui șef de partid când declara, cu totă serioșitatea, că de și el și partidul său doresc puterea, dar *dacă e vorba s'o obțină cu prețul sacrificării cauzei naționale, atunci nu numai că nu doresc, dar nu vor să vină nici odată la putere!* Ce vreți naționaliști mai entusiaști și luptători mai desinteresați? Iar spre a convinge și pietrile de adevărul și sinceritatea sentimentelor lor spun că, de și se găsesc oameni, cari rid de lacrămile lor de crocodil, dar aceștia *n'au nimic sfânt în lume*. „Ei își bat joc de D-deu, de omenire, de națiunea căreia aparțin și de ei înșiși.“ Ce bine se cunoștea d. Sturdza! D-sa, în avântul său „național“, combătând pe cei ce pretindeau că-i luaseră înainte cu *trădarea națională*, își dă niște *epitete ornante* așa de tari și de expresive, că nici cei mai înverșunați dușmani ai săi nu-l puteau *califica* mai bine.

Ast-fel, după d. D. A. Sturdza, ori-cine se pòrtă, *ca d-sa ađi*, adică rămâne nepăsător în cestiunea națională, „comite o *sinucidere națională*“. Iar a rămânea, *ca d-sa*, „nesimțitor la strigătele Românilor asupriți. Acesta ar fi o monstruositate“.

Mai mult. Chiar dacă n'ar fi în joc sórta fraților noștri

ca ómení ar trebui să protestăm contra fără de legilor maghiare. „Am fi o mortăciune dacă am şedeá impasibili“. Cum? Astă-đí când suntem stăpâni absoluţi pe destinele noastre „să devenim óre de bună-voia noastră *Casapii* fraţilor noştri de peste Carpaţi“?

Considerând că Ungurii sunt tot aşa de nelegiuíţi, că sórta de ađí a Românilor e aceeaşi ca şi la 1894, că numai d. Sturdza şi-a schimbat ideile de odată cu *schimbarea situaţiei sale politice*, adică a luat locul şi atitudinea celor calificaţi aşa de aspru de către d-sa, urméză fireşte—şi desfid pe ori-cine să mă contrazică— că d. D. A. Sturdza, infocatul „naţionalist“ din opoziţie şi actualul calău al cauzei naţionale este, după propria sa mărturisire, a) „asasin naţional“, fiind nepăsător în cestiunea naţională; b) „monstru“, rămânând nesimţitor la ţipetele Românilor; c) „o mortăciune“, pentru că nu protestéză contra fără de legilor ungureşti şi în fine, d) „Casapul fraţilor săi asupriţi“.

Odată opinia publică română convinsă de d-nul D. A. Sturdza: a) că existenţa Românilor liberi atárnă de la existenţa miliónelor de Români subjugaţi; b) că ori-care ar fi guvernul român, el trebuie să lupte şi să intervină în cestiunea naţională; c) că partidul liberal-naţional în special nu póte rămâne impasibil la suferinţele fraţilor noştri, pentru că el „este răspundător de viitorul acestui neam“; — mai rămânea de rezolvat o simplă cestiune de procedură. Cum să facă intervenţia, căci, după dreptul ginţilor, nu e permis amestecul în afacerile altor state? De şi confus, timid, şovăitor, par'că singur n'avea încredere în interpretările sale perfide, d. Sturdza tranşeză şi acéstă „pretinsă obiecţiune“ đicând: „Se vorbeşte de uzurile parlamentare, de amestecul ţerilor în afacerile interióre ale altor ţeri. *Nevoile ómenilor, ideile secolului sunt mai mari de cât toate obiceiurile.* Acestea aű valórea lor deplină şi neştirbită când *lucrurile stau în linişte şi ordine*, dar când situaţiunile ies din calea lor normală, atunci acele nevoi anormale își deschid calea.“ Cu alte cuvinte, dispoziţiunile de drept internaţional aű valóre numai când ne convin nouě, şi le putem nesocoti ori de câte ori avem un pretext justificativ. Dacă este aşa, întreb pe d. Sturdza, pentru ce «acele nevoi anormale nu-şi deschid calea» astă-đí, când situaţia Românilor subjugaţi nu numai nu

s'a îmbunătățit de loc, dar, de la venirea sa la putere, s'a înrăutățit peste măsură? Pentru ce? Astă-đi, grație capitulării sale rușinoase și în veci condamabilului concurs ce dă guvernul d-lui Sturdza Ungurilor, nu mai e vorba ca la 1894, de simpla întemnițare a cutărui său cutărui fruntaș român, ci, cu provocare la legi, li se tăgăduște Românilor însuși dreptul primordial la *viața națională* și la *legea lor strămoșescă*.

Avem sau nu astă-đi dreptul și datoria de a trece peste „*obiceiturile*“ dreptului internațional și a interveni pentru ameliorarea sortii asuprașilor noștri frați? Dacă *da*, pentru ce nu intervine guvernul d-lui Sturdza? Dacă *nu*, cari sunt motivele ce-l împiedică? Pentru ce guvernul conservator era dator să facă, acum 4 ani, ceia-ce nu vrea sau nu pôte face astă-đi guvernul liberal đis și „național“? Pentru ce? Este politica acésta onestă? Crede d. Sturdza că prin asemenea purtare dă pildă bună contemporanilor și contribue la moralizarea și îndreptarea caracterelor societăței noastre?

Dar d. Sturdza cu ómenii sêi sunt ființe fôrte ciudate. Nu le găsești nici odată voia. Și ori-ce ar face adversarii lor politici nu le convine, afară de un singur lucru: *să le lase numai lor puterea*. Acésta este singura *morală imorală* pe care o putem scóte și la care trebuie să reducem tótă lupta lor în jurul cestiunii naționale.

Când adversarii politici ai d-lui Sturdza rămânéu nepăsători față de suferințele Românilor subjugați, erau declarați de „*asasini naționali*“, „*monștri*“, „*mortăciuni*“ și „*casapii*“ neamului, iar dacă vreaș să se intereseze și ei de sórta celor asuprași și vreaș să facă și ei câte ceva pentru neam, sau erau denunțați ca trădători, cum a făcut d. Sturdza la Orfeu, sau li se contesta dreptul de a se amesteca în cestiunea națională, trimițendu-i „*să-și facă mai întâi stăgiul în marea armată națională*“, cum făcea *Voința Națională* de la 3 Iunie 1894.

Va să dică d. Sturdza cu ómenii sêi mergeaș așa de departe cu specularea cestiunii naționale că voiaș să facă *monopol* asupra ei, nepermițend nimănuș să le facă concurență. Ca buni Români, în loc să se bucure că sprijinea și guvernul lupta națională, „*patrioții*“, eșiți din fabrica d-lui D. A. Sturdza, se indignéază și contestă adversarilor însuși

dreptul lor natural de a se numi Români. Când presa le spunea „că liberalii, luând cu atâta căldură și entusiasm apărarea fraților noștri de peste munți, nu urmăresc de cât scopuri meschine politice“.

Voința Națională protesta cu indignare.

Ași vrea să știu ce mai ȋdice astă-ȋi organul primului ministru? Avea saú nu dreptate, acum 4 ani, presa conservatoare? Câtă decădere morală!

D-l D. Sturdza nu numai se credea în drept de a cere socotélă guvernului, orí intervenia orí nu intervenia în lupta națională; nu numai nu vrea să ia în considerație „obiceiul“ neamestecării în afacerile altor state; nu numai îndemna pe Români să nu se supună legilor și justiției maghiare; nu numai declara de la tribuna publică, că: „In nici o țară din lume nu este și nu a fost întronată fără de legea ca lege, cum este aȋ în Ungaria“, dar mergea cu „vitejia“ până a amenința pe Unguri cu spectrul revoluției. Așa, în discursul de la Orfeú, ȋdice: „Pare că trâmbița de deșteptare a celor apăsați, schingiuiți și oprimați, care a răsunit în tótă Europa în secolul XIX, **nu a fost auzită de Maghiari!** Pare că ei țin a nu aparține popórelor europene, ci celor *asiatice*“. Așa vorbea în opoziție „marele om de stat“ Sturdza, cel ce „a muncit 40 de ani în rostul țerii“, ca să-și bată joc, după propria sa mărturisire, „de D-ȋeu de omenire, de națiunea căreia *aparține* (?) și de el însuși“ — da, mai cu sémă, *de el însuși!*

10. *Altă scrisoare a d-lui Sturdza*

„Cine simte românește și prin urmare e Român, acela trebuie să se gândească la cestiunea națională și să făptuiască tot odată pentru dânsa cu vorba și cu condeiul, în România și afară din România, în guvern saú afară de guvern, și acesta până ce Maghiarii vor veni la drépta cunoștință și la drépta chibzuință a lucrurilor“.

(v. Sturdza 10 Dec. 1894. Senat).

D-l Sturdza cu agenții săi duceau, în cestiunea națională, o îndoită luptă internă și externă. Una avea de scop să susțină pe cea-l'altă și amândoué să le procure, cât mai curând, puterea.

Dacă lupta externă mai păstra, de ochii lumii, oarecare aparență de prefăcută desinteresare, cea internă îmbrăcase de mult un caracter curat politic de partid.

Pe când în Senat acuza guvernul român de nepricepere, lipsă de sentimente naționale și trădare de neam, în scrisorile sale trimise ziarelor din streinătate, d. Sturdza poză în cel mai înflăcărat luptător român pentru marile interese ale neamului întreg.

Ast-fel, când ziarul *Dreptatea* din Temișóra îi impută că, nereușind prin alte mijloce ca să ajungă la putere, d. Sturdza „s'a apucat de cestiunea ardelénă, cu ajutorul căreia speră să isbutască“, actualul Prim-ministru publică în *Tribuna* de la 3 Decembrie 1894 o scrisoare, în care declară că, ceea-ce 'l face pe d-sa și pe partidul liberal să lupte în cestiunea națională este conștiința lor că existența Statului român atârână de la existența Românilor subjugăți. Iată propriile și perfidele sale cuvinte:

„Partidul național-liberal mai are încă conștiința că de la existența națională a neamului românesc depinde și existența Statului român și că existența unuia și a altuia e strâns legată de libertățile publice. Pentru aceste bunuri partidul liberal-național a luptat în trecut Pentru aceste bunuri el luptă și astăzi.

De aceea, partidul național-liberal nu numai de datorie, ci purtat de chiar instinctul de conservare al său propriu și al Regatului român, a trebuit să ia deschis și înaintea lumii apărarea naționalității române din Regatul Ungariei.

Ce ar fi dis **poporul român**, dacă partidul național ar fi stat la o parte? Acastă cestiune nu și-a pus-o de sigur *Dreptatea*, căci alt-fel nu m'ar fi certat, acuzându-mă că din chestia națională am făcut o chestie de coterie sau chiar de ambiție personală“.

Așa cuvînta, acum patru ani, neprihănitul „naționalist“ d. Dim. A. Sturdza, adresându-se *direct și în public* Românilor subjugăți, a căror sôrtă o exploata, prin chiar organul oficial al partidului național român de peste Carpați!

Din acastă declarație solemnă, din acest angajament „deschis și înaintea lumii“ luat față de Români subjugăți, cari astăzi sufer, mai mult ca orîcînd, sub jugul celor două guverne aliate—maghiar și român, rezultă:

a). Că lupta națională întreprinsă de d. Sturdza cu ai săi era reclamată de interesele de viață ale Regatului român și ale partidului liberal;

b). Că d. Sturdza cu partidul său a luptat și în trecut ca și *adi* pentru interesele naționale și libertățile publice;

c). D-sa a întreprins lupta națională nu numai în interesul partidului dar și din datorie către neam, „căci ce ar fi *dis* *poporul român* dacă partidul național-liberal ar fi stat la o parte“?

d). Campania dusă de d. Sturdza în opoziție a fost făcută în numele, cu consimțimintul și pesocotela partidului liberal întreg.

Să comentăm aceste premise și să scótem din ele convenitele concluzii:

D. Sturdza sau era sau nu era convins că lupta sa „națională“ îi era impusă de interesele de existență ale României. Dacă era convins și de bună-credință, îl întrebăm: intru cât s'a asigurat *mai mult* existența Regatului prin venirea sa la putere și abandonarea sorții Românilor exploatați la absoluta discreție a Ungurilor? Dacă nu era convins și cu bună știință și rea credință specula pentru putere cestiunea națională și minția, cu nerușinarea omului care nu mai are nimic de pierdut, opinia publică română,—ce părere crede că și-a format despre d-sa adevărații Români și cu ce obraz se va mai prezenta înaintea cetățenilor români mistificați, și grav răniți în sufletul lor de buni patrioți?

D. Sturdza, care „a muncit 40 de ani în rostul țării“, n'ar trebui să uite că „Românul ține minte“ și dacă l'ai amăgit odată, a dona óră ți se infundă.

D. Sturdza mai spune că d-sa și partidul liberal au luptat, *în trecut ca și adi*, pentru interesele naționale și libertățile publice.

Recunóștem cu plăcere că partidul liberal a luptat pentru neam și libertate, atât în trecut cât și *adi*, dar *fără concursul d-lui Sturdza*. D-sa, *în trecut* era cu elementele reacționare contra *libertăților publice*, iar *adi* este aliat cu Maghiarii contra *intereselor naționale*. Lupta sa *pentru interesele naționale*, în guvernul colectivisto-ocultist, se reduce: la expulzarea celor 6 Români din Transilvania, la asvirlirea celor 500 Români bănațeni peste graniță, la scuzele pentru

toastul de la Iași, la exploatarea și în fine la trădarea cauzei naționale. Iar lupta sa *pentru libertățile publice*, se reduce: la schingiuirea studenților universitari, atât sub guvernul lui I. Brătianu cât și sub al său, la ruperea steagului albastru studentesc dăruit de domnișorele române din Sibiu, la scandalul provocat de autorități cu ocazia serbării jubileului de 50 de ani și în fine la faimósele alegeri comunale din anul trecut.

Mai departe d. Sturdza, în fenomenala sa clovnerie politică, se întreabă cu cinism: «Ce ar fi ȋis poporul român, dacă partidul național-liberal ar fi stat la o parte?» și nu s'ar fi amestecat în lupta națională. Probabil nimic.

Căci „poporul român“ a trăit mii de ani și fără concursul d-lui Sturdza.

Era de mii de ori mai bine, pentru cauza neamului, dacă d. Sturdza nu se amesteca de loc, *așa cum s'a amestecat în cestiune*. Dacă nu-î făcea bine, cel puțin nu-î putea face nici rău. Și Românii subjugăți, cari ne iubesc de o potrivă pe toți fără osebite de partid, acest lucru ni l'au cerut în tot-d'auna: *dacă nu le putem ajuta, cel puțin să nu le stricăm să nu le exploatăm durerile pentru meschinele noastre interese politice de partid*. Dacă d-sa puneă atâta preț pe opinia publică română la 1894, pentru ce nu se întreabă astă-ȋi: ce ȋice *poporul român* de suprimarea mișcării naționale, refuzarea rentei școlelor din Brașov, decorarea călăului de naționalități Ieszensky, vizita de la Buda-Pesta, benchetuirea ofițerilor noștri la Brașov cu ofițerii maghiari, pedepsirea colonelului Teișanu pentru piesa lui dramatică cu caracter naționalist?

Pentru că aȋi e la putere boierul și puțin îi pasă de „poporul său român“ amăgit. Dar sperăm că va veni vremea, când acest bun, harnic, nevinovat și îndelung răbdător popor român, batjocorit de toate lepădăturile morale ale societății, se va deștepta, va ajunge la conștiința de sine și se va răzbuna, cum se cuvine, asupra tuturor ómenilor fără suflet, cari, sub masca falșilor lui bine-voitori, îi exploatează cele mai sfinte interese de viață!

Dar, ceia-ce este și mai important, d. Sturdza pretinde că tótă specula săvîrșită în cestiunea națională a făcut-o în numele și pe răspunderea comună a întregului partid libe-

ral, al cărui *șef „ales și așezat ca conducător“* să declare însuși în scrisoarea sa.

Dacă este așa, noi și cu noi toți oamenii de bine, cari mai au iluzii de viitorul liberalismului român, credem că datoria nediscutabilă a partidului liberal-național, față de cestiunea națională, este „clară și netedă“ — vorba d-lui Sturdza.—Partidului liberal, dacă ține la principiile, la prestigiul și la demnitatea sa, nu-î rămâne, în această cestiune, de cât două lucruri de făcut, și anume:

a). Său să-l oblige pe d. Sturdza să se țină de cuvânt și să revie asupra scandalósei sale schimbări la față, în cauza națională;

b) său s'o rupă definitiv cu d-sa, *caterisindu-l* și declarându-l nedemn de a mai sta în partidul pe care l'a compromis într'un mod atât de brutal.

Altă soluție, pentru oamenii cinstiți și serioși nu există. Dacă liberalii adevărați, cari mai au vr'un respect pentru sfințenia principiilor, nu vor alege una din aceste două căi, ei vor fi considerați, cu drept cuvânt, de opinia publică română desinteresată, de solidari și complici ai d-lui Sturdza, și tratați în consecință.

Să nu uite bărbații noștri politici că opinia publică s'a schimbat și astăzi, cu tot concursul mizerabil al *zestrei guvernamentale*, nimeni n'o poate desconsidera *nepedepsit*.

11. *Tactica și efectul campaniei*

Datoria noastră este—cât vom avea un cap de gândit, cât vom avea o inimă de simțit, cât vom avea o voce de vorbit—cestiunea națională să fie cea d'înaltă, cea mai mare și cea mai principală a noastră preocupare“

(v. Sturdza Senat 10 Decembrie 94)

D. Sturdza își dădea, în faimósele sale discursuri, aerul celui mai bun creștin, celui mai convins Român și celui mai de bună credință om.

Lege, neam și omenire, nimic nu lăsa neexploatat în turbata sa luptă pentru putere.

De și îmbătrânit în afacerile publice, *șeful* unui mare

partid politic și fost neconținut consilier al Tronului, d-l Sturdza, nu-și impunea, în abordarea delicatei cestiuni naționale, nici o rezervă, nu și lega angajamentele de nici o condițiune.

I se părea așa de naturală lupta în această mare cestiune și așa de ușoră amestecarea unui Stat în afacerile interne ale altuia.

I se punea înainte principiul dreptului internațional de neintervenția reciprocă?

Răspundea repede și pe nerăsuflăte că acesta are valoare numai în împrejurări normale.

I se cereau deslușiri asupra modului de intervenție?

Recomanda adversarilor săi politici *samsarlâcul cînstit.*

I se obiecta că noi, stat mic și tânăr, nu ne putem măsura cu marile puteri?

Răspundea că, slavă Domnului, suntem Regat independent și deplin stăpân pe sorta noastră.

I se imputa că exploatează cauza națională pentru putere?

Protesta cu indignarea omului turmentat, răspundând că preferă să nu vie nici odată la putere, de cât să abandoneze vr'odată cestiunea națională și așa mai departe.

Orî-ce obiecție i se făcea, la toate găsia răspunsul potrivit.

Era așa de fecund în argumente, de pretențios către adversarii săi politici și de neindurat cu dușmanii cauzei noastre naționale că era aproape cu neputință să te îndoești de sinceritatea acestui politician îmbătrânit în păcate.

El părea așa de convins de dreptatea cauzei ce apăra, că nu pierdea nici o ocazie fără să se adreseze tuturor instituțiunilor streine, ca să ia și ele apărarea cestiunei noastre naționale, „*care e tot-odată o cauză generală culturală*“. Iar acasă, toate discursurile sale, unul mai categoric de cât altul avéu drept scop principal să probeze că : **guvernul român, orî-care ar fi el, trebuie neapărat să intervină în favorul fraților noștri subjugați.** Iată cum motivéză în discursul de la 10 Decembrie 1894 din Senat, acest principiu general de intervenție :

a). *Orî-ce guvern național este dator să țină compt de opinia publică a țării și să lucreze pentru interesele generale ale neamului.* „Apoi de ce avem în România un guvern național!—se întreba d. Sturdza—Ca să fie desabrobat de noi

și aprobat numai de aceia, cari vor să desființeze némul românesc ?" Oratorul avea perfectă dreptate. Este vrednic să fie bătut cu pietre guvernul, care, de și pretinde că reprezintă țara, lucrază contra intereselor și aspirațiilor ei. Tot ce avem de observat este, că de când e țara Românească, n'a avut un guvern atât de desaprobat de Români și aprobat de Unguri, ca cel actual. Dacă d. Sturdza, după discursurile sale, n'avea ocazie să vie la putere, spre a se desminți în mod atât de brutal, devenia póte una din figurile cele mai strălucite ale istoriei naționale. Dar, vorba românească, *de unde nu-î, nici D-zeu nu ia*. Acéstă constatare odată făcută, să trecem la al doilea motiv :

b). *Interesul de conservare națională al întregului ném românesc ne impune intervenția*. Căci—adaogă d. Sturdza—„Chestia națională nu e chestie de petrecere, ci o chestie de datorie, de datoria cea mai mare, cea mai înaltă, cea mai sfântă ce póte să aibă un Român.

„Să sugrumă dincolo o treime a némului nostru Acéstă treime a némului nostru, care se sugrumă, strigă la cer de durere și de îngrijire ! Ea strigă până la cer : Nu se póte ! Nu voim să fim sugrumați ! Voim să rămânem Români ! Și noi să ne închidem ochii ? Să ne închidem urechile ? Să ne închidem inimile ? Să ne închidem cugetările ? Să devenim o bucată de piatră neînțelegătoare ?" Cu alte cuvinte, datoria cea mai sfântă a orî-cărui Român adevărat este ca să împiedice, cu orî-ce preț, desnaționalizarea celor trei milioane și mai bine de frați ai noștri. Dacă este așa, întrebăm pe d. Sturdza, care a inaugurat acéstă politică și care se pretinde a fi Român, pentru ce a preferat să tr deze cauza națională, de cit să-și îndeplinescă o „datorie atât de sfântă“ ? Oare, cu venirea sa la putere a încetat sugrumarea „unei treimi a némului“ ? Oare, acéstă treime sugrumată nu mai „strigă ađi la cer de durere și de îngrijire“ ? Dacă *nu*, să ne arate d. Sturdza ce a făcut pentru a scăpa de sugrumare acea treime a némului. Dacă *da*, cum să face că astă-đi d-sa, care declara că preferă să nu vină nici o-dată la putere, de cit să abandoneze cestiunea națională, și-a închis ca prin farmec — în fața desființării «unei treimi a némului nostru»—și *ochii și urechile și inima și cugetările*, parcă l'ar fi prefăcut puterea „într'o bucată de piatră neîn-

„telegătoare“ ? „*Omenesc* fapt este acesta ? *Creştinesc* fapt este acesta ? *Patriotic* fapt este acesta ? *Înţelept* şi *prevădător* fapt este acesta ?“ Aceste întrebări şi le punea d. Sturdza, când imputa d-lui Carp pentru că acesta i-ar fi spus : „*De ce voiţi să deşteptaţi în Românii de dincolo o speranţă de ajutor, care nu le poate fi de nici o valoare*“ ? Aceste întrebări ni le punem şi noi, când vedem pe d. Sturdza cu câtă cruzime le-a tăiat Românilor subjugăţi, îndată ce a venit la putere, ori-ce „speranţă de ajutor“, pe care cu atâta entuziasm le-a deşteptat-o când avea nevoie de a le exploata mizerabila lor sortă. Cum nu i-a fost frică de D-zeu „care vede toate faptele noastre“ ? Cum nu şi-a pus întrebarea de odinioară : „Ce-ar fi zis **poporul român**, dacă partidul naţional-liberal ar fi stat la o parte“ ? Ah ! biet *popor român* câţi nu-ţi iaş numele tău în deşert ! De cite ori nu ţise exploatăză în mod sălbatic durerile tale de către toate lepădăturile sociale ! Dar să venim la al treilea motiv :

c). *Principiul neintervenţiei în afacerile interne ale altor state are valoare numai în situaţii normale.* „Dacă Maghiarii au dreptul—adaogă d. Sturdza—să desfiinţeze pe Români. Românii au dreptul şi datoria să se apere“. Va să zică ne-intervenţia încetază din momentul, în care un guvern ore care turbură relaţiile internaţionale atentând la existenţa naţională a altora. Maghiarii „lucrăză, cu totă furia proprie rasei lor, la desfiinţarea Românilor“, deci, aceştia „au şi dreptul şi datoria să se apere“. Iată idei de adevărat om de stat, pe cari le-ar sub-scrie de sigur bucuros toţi buni Românii. Asemenea incalificabile manopere au asigurat d-lui Sturdza atâta succes în sălbatica sa campanie din opoziţie. Acésta a făcut şi pe guvernul unguresc să interzică trecerea discursurilor sale pe teritoriul Ungariei. Ungurii înşişi se pare că-l credău pe d. Sturdza sincer în fanatismul său naţional şi foarte primejdios pentru politica lor de desnaţionalizare. De aceea, au închis ochii—*de—nu cum-va l’au chiar sprijinit*—la venirea sa la putere, spre a scăpa de agitaţia lui turbată. —Zelosul concurs ce-l dă maghiarilor pentru „sugrumarea unei treimi a neamului nostru“ nu se poate alt-fel explica.

Să urmăim cu motivele :

d). *Mişcarea naţională emană de la popor, deci trebuie*

să i se supună conducătorii. Este absurd a zice că n'a sosit timpul pentru agitarea cestiunei naționale, căci tot așteptind venirea lui, ne vom pomeni într'o bună diminută, cu *maghiarizarea Românilor*. Adevărații bărbați de stat trebuie să cunoscă, să se intereseze și să se ocupe cu toate cestiunile politice fie interne fie externe, cari privesc țara lor.

Noi nu trebuie să evităm cestiunea națională, ci „să ne uităm drept în fața ei, și să stăruim ca ea să nu se resolve în contra Românilor“. Mai pe scurt : după d. Sturdza, de la 1894, a) *Mișcarea națională emană de la popor* ; b) *a sosit de mult timpul pentru agitarea cestiunii naționale* ; c) *Adevărații bărbați de stat trebuie să se ocupe cu această cestiune care interesează țara noastră* ; d) *noi suntem dator să intervenim în rezolvirea cestiunii fraților noștri*.

Dacă toate aceste aserțiuni erau adevărate acum cinci ani, cu atât mai adevărate trebuie să fie ele astăzi.

Cum se face că d. Sturdza astăzi și-a uitat și de „poporul român“, și de agitarea cestiunii naționale, și de rolul „adevăratului bărbat de stat,“ și chiar de „datoria cea mai sfântă pe care o poate avea un Român“, de a nu lăsa ca fratele său să fie asasinat?

Ceia-ce e mai trist, d. Sturdza nu numai nu împiedică pe Unguri „de a rezolva cestiunea națională în contra Românilor“, dar le dă cel mai puternic concurs, în țară prin compromiterea și suprimarea mișcării naționale, iar în Ungaria prin organul *Tribuna Poporului*, condus de detestabilii săi mercenari.

Oricât de tolerant, îndelung răbdător, blajin și prea ușor iertător ar fi Românul, nici odată nu va reuși d. Sturdza să-l înlăture nedomerirea punând în concordanță frumoșele sale vederi din opoziție cu odioasa sa purtare de la guvern.

Să venim la ultimul său motiv.

e) „*Să nu uităm nici odată că D-zeu de sus vede toate faptele noastre. De aceea să ne facem tot-d'auna datoria plină și întregă și să nu dosim de la dânsa. De aceea suntem trimiși de țară și noi în acest parlament, ca să ne facem datoria către dânsa și către neam. De aceea, suntem rânduiți și miniștri. Trebuie să lucrăm toți într'un singur gând și într'o singură cugetare, ca să știe Maghiarii că șovinismul lor duce la o ruptură cu România.*“

Noi voim să fie traiul amical, sincer, leal cu Maghiarii, dar pentru ca să fie așa, ei trebuie să împace pe Români, în mod creștinesc, în mod leal și în mod real. **Acésta este singura politică, căreia se cuvine numele de leală și românescă**”.

Care va să țină, după marele „creștin ortodox“ D. A. Sturdza, România trebuie să lupte, în cestiunea națională, nu numai din datorie patriotică, ci și din frica lui D-zeu „care vede toate faptele noastre“. Deci, la principiul onestității politice, d-sa adăoga și pe acela al moralității creștine.

Aceste două înalte principii ne impun tuturor, atât la guvern cât și în opoziție, „să lucrăm toți într'un singur gând și într'o singură cugetare“ pentru apărarea și salvarea marilor interese ale neamului. *„Aceasta este singura politică, căreia se cuvine numele de leală și românescă“*. Dómnne! câte reflexii triste nu ne sugeréză acésta extra-ordinară perfidie a „omului dezastru“. Dacă lupta pentru cauza națională „este singura politică leală și românescă“, atunci, ne întrebăm cu gróză și cu desgust, cum să calificăm *politica de trădare națională* a d-lui Sturdza?

Să răspundă totă acea cohortă iresponsabilă de «ómeni devotați stomachului» cari aplaudău pe Sturdza din opoziție cu aceeași inconștiență cu care-l susțin astă-zi în toate ticăloșiile sale!

D. Sturdza, care la guvern face pe spionul Germaniei, mergea, în campania sa nebună, până a amenința *tripla alianță*, declarând că: *câtă vreme dăinuiesc neînțelegerile dintre Români și Maghiari, alipirea noastră la tripla-alianță este cu neputință*. Apoi închee în următorul mod patetic:

„Datoria noastră este—cât vom avea un cap de gândit, cât vom avea o inimă de simțit, cât vom avea o voce de vorbit—cestiunea națională să fie cea d'întîi cea mai mare, și cea mai principală a noastră preocupare“. O da! Acésta este datoria tuturor Românilor adevărați.

Blestemul *poporului român* și obprobriul întregii lumi civilizate să cadă pe capul tuturor acelor „saltimbanci și Irozi“, cari nu-și fac acésta „sfântă datorie“, de și au „cap de gândit, inimă de simțit și voce de vorbit“!

Din totă acésta luptă perfidă se vede că scopul d-lui Sturdza era, pe de o parte, să câștige streinătatea pentru

cauza sa, pe de alta, să-și compromită adversarii politici și să le ia locul.

Streinătatea nu cunoștea firește duplicitatea actualului Prim-ministru. Ea n'auzia de cât, accentele luptei desinteresate, cari o înduioșau cu atât mai mult, cu cât relațiile originiei sale o apropiau mai tare de noi.

De aceia primul și cel mai puternic răsunset l'a avut mișcarea noastră națională la națiunile surori.

Ast-fel, pe când în parlamentul nostru să dădea lupta națională pe tema puterii, în streinătate și în special în parlamentul italian ea era pusă pe adevăratul și mărețul său teren de *drept natural* și *internațional*.

În adevăr, iată memorabila depeșă transmisă de *Agenția Havas* la 11 Decemvrie 1894, adică chiar a doua zi după discursul d-lui Sturdza, a cărui analiză am făcut-o mai sus.

„Roma, 11 Decemvre 1894. 278 deputați, aparținând diferitelor partide ale Camerei, au adresat Președintelui prin mijlocirea biroului, o moțiune, după care Camera, inspirându-se de principiile de drept public cari au dat existența Italiei, exprimă o forțe mare simpatie către popoarele române, cari luptă în mod așa de nobil pentru apărarea independenței lor și a comunei lor naționalități latine“ (v. *Românul* No. 579).

La această grandioasă manifestație de dragoste din partea națiunii surori, au răspuns, prin căldurose adrese, atât camera cât și senatul român. Adresa Camerei este iscălită de 92 Deputați, iar a Senatului de 61 Senatori cu Mitropolitul primat în frunte.

Domne, ce frumoase timpuri de entuziasm național!

Unde s'ar mai putea întâmpla, în parlamentul de astă-dzi, asemenea demne manifestațiuni, după urma cărora a profitat așa de mult d. Sturdza, actualul sugrumător al cauzei naționale!

Însă-și Liga culturală, care intrase prin órnenii săi, cu totul în apele d-lui Prim-ministru, a trimis, Deputaților italieni, o entusiastă adresă de mulțumire, în care dicea, între altele: „Vom lupta și vom învinge, *căci cauza noastră este a civilizației moderne*“, iscălită de membrii comitetului executiv, între cari și d-nii G. C. Bursanu, I. Bianu, St. Sihlenu și reșosatul G. C. Cantacuzino, toți membrii marcanți ai fracțiunii sturdziste de azi.

Intru cât s'a ținut Liga de angajamentul luat, a dovedit'o votul de blâm dat Comitetului executiv de congresul general de la 13 Mai 1896.

Cu acésta am terminat partea I a studiului nostru : „Rolul d-lui D. A. Sturdza în cestiunea națională pe timpul opoziției“.

Mai 'nainte de a trece la partea II-a, credem că nu e inutil a recapitula pe scurt principalele declarații și angajamente publice, cari alcătuiau *programul* luptei d-lui Sturdza.

Aceasta o facem cu atât mai mult că vrem să reîmprospătăm în mintea ómenilor cinstiți totă purtarea aceleia, pe care actualii s'ei lachei, spre a induce în eróre pe cei proști, nu-l mai scot din : „Stâlpul României“, „titanicul cugetător politic“, „eroicul luptător al liberalismului“ ¹⁾ și alte expresiuni paradoxale, cari fac să ți se urce singele în față de rușine.

D. Sturdza și-a luat ca punct de plecare, în campania sa, ideia lui M. Cogălniceanu—repetată și de I. Brătianu, dar contestată, de concetățenul nostru d. Dima Ștefănescu—cum că : *Existența tuturor Românilor este strîns legată*.

Maghiarizarea celor 3 milioane și mai bine de Români atrage după sine peirea noastră și vice-versa.

Cu alte cuvinte, însuși sentimentul conservării Regatului ne obligă să ne interesăm de sórta traților noștri.

Dreptul și datoria noastră de a interveni în afacerile Ungariei sunt necontestabile și inevitabile. Cât pentru principiul internațional de pretinsă *neintervenție* în afacerile altui Stat, el n'are valóre de cât în situație normală și pacinică, ceia-ce nu există în cazul nostru.

Progresul și nevoile popórelor sunt mai pe sus de cât toate dispozițiile omenești de asemenea natură. Ce privește cestiunea de procedură, intervenția se póte face pe cale de *samsarlic cins'it*. Iar până atunci, guvernele române sunt datóre să spună franc Ungurilor că, între noi și ei, câtă vreme nu se va îmbunătăți sórta Românilor subjugați, prietenie nu póte fi.

Mai mult.

Guvernele noastre să intervină pe cale diplomatică pe

1). Veđi *Lumina* 6 Decembrie 1898.

lângă puterile interesate și să le pună în vedere că România nu se poate alipi la tripla alianță până ce nu se va pune capăt politicei de maghiarizare. Ne-am convins cu toții că, în România nu mai este posibil un guvern, care ar rămânea imposibil în cestiunea națională.

Din momentul ce mișcarea noastră națională este isvorită din inima poporului ; ori-ce guvern trebuie să i se supună, dacă este *național*, cu atât mai mult, firește dacă este *liberal-național*. Nu trebuie să ne fie de loc frică a ne amesteca în afacerile politice ale Ungariei, căci, slavă Domnului, suntem un stat independent, nu mai suntem sub suveranitatea Turciei.

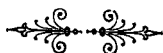
E absurd a dice că n'a sosit încă timpul. Căci tot așteptând sosirea lui ne vom pomeni cu maghiarizarea Românilor. Să nu ni se spună că ar putea interveni și Ungurii în afacerile noastre interne, căci România este o țară omogenă, locuită aproape exclusiv și înconjurată de pretutindenea numai de Români, iar nu un mozaic de naționalități, egal îndreptățite, ca Ungaria.

Cam acestea erau, în substanță, ideile coprinse în programul național în numele căruia și-a inaugurat d. Sturdza în opoziție turbata sa campanie contra Ungurilor.

Acum să trecem la partea a II-a a studiului de față : „Rolul d-lui D. A. Sturdza în cestiunea națională la guvern“.

Trecând de la partea teoretică, la cea practică, de la vorbe la fapte, rugăm pe cititorii noștri să ne urmărească cu tot interesul ce comportă cestiunea. Să compare programul cu isprăvile autorului, vorbele cu faptele, pe d-nu Sturdza opozantul cu d. Sturdza guvernamentalul. Atunci se vor convinge toți oamenii de bine, pentru cari *onestitatea politică* nu este vorbă deșartă, că actualul nostru Prim-Ministru și-a *compromis partidul, a mințit opinia publică și-a făcut de ris țara, și, mai pe sus de toate, și-a trădat neamul*.

Aceasta pentru ca să se știe. *Nunc venio ad rem.*

PARTEA III

STURDZA LA GUVERN

12. Rușinoasele scuze de la Iași

„D-lor, în viața omenilor... p^ote să se întâmple unele greșeli, pe cari au să le regrete ei înșiși mai târziu. Abilitatea omului politic constă în a evita pe cât este posibil, de a da ocaziunea să i se **reamintescă**, ca să nu **dic**, să i se **impute** acele greșeli“.

(C. I. Stoicescu 19 Decembre 1898).

D. Sturdza, în calitatea sa de pretins șef al partidului liberal; a dus în cestiunea națională, una din luptele cele mai violente contra Ungurilor.

Puțini pricepeau „rostul“ acestei năhădăioase campanii. Mulți credeau că atitudinea d-lui Sturdza va îndepărta, pentru mult timp, partidul liberal de la putere.

Adversarii politici, cu toate neajunsurile ce li se făc^u, erau veseli, iar o s^{em}ă de liberali nu-și put^u stăpâni nemulțumirea lor contra „șefului“. Așa, că însuși d. Sturdza, spre a-și încuraja partizanii, s'a văd^ut silit a declara, în mai multe rânduri, că în România este imposibil un guvern anti-național, iar liberalii preferă să nu vie nici odată la putere, de cât să abandoneze cestiunea națională.

Ac^{es}tă declarație nu prea ținea de cald liberalilor ahtiați după putere, dar dădea de gândit adversarilor, cari nu știa^u ce să credă. Guvernul nu stătea de loc pe roze. Totă lumea

aștepta, dintr'o di într'alta, schimbarea situațiunii politice. Cu începutul anului 1895, încetază de o dată, *ca la comandă*, agitația liberalilor în cestiunea națională. Nimeni nu cunoștea pricina adevărată, dar toți erau dornici de repaos după atâta luptă continuă.

Ce se întâmplase?

Se apropia momentul, când Impăratul Francisc Iosif trebuia să viziteze România.

Incetarea luptei naționale se impunea. Aceasta era convingerea tuturor.

Cari erau condițiile păcii, nimeni nu știa, dar cu toții bănuiau. Sturdza a luptat pentru putere. Deci, numai *asigurarea puterii* îl putea dezarma. Deja se zvonea că Regele i-a promis puterea în schimbul dezarmării. Toți doriau să vadă pe d. D. Sturdza la muncă.

Momentul așteptat așa de mult, a sosit.

Guvernul era în agonie.

Moartea se anunță printr'o puternică criză ministerială.

Guvernul cade, fără să se cunoscă motivele.

D. P. P. Carp declară: „Conservatorii s'au retras prin înțelepciunea lor, iar liberalii vor cădea prin prostia lor“.

Acastă declarație echivocă a făcut pe mulți să creadă că Regele a voit retragerea conservatorilor pentru înlesnirea vizitei lui Fr. Iosif și compromiterea d-lui Sturdza.

Urmările imediate au confirmat pe deplin această presupunere.

D. Sturdza este însărcinat cu formarea noului cabinet.

Venirea d-lui Sturdza la putere a produs o imensă bucurie în sufletele tuturor bunilor Români, cari avuseră regretabila naivitate să-l creadă politician cinstit și om de bună-credință.

Din munții apuseni ai Ardealului a venit o comisie compusă din d-nii Dr. *Zosin Chirtop*, protop. *Popoviți* și preotul *Grig. Sima a lui Ion*, care l'a felicitat pentru venirea sa la putere și i-a adus, ca dar, *aur în cărbune*, lucru atât de rar și de scump.

Insu-și d. Dr. I. Rațiu, venerabilul Președinte al Comitetului național român din Sibiu, și-a exprimat, printr'o epistolă adresată Primului nostru ministru, bucuria și mirarea sa pentru venirea acestuia la putere!

Pe cât știm, bătrânul și intransigentul luptător de peste Carpați ar fi ținut că această schimbare politică nu se poate explica, de cât în două moduri :

a) sau că România e în stare să declare război Ungariei ;

b) sau că Ungurii au capitulat și momentul emancipării Românilor subjugăți a sosit.

D-lui Dr. I. Rațiu, în exemplara sa onestitate politică, nici prin minte nu-i trecea că pentru d. Sturdza mai există și o a treia soluție, anume, *cererea de scuze Ungurilor și colaborarea sa la suprimarea mișcării naționale*.

Totă lumea era curioasă ca să vadă noua atitudine a d-lui Sturdza în cestiunea națională. Presa alarma opinia publică că vizitele nu mai încetază între d. Prim-Ministru și ambasadorul austriac. Unii pretindeau a ști chiar de la Dumba, secretarul ambasadei, că ambasadorul austriac ar fi conceput însuși textul declarației, pe care i-a impus-o d-lui Sturdza ca s'o facă în viitorul său discurs de la Iași.

D-l A. Marghiloman, în discursul său ținut în Cameră la 17 Martie 1899, dice :

„Retractarea făcută de Sturdza nu a fost ceva spontană, ci a fost ceva *convenit și dictat*... repet și mențin cuvântul: a fost *convenit și dictat*. (Aplauze).

Voci. Ar trebui să dovedești aceasta.

D. Alex. Marghiloman. Îmi cere cine-va să dovedesc. Să-mi ceară aceasta domnul Prim-Ministru și voi face dovadă!... Îmi cere domnul președinte al Consiliului să dovedesc aceasta?... Vedeți că d. președinte al consiliului nu-mi cere să dovedesc aceasta! (Aplauze).

Eram câți-va, cari știam cum s'a petrecut lucrul.

L'am îngropat în fundul inimei noastre ca o durere națională. N'am vorbit în prejurul lui ; n'am făcut tăărăboi, cum alții l'ar fi făcut, dacă am fi fost noi în locul d-lui Sturdza ; pentru că, ori-ce desvăluire în privința acesta ar fi atins nu atât pe autorul retractării, cât ar fi atins țara în capul căreia stătea. (Aplauze)“.

La acestea adaogă d. N. Filipescu, în discursul său ținut în întrunirea publică de la 25 Martie 1899, următoarele :

„In parlament, d. Marghiloman a vorbit despre *scuzele de la Iași*. A sfidat pe d. Sturdza să-l desmintă și d. Sturdza a tăcut.

Dar noi avem declarații că scuzele au fost *dictate* și afirmăm că nu vom fi desmințiți de la Pesta.

D. Sturdza a trebuit să primască textul scuzelor prezentat de Contele *Welsersheimb*. D. *Dumba*, consilier la legația austriacă din Capitală, a declarat d-lui *Al. Beldiman*, atunci secretar general al ministerului de externe, că d-sa a comunicat opoziției acest lucru ¹“.

În adevăr, d. *Dumba* a arătat unor membri din opoziție însuși originalul scuzelor corectat de ambasador, a cărui copie *fotografiată* o are probabil d. *Al. Marghiloman*.

După ce au eșit aceste lucruri în public, d. *Dumba* a fost transferat la Roma. Cititorul inteligent și nepreocupat va trage de aci cuvenitele concluziuni.

În adevăr, abia trecură câte-va zile de la venirea liberalilor la putere, și d. Sturdza și-a ținut de datorie să-și clarifice situația, în discursul său de la Iași, și să confirme, în mod oficial, toate svonurile nefavorabile ce se colportau pe socotela sa.

În acest *fatal* discurs, (ținut la 13 Octombrie 1895 ¹), d. Sturdza, fără să țină socotela de opinia publică amăgită fără să vadă prăpastia în care se aruncă pe sine și pe partizanii săi, —nu mai vorbim de pata ce aruncă pe numele de Român —a avut curagiul să facă, în cestiunea națională, o declarație așa de durerousă pentru neamul românesc, pe cât de tristă pentru reputația sa de om politic „îmbetrânit în rostul țării“.

Iată, din cuvînt în cuvînt, această nedemnă și rușinosă capitulare :

„În special, în cestiunea națională, situațiunea noastră este **clară și netedă**.

Avem să ne abținem cu toții de la ori-ce act de agitație în afacerile interioare ale Statelor vecine și în special ale monarhiei austro-ungare.

Am fost acuzați de iredentism, *adică de a împinge în Regatul vecin la nesupunere la legi și la dezordine.*

Acésta nu a fost în gândul nostru. *Nici odată nu am aparținut unei asemenea direcțiuni politice, fiind-că retorsiunea ar fi putut fi pentru noi foarte periculoasă, și pentru că în*

¹). V. *Epoca* 27 Martie 1899).

deosebi monarhia austro-ungară, ast-fel cum este constituită, este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul europén, ca și pentru siguranța Statului nostru. In această privință nu pot exista cugetări deosebite și nici nu au existat.

Iredentismul românesc este o absurditate și Românul tot-d'auna s'a ferit de a fi absurd in conducerea intereselor sale. Nici o minte sănătósă in România nu se gândește la iredentism, saũ daco-românism. *Avem destul de lucrat in propria noastră țară.*

S'a mai răspândit încă o vorbă că ne amestecăm in afacerile interioare ale Regatului ungar. Nici acesta nu este exact.

O dorință însă ne coprinde pe toți, ca neînțelegerile și vrajba dintre Români și Maghiari să înceteze și că o armonie frățiască să domnască între ei, căci interesele reciproce cer ca Regatul României să întreție cu Regatul vecin relațiunile cele mai amicale.

Asupra situațiunii de ađi planază un mare act de spontaneă voință a Impăratului-Rege Francisc Iosif, un act, care este tot-d'odată un semn bun pentru viitor.

Și noi, in Regatul României, ne bucurăm de acest act, precum ne bucurăm de orî-ce act, care așază pe baze temeinice relațiunile noastre cu Austro-Ungaria, liniștind la noi spiritele și întărind dincolo armonia, căci silințele noastre trebuie să tindă a menține între amândouă Statele relațiunile cele mai amicale.

Acestea sunt ideile, cari ne-au condus in tot-d'auna și cari ne vor conduce și de ađi inainte in politica noastră cu alte State“.

Acésta este, in iutregime, faimósa sentință de mórte națională, ce singur d. Sturdza și-a adus'o in discursul său de la 13 Oct. 1895, ținut la Iași.

Prin acésta d. Sturdza, nu numai își renégă întréga sa campanie din opoziție, dar, ceia-ce e și mai trist, are cinismul să declare, in fața aceluiaș public român, că trebuie să abandonăm cu toții cestiunea națională, in fața căruia, cu un an inainte, mărturisia, cu mâna pe conștiință, că in România nu mai e posibil un guvern, care să nu se amestece in cestiunea națională; că ar fi o monstruositate guvernul român, care nu și-ar face deplina sa datorie in acésta „sfintă cestiune“; că *politica de intervenție este singura politică leală și románescă.*

13. *Analiza declarației de la Iași*

„Partidul național-liberal nu rinnește puterea ca să desființeze libertățile publice în Regat și să aplaude când Maghiarii sugrumă pe Românii din Ungaria. Puterea pentru a trăda interesele naționale, acesta e treba boșierilor.

In asemenea condițiuni nu am dorit, nu am primit puterea nici odată și nici de acum înainte nu o rinim, nu o voim“.

(v disc Sturdza la Orfeu 25 Septembrie 1894.)

Analizând declarația de la Iași, vedem că ea se reduce la următoarele puncte esențiale:

I). „In special în cestiunea națională situația noastră este clară și netedă“.

Acésta-mi face impresia purtării unui nebun furios, care legat cot la cot și întrebat pentru ce a făcut scandaluri, răspunde mirat *că el n'a făcut nimic!* Cum? d. Sturdza, care a dus cea mai violentă luptă contra Ungurilor când este silit, pentru putere, să-și renege întreg programul său național, are cinismul să spună, în fața opiniei publice ale cărei palme sunt încă roșii de aplauzele ce-î aducea în opoziție, că situația guvernului său trădător de neam „este clară și netedă“? Dar, acésta e culmea nerușinării și a lipsei de bun simț. Nu într'un Stat europén, dar între sêlbatici să trăești și nu ți s'ar ierta asemeni îndrâsneli. Pentru Dumnezeu! Dacă, situația politică a unui om, care a împins mișcarea națională până la paroxism și acum vine să declare că totul a fost o farsă, o manoperă de șarlatan, „este clară și netedă“, atunci ce să dicem de situația atâtor bandiți, cari, în exercitarea meseriei lor, sunt incomparabil mai cavaleri și mai puțin farsori?

Apoi, din toate cestiunile politice, să alegi pe cea mai delicată, care știi de mai înainte că te va compromite—asta nici un om cuminte n'o pôte face *de bună-voe*.

Dar să trecem la punctul al doilea, care va dovedi și mai bine, cât de „clară și netedă“ este situația d-lui Sturdza în acésta cestiune.

II). „Avem să ne abținem cu toții de la orî-ce act de

agitatie în afacerile interioare ale Statelor vecine și în special ale monarhiei austro-ungare“.

Orî-ce om cu bun simț, vede că prima parte a acestei propoziții nu este de cât o introducere inutilă și insinuantă spre a veni la afacerile „*în special ale monarhiei austro-ungare*“. Aci sculpase d. Sturdza, aci trebuia să lingă.

Dacă nu i se impunea și nu se vedea cu musca pe căciulă, ce „rost“ avea deosebirea Austro-Ungariei de celelalte State vecine și recomandarea *abținerii speciale* în afacerile ei? Asta presupune un lucru, cunoscut de totă lumea, că în contra Ungariei s'a purtat o *specială* luptă în cestiunea națională. Or'cine a condus această *luptă specială*, dacă nu acela care silit a fost să facă *scuze speciale* Austro-Ungariei? Atunci cum rămâne cu pretenția d-lui Sturdza că situația sa „este clară și netedă?“ Dar să vedeți părerile d-lui Sturdza din opoziție în această materie.

Iată-le :

a). „Se vorbește de uzurile parlamentare, de amestecul țărilor în afacerile interioare ale altor țări. Nevoile oamenilor, ideile secolului sunt mai mari de cât toate obiceiurile. Acestea au valoarea lor deplină și ne știrbită, când lucrurile stau în liniște și ordine, dar când situațiile ies din calea lor normală, atunci acele nevoi anormale își deschid calea“³⁾.

b). „Cestiunea națională în Regat a ajuns acum la un punct, în care cu toții vedem că nu e posibil un guvern în țara noastră, care să ne dică : să lăsăm pe Maghiari să maghiariseze în pace pe Românii din Ungaria ; și să nu ridicăm glasul ca nu (care cum-va) Maghiarii să se supere și să intre guvernul în incurcătură“⁴⁾.

c). „Este vorba că nu putem să rămânem nepăsători când Maghiarii iaă toate măsurile de-a desființa neamul nostru. (Aplauze)“. (Id. ibid.)

d). „Căci este absolut necesar, ca și noi să ne spunem cuvîntul nostru și să nu lăsăm numai Măghiarilor dreptul de a vorbi în afacerile românești“⁵⁾.

3). Disc. 9 Decembrie 1894).

4). Disc. Orfeu, 25 Sept. 1894.

5). Disc. Senat, 27 Sept. 1893.

e). „Cestiunea națională trebuie să ne preocupe pe toți, căci indiferența în afacerile naționale este vinovată și pentru guvern ea este o neiertată culpabilitate. Altminteri, rolul nostru devine acela al unor instrumente de maghiarizare“. (Discursul de la Orfeu).

Cum concordă toate acestea cu *speciala abținere* ce ne-o impune astă-dî d. Sturdza? Asta tot ar mai trece.

Dar ceia-ce ne surprinde peste măsură din partea d-lui Sturdza este seninătatea sa de conștiință cu care negă la guvern tot ce a săvîrșit în opoziție.

Iată ce dice mai departe :

III). „Am fost acuzați de iredentism, adică de a împinge în Regatul ungar la nesupunere la legi și la dezordine. Acesta nu a fost în gândul nostru“.

Deci, d. Sturdza *de adî* susține că d-sa nici odată n'a împins pe Românii din regatul ungar „la nesupunere la legi și la dezordine“.

Prea bine, ia ascultați pe d. Sturdza *de ieri* :

a). „1° că ar fi o mare și ireparabilă greșală politică a se recunoște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj și prin urmare a se supune acestui verdict.

2° că se impune, ca o datorie patriotică și națională, că cei condamnați la Cluj să transporte în România centrul activității lor în lupta ce susțin pentru existența națională a Românilor din Transilvania și Ungaria“⁶⁾.

b). „Nu vă supuneți verdictului din Cluj ! Nu mergeți le închisore, căci atîta așteptă Maghiarii, ca acțiunea românescă să slăbiască, ca să se arunce atunci din nou cu ademeniri și amenințări ca pe voi cei din temniță, să vă îngrôpe moralicește și pe națiunea română de fapt.“ (Disc. Orfeu). Nici acesta nu este împingere „la nesupunere la legi și la dezordine“ ?

D-l Sturdza nu se mulțumia cu atît ci amenința pe Unguri cu spectrul revoluției. El dicea, în discursul său de la Orfeu :

c). „Pare că trâmbița de deșteptare a celor apăsăți, schingiuiți și oprimați, care a răsunat în totă Europa în secolul al XIX, nu a fost audită de Maghiari“.

6). Scrisoarea din 1894 către Dr. Rațiu.

Continuând a se apăra de *iredentism*, d. Sturdza adaogă:

IV). „Nici odată nu am aparținut unei asemenea direcțiuni politice, fiind-că retorsiunea ar fi putut fi pentru noi foarte periculoasă și pentru că în deosebi monarhia austro-ungară, **ast-fel cum e constituită**, este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european, ca și pentru siguranța Regatului nostru. In această privință nu pot exista păreri deosebite și nici nu au existat“.

De aci urmăzează două lucruri:

1° că Austro-Ungaria „**ast-fel cum e constituită**“, adică cu *dualismul* și *supremația maghiară*, este absolut necesară pentru existența României; și

2° că asupra acestui punct nimeni n'a fost—nici chiar d. Sturdza—de altă părere.

Să examinăm cestiunea.

Austro-Ungaria „**ast-fel cum e constituită**“ ați are drept scop desființarea Românilor subjugăți, iar lupta lor națională, are de scop desființarea Austro-Ungariei actuale saū, mai corect, înlocuirea dualismului cu federalismul național.

Așa dar, saū există Austro-Ungaria, „**ast-fel cum e constituită**“ și Româniî trebuie să piară, saū triumfă Româniî, „în lupta ce susțin pentru existența națională“, și organizația actuală a monarhiei vecine trebuie neapărat să se schimbe.

Altă soluție nu există.

Prin urmare, existența României nu pôte atârna tot o dată și de la existența actuală a Austro-Ungariei și a Românilor subjugăți,—acestea fiind două idei *repugnante*, cari se exclud reciproc.

Dovadă că așa stă cestiunea sunt discursurile d-lui D. Sturdza din opoziție, în cari declară de nenumărate ori că *existența României atârână*, nu de la existența actuală a Austro-Ungariei, care echivalază cu mórtea națională a fraților noștri, ci de la *conservarea neatinsă a naționalității Românilor subjugăți*.

Iată câte-va exemple din aceste declarații „clare și netede“, cum ar dice autorul lor.

a). „Nemuritorul Ion Brătianu a dis: când elementul românesc va peri în Transilvania, el va peri și în România“. (Disc. de la Orfeū).

b). „Avem noi Românii din Regatul nostru simțămîntul că atunci când va suna clopotul de mörte pentru cele trei milioane de Români din Ungaria, și clopotul de mörte al nostru a sunat (Id. ibid.)

c). «Dar partidul național-liberal mai are încă conștiința că de la existența națională a neamului românesc (întreg) depinde și existența Statului român și că existența unuia și a altuia e strins legată de libertățile publice“. 7).

d). „Cu cât Românii din țările vecine se găsesc în mai bună stare, cu atât noi suntem mai tari, cu atât pornirile dușmane nouă sunt mai slabe“⁸⁾.

Va să dică, chiar după propria și repetata mărturisire a d-lui Sturdza, siguranța Regatului nostru atărnă de la existența națională a Românilor subjugăți, iar nu de la existența actualului sistem de maghiarizare.

Câtă vreme nu se va schimba actuala organizație politică a monarhiei vecine, persistând luptele de naționalități, ea nu numai nu poate fi un factor necesar, cum pretinde adî d. Sturdza, ci e o reală primejdie pentru echilibrul și pacea Europei. Acesta era și părerea d-lui Sturdza în opoziție. Va să dică: au existat în țara noastră și alte „păreri deosebite“, în această cestiune, și acestea chiar în capul d-lui Sturdza, fără ca d-sa să știe.

Alt motiv pentru care ne cere d. Sturdza „să ne abținem cu toții de la ori-ce fel de agitație“ în cestiunea națională, mai este și următorul:

V). „*Nici o minte sănătoasă nu se gîndește la iredentism sau daco-românism. Avem destul de lucrat în propria noastră țară*“. Nu voi obiecta că prin acesta singur declară că n'a avut «mintea sănătoasă», când a făcut iredentism, „adică a împins la nesupunere la legi și la dezordine“ în Regatul ungar. Ceia-ce vreau să examinez aci este să vedem intru cât s'a ținut în opoziție d. Sturdza de argumentul său de adî, că: „Avem destul de lucrat în propria noastră țară“.

Iată ce credea d-să atunci:

a). „Pe la 1848, și mult după 1848, puținii urmăriași la noi în Regat cestiunea națională de dincolo de Carpați.

7). Scrisoarea din *Tribuna* de la 3 Decembrie 1894.

8). Disc. Senat. 27 Noembrie 1893.

Lucrul era natural. Era o luptă surdă ce se încinsese. *Noi înșine eram ocupați cu organizația internă a țării noastre, aveam a ne lupta cu inimicii interni ai noștri*, cari voiau să țină țara în umilirea și apăsarea trecutului. (Disc. de la Orfeu). Va să dică de la 1894 încóce nu mai avem aceste neajunsuri și deci ne putem ocupa cu cestiunea națională.

b). „*Astă-ți însă când am devenit independenți prin propriile noastre forțe, prin munca și vitejia noastră (vitejia lui Sturdza ! N. A.) să devenim óre de bună voia noastră casapii fraților noștrii de peste Carpați ? Acésta nu se póte (Aplauze)*“ (Id. ibid).

c). In discursul său din Senat de la 27 Noemvrie 1893, d. Sturdza, după ce ne spune „să nu credem că facem o greșală politică, când se vorbește de acțiunea de dincolo», adaogă : „**Căci nu de aceea am scuturat vasalitatea Turciei ca să devenim vasalii Ungariei**“. Din toate aceste rezultă că la 1894 aveam *organizația noastră și lupta cu inamicii interni* terminată, *independența țării*, „prin vitejia d-lui Sturdza,“ câștigată, iar *vasalitatea turcească* scuturată. Deci, eram numai buni ca să ne întórcem privirile de la *țara noastră* — unde toate erau isprăvite, — spre frații noștri de peste Carpați ! Iar astă-ți ? Dar, următórea parte a declarației de la Iași întrece tot ce 'și-ar putea închipui mai îndrăzneț și mai fără pudóre mintea omenéscă. Iat-o :

VI) „**S'a mai răspândit încă o vorbă, că ne amestecăm în afacerile interióre ale Regatului ungar. Nici acésta nu este exact.**“ Da, s'a răspândit de rău-voitori așa o vorbă, care firește, nu este adevărată, probă următóarele declarații ale d-lui Sturdza opozantul făcute în acéstă cestiune :

a) „*Partidul național-liberal*, nu numai de datorie, ci purtat de chiar instinctul de conservare al său propriu și al Regatului român, *a trebuit să ia deschis și înaintea lumii apărarea naționalității române din Regatul Ungariei*. Ce-ar fi dis **poporul român**, dacă partidul național-liberal ar fi stat la o parte ?“ ⁹⁾

Va să dică *partidul național-liberal s'a amestecat* „in afacerile interióre ale Regatului Ungariei ?“

b) „Nu puteam sta nepăsători, nesimțitori la strigătele

9) Scrisórea din *Tribuna* de la 3 Decembrie 1894.

Românilor asupra din Ungaria. Acesta ar fi fost o *monstruositate*.” (Disc. de la Orfeu).

c) „Din parte-mi, eu cred că rolul guvernului era și este... ca, păstrând neapărat proporțiile, să facă, ceea ce prințul Bismarck a făcut cu prilejul tratatului din Berlin, adică pe *samsarul cinstit* al unei împăciuirii drepte între Români și Maghiari, pentru ca să aducă pe Maghiari la dreapta judecată și să-i convingă a fi drepti, leali, cinstiți cu Românii“¹⁰⁾.

d) „Cestiunea națională nu e cestiune de petrecere, ci cestiune de datoria cea mai sfântă ce poate să aibă un Român. Se sugrumă dincolo o treime a neamului nostru. Și noi să ne închidem ochii? Să ne închidem urechile? Să ne închidem inimile? Să ne închidem cugetările? Să devenim o bucată de piatră neînțelegătoare“¹¹⁾.

e) „Existența trebuie apărată, individualitatea națională neatinsă a tuturor Românilor trebuie conservată. *Vom isbuti să o apărăm și să o conservăm — ori Regatul României însuși va peri, căci el nu poate exista fără de cei-l'alți Români din Statele vecine.* Când ei vor fi striviți, va suna cu-rând și ceasul nostru cel de pe urmă“¹²⁾.

De aci se vede că d. Sturdza era așa de convins de trebuința de a ne amesteca „în afacerile interioare ale Regatului ungar“, că prefera să expună Regatul României la peire, de cât să abandoneze lupta națională și decî să piardă speranța puterei. Acesta e o nouă probă, între celelalte multe, de seriozitatea și mai ales de „înaltul patriotism“ al d-lui Sturdza.

Primul ministru își încheie faimósa lui declarație de la Iași cu următoarea tot atât de faimoasă minciună :

„*Aceste sunt ideile cari ne-au condus în tot-d'a-una și cari ne vor conduce și de aci înainte în politica noastră cu alle State.*“

Cunoscând contrastul atitudinii domnului Sturdza în cestiunea națională, la guvern și în opoziție, *concluzia a-césta* trebuie să pună pe gânduri pe toți Românii adevărați,

10) Discursul de la 27 Nov. 1894.

11) Disc. Senat 10 Decembrie 1894.

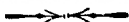
12) Disc. de la 27 Nov. 1893.

carî nu 'și-au pierdut cu desăvârșire încrederea în viitorul neamului.

Căci, una din două : ori ai greșit și, dacă ești om de onoare, îți recunoști greșala, iar dacă ești laș îți ceri scuze, ori n'ai greșit și atunci, dacă ții la demnitatea ta și ai cel mai mic respect pentru opinia publică, ești dator să păstrezi și la guvern aceeași atitudine. Dar, ca să împingi nesimțirea până a tăgădui în public fapte prospete, *documentate* și în deobște cunoscute, această procedură este și rămâne incalificabilă !

Ce idee își va face străinătatea de demnitatea noastră națională, de moravurile noastre sociale, de maturitatea noastră politică și, mai ales, de viitorul neamului nostru, care poate fi ast-fel lovit în cel mai sfânt al său sentiment ?

Las să răspundă acei partizani inconștienți ai politicei d-lui Sturdza, carî cred că le face onoare și dau pildă de înaltă moralitate și bună creștere copiilor lor, când sprijinesc, cu aceeași statornicie, pe Iuda ca și pe Christos, pe trădătorul ca și pe înăltătorul cauzei noastre naționale !

14. Provocarea crizei de la „Tribuna“

«In cele din urmă, am crezut că d. Sturdza, credincios cel puțin declarației de la Iași, nu se va amesteca în afacerile noastre interne de cetățeni ai altui Stat. Dar ne-am înșelat. D-l Sturdza, din prietenul nostru cel mai înflăcărat, a devenit deodată dușmanul nostru cel mai periculos».

(v. „Tribuna“ de la 4 Dec. 1896).

Odată nesocotita declarație de la Iași făcută, d. Sturdza trebuia, în propriul său interes, să-î împiedice efectele dezastruoase, zădărniciind fireasca reacțiune din partea tuturor bunilor Români. Soluția o avea de mult gata. Cunoscutul principiu imoral : *divide et impera*, adică : desbină și domină, trebuia neapărat pus în practică. Se știe că, ceea ce constituia forța și succesul d-lui Sturdza, în campania sa națională, era puternica solidaritate a tuturor Românilor adevărați, carî își dăduseră „mână cu mână“ urmându-l. Acastă solidaritate, care acum se putea întorce

în potriva sa, trebuia paralizată. Detestabila procedură ungurească, cu „ademenirile și amenințările“, combătută de d. Sturdza în opoziție, formează prima fază a asaltului ce dă acesta cauzei naționale. De aci trece la fapte.

D-sa își aduce aminte de faimoasele sale discursuri contra conservatorilor cărora le imputa — ceea-ce își propusese acum să facă el însuși — că au căutat să *dezbine pe Români de peste munți și să suprimе sau să pună mâna pe „Tribuna.“*

În adevăr, d. Sturdza spune, în discursul său de la Orfeu, că guvernul conservator a recurs întâiu la momeli și vedând că s'a trădat, „atunci a început *acțiunea* — pe care eu (Sturdza) o numesc *diabolică*. Toți știa — Românii și Maghiarii — că ceea-ce făcea țaria acțiunii românești de dincolo, *era unirea conducătorilor și unirea poporului cu conducătorii* într'un singur gând de a apăra, cu energie și cu inimă curată, interesele neamului românesc. . . Țelul imediat al acestor frământări era suprimarea *Tribunei*, a țiarului Comitetului național din Sibiu.“

Va să dică, d. Sturdza știa că ceea-ce formează țaria acțiunii românești este solidaritatea Românilor și existența „*Tribunei*.“ Aceste trebuiau nimicite. Știa d. Sturdza pentru ce a cerut Comitetului național să-și strămute centrul activității sale în Bucuresci.

Dacă atunci n'a isbutit, n'a renunțat, un singur moment, la ideea sa de a lua conducerea afacerilor românești din mâna Românilor de peste Carpați și a o încredința oamenilor săi de casă emigrați în Bucuresci. Direcția luptei naționale trebuia schimbată spre a fi favorabilă Maghiarilor. Acastă idee o exprimase și în declarația sa de la Iași, unde dicea: „O dorință însă ne coprinde pe toți, ca neînțelegerile și vrajba dintre Români și Maghiari să înceteze, și că *o armonie frățască* să domnească între ei, căci interesele reciproce cer ca Regatul României să întreție cu Regatul vecin relațiile cele mai amicale.“

De aci se vede că ceea-ce urmăria d. Sturdza, de la venirea sa la putere, era nu numai abținerea absolută a Românilor din Regat de la ori-ce amestec în afacerile Ungariei; dar — ceea-ce e și mai straniu — stabilirea unei „armonii frățesti“ între Românii subjugăți și Maghiarii asu-

pritori. El vrea—tocmai ceia-ce declara de imposibil în opoziție—împăcarea Maghiarilor cu Românii prin *capitularea* acestora. Actul capitulării trebuia făcut cu ocazia aprôpiatelor *serbări millenare*, când Românii, a căror millenară subjugare se celebra, aveau să se abțină de la orî-ce demonstrație, spre a „*îndulci*“ pe Maghiarii. Spre a pregăti terenul, d. Sturdza însărcinează pe d. Slavici, cunoscutul mercenar al condeiului, să scrie în acest sens, în *Tribuna* o serie de articole asupra mileniului. Maurul s'a executat. În al doilea art. asupra mileniului, unde parafrasează și completează declarația de la Iași, dice, între altele: „dorința de a termina lupta e firăscă, dar sunt și mari interesele naționale, cari cer, ca să curmăm cât mai curând vrajba cu Maghiarii. E însă lucru învederat că înțelegerea va fi cu atât mai anevoioasă, *dacă manifestările nemulțumirii noastre se vor urma, ca note discordante, și în timpul serbării mileniului... Trebuie să profităm de ocazie, spre a-i îndulci pentru ca să fie mai accesibili pentru pace*“.

Aceste articole au produs, cum era și natural, o explozie de indignare în ~~inimile tuturor bunilor~~ Români. D-l dr. I. Rațiu, președintele Comitetului național român, a cerut lămuriri primului Redactor I Rusu-Șirianu, nepotul milenaristului Slavici, impunându-i să scrie imediat un articol contra Mileniului. Acesta a promis. Dar, sub inspirația unchiului său, a refuzat, ba s'a răsvrătit chiar contra d-lui dr. Rațiu, declarându-i că: „*Președinții se pun și se depun*“.

D-l dr. Rațiu, în calitate sa de President al Comitetului național, l'a exclus atât pe Rusu-Șirianu cât și pe G. Bogdan Duică din redacția *Tribunei*, convocând tot odată Comitetul spre a-i raporta și a lua și alte hotărîri în cauză.

Comitetul întrunit la 15 Noembrie 1895, i-a dat aprobarea sa, împuternicindu-l tot odată să pună, conform actului ipotecar, sechestru asigurator asupra «Institutului tipografic», care este proprietatea Comitetului. Acesta, spre a evita eventuale dificultăți, trecuse *de formă* dreptul de proprietate a averii comune asupra d-lui T. L. Albini, care, neavînd ce ipoteca, a dat în schimb d-lui dr. I. Rațiu o declarație că datorește Comitetului o sumă echivalentă cu valoarea proprietății. D-l T. L. Albini, în virtutea *dreptului său fictiv*, a făcut opoziție la judecătoria de ocol din Sibiu.

Procesul s'a judecat la 11 Ianuarie st. n. și s'a dat câștig de cauză d-lui dr. I. Rațiu.

Scopul acestor josnice uneltiri era ca să smulgă *Tribuna* din mâinile Comitetului. D. Sturdza nu putea uita ce bine i-a prins *Tribuna* la 1885, când cu ea în mână a apărat, în Senatul României libere, expulzarea celor șase Ardeleni.

Vedând că se îngroșă gluma și că manoperile lor cu mileniul au avut drept rezultat isgonirea complicilor din redacția *Tribunei*, Sturdza cu ómenii săi și-au dat planul pe față. Ast-fel, I. Slavici trimite d-lui dr. I. Rațiu, pe la începutul lui Decembre 1895, o epistolă, în care-l declară că *Tribuna* trebuie să rămână în mâinile lor, cu sau fără voia sa. El ȳice: „D-vóstră sunteți Președinte al Partidului național român și ast-fel cel mai autorizat reprezentant al Românilor din țerile corónei ungare: aici însă, în țara acesta, mai ales astă-ȳi, reprezentantul autorizat al Românilor de peste Carpați e d-l Eugen Brote“.

Va să dică, cât timp d. Sturdza a fost în opoziție, Românilor „din țerile corónei ungare“ le-a fost de ajuns un singur „reprezentant autorizat“; iar după ce a venit la putere, s'a simțit de odată nevoia de doi reprezentanți și amândoi „autorizați“ unul dincóce și altul dincolo. Acesta mai mult de parigorie.

În opoziție d. Sturdza ataca, la fie-care ocazie guvernul român, spunând că cestiunea națională se discută și rezolvă în Sibiu, nu la București sau Buda-Pesta. Venit la putere, de odată-caută a transporta locul de soluție a cestiunii în cabinetul său din București! În adevăr, Slavici continuă: „*Tribuna* numai în înțelegere cu noi, prin ómenii, cari se bucură și de a noastră încredere, și cu ajutorul nostru se póte susține. Vom stărui deci cu tóte mijlócele ca ea să rămână, ca până acum sub purtarea de grije a unui om, care se bucură și de a noastră încredere“. De aci urméză: a) că d. dr. Rațiu era bun cât timp contribuia, fără voia sa, la venirea d-lui Sturdza la putere. Odată ajuns aci, acesta declară, prin condeiul mercenarului său, că nu mai are încredere în d. dr. Rațiu; b) că Sturdza cu ómenii săi își iaă angajament formal de a pune mâna cu ori-ce preț pe *Tribuna*. Deci singurii mărturisesc că ei au provocat regretabila criză de

la Sibiū cu desbinarea Comitetului și darea *Tribunei* în judecată; c). Din vorbele că *Tribuna* póte fi susținută numai „prin ómenī carī se bucură și de a nóstră încredere“, se vede că tot Slavici e autorul și al articolului publicat anul trecut în *Tribuna Poporului*, prin care identifică ajutorul *benevol* dat școlilor din Macedonia, cu renta *legală* refuzată școlilor române din Brașov.

Odată roiul lui Slavici terminat, fără să fi putut pune mâna pe *Tribuna*, apare pe scenă *păr. Lucaci*, care avea speciala însărcinare să producă desbinare în sinul Comitetului și să rupă *unirea* acestuia cu poporul. Trebuie să recunóștem, cu adâncă părere de rău, că *păr. Lucaci*, în carī mulți ne pusesem mari speranțe, a făcut tot ce i-a stat în putință ca să se achite *conștiincios* de acéstă ingrată sarcină. Prilejul i l'a dat manifestul și criza de la *Tribuna*.

La 16 Sept. 1895, când a eșit din temniță, Comitetul grațiat a hotărit, chiar la Buda-Pesta, să dea un *Manifest* către poporul român despre atitudinea sa viitoare. Cu redactarea lui a fost însărcinat *părintele Lucaci*, secretarul Comitetului. Interesul lui *Sturdza* și al *ómenilor* săi era firește ca Manifestul să nu apară. Se vede că *păr. Lucaci* era pus în cunoștință de cauză. De aceea, a promis că va face Manifestul, purtând mai mult timp cu vorba Comitetul. Apoi s'a dus la Roma, de unde a ajuns la... *București!* De aci s'a „reîntors cu totul schimbat în păreri“, cum prea bine (dice d. dr. Rațiu. ¹³⁾

La intrarea sa în București, i s'a făcut o primire grandioasă. Se hotărăște în grabă darea unui *concert* sub patronagiul său și a unui *banchet* în onórea sa, spre a avea *păr. Lucaci* ocazie să-și țină obicinuitele sale toaste. Spre marea mirare a celor ce-l cunoșteau deșertăciunea și spiritul său de reclamă, *păr. Lucaci*, refuză patronagiul concertului și participarea la *banchet!* Din Ploești pleacă o comisiune compusă din d-nii *I. I. Romanescu*, *N. Crapellianu*, *T. Raica*, *Stefan Iancu* și *N. Prușanu*, să-l róge ca să vie la Ploești să-și țină conferința *promisă* în cestiunea națională.

Prezintându-se comisia la orele 12 la Englisch Hotel, unde trăsesese *păr. Lucaci*, i se răspunde că acesta este la

plimbare cu familia. La ora unul i se trimite vorbă de către d-na Lucaci că soțul ei e la masă la **cine-va**, dar să poftască comisia la orele 5 când va fi primită în audiență. La 5, când s'a presintat, comisia este întâmpinată de d. C. Axente, fost decemvir, secretar ad-hoc al păr. Lucaci, spunându-i că acesta e grav bolnav și nu pôte primi de cât pe cunoscutul sturdzist I. I. Romanescu.

În timpul, cât a durat audiența, cei-l'alți membri ai comisiei își exprimau sincer regretele pentru bóla părintelui, iar d-na Lucaci, riđend aprópe cu hohot, îi mângâia, asigurându-i că n'are să i se întemple nimic. Par'că le-ar fi đis: *Nu fiți triști, Domnilor, tótă bóla asta este o farsă politică, pe care soțul meu trebuie s'o jóce.*

D-l C. Axente a fost numit imediat judecător. Se vede că și-a jucat bine rolul!

Vedënd că păr. Lucaci și-a uitat de Manifest, l'aú făcut cei-l'alți membrii ai Comitetului din Sibiú. Păr. Lucaci, întreat dacă-l iscălește, a răspuns că, nu numai nu-l iscălește, dar cere expres să se spună că nu aprobă acest „Manifest fleac”. Și avea dreptate păr. Lucaci, căci subscriitorii manifestului aú făcut cu toții pe urnă pușcărie, pentru el, pe când păr. Lucaci își petrecea în tichnă la Șișești. Prin refusul păr. Lucaci, se dádea prima lovitură solidarității Comitetului.

Evenimentele se precipită. Păr. Lucaci plécă la Sibiú și provócă pe d. dr. Rațiu să convóce Comitetul spre a-și da avisul asupra celor întemplate la redacția *Tribunei*.

La 10 și 11 Ianuarie 1896 se ține ședința Comitetului național, care aprobă, cu majoritate de voturi, procedura d-lui dr. I. Rațiu și-i votéză deplină încredere ¹⁴⁾.

Deci ruptura, în sinul Comitetului, era făcută. Păr. Lucaci se retrage și publică un „protest” plin de injurii la adresa d-lui dr. I. Rațiu, căruia el însuși îi votase, la 11 Ianuarie 1896, încredere! Ține cu partiđanii sêi — sau mai corect ai d-lui Sturdza conrupătorul lor comun—un conciliabul la Brașov, iar pe redactorii răsvrătitori, eliminați de la *Tribuna*, îi trimite în țară să ațâțe poporul și să facă pro-

14). Veđi *Tribuna* de la 13/25 Ianuarie 1896.

pagandă contra majorității Comitetului național. Cu această lupta fratricidă era declarată.

D-l Sturdza și-a ajuns scopul. Prin mijlocirea părintelui Lucaci, a zdrobit solidaritatea Comitetului și cu ea lupta națională a Românilor subjugăți.

Numai acum am priceput înfiorătorul adevăr din cuvintele regretatului nostru poet *Depărdățeanu* :

„Gură de om, gură de câine
Cere pâine“.

Dar, vai! ce pâine amară!

15. Provocarea crizei de la „Ligă“

„Ceia-ce făcea pe amicul d-lui Sturdza să se cramponeze de Liga culturală este considerația că această instituție se transformase, în mâinile lor, într-o armă politică de care ei ar fi voit să facă uz. Și domnia lor, nu se îndurau firește să lase această armă din mână, mai ales că le era frișcă ca nu cum-va să se întorcă în contra lor.“

(v. *Tribuna* 24 Iulie 1896.)

De la *Tribuna*, vandalii d-lui Sturdza s'au întors la Liga culturală. Ceia-ce a determinat această schimbare de front, a fost, pe de o parte eșecul suferit, pe de alta pierderea ori-cărei speranțe de reușită, după ce planul lor criminal a fost trădat de valorosul luptător d. Aurel C. Popovici. Se știe că, dintre refugiații politici în țară, d. A. C. Popovici a fost cel mai greu lovit de „justiția maghiară“. Dacă refuzul Comitetului național de a se stabili în țară a fost un fapt politicește înțelept, emigrarea autorului „*Repliei*“, a cărui nimicire și-o propusese „justiția maghiară“, a fost și este de totă lumea aprobată. Când a întreprins desbinarea Românilor și suprimarea *Tribunei* d-nu Sturdza conta firește și pe concursul d-lui Popovici. Acesta a avut buna inspirație să se prefacă că nu pricepe manoperile oamenilor d-lui Sturdza și să asiste la toate comploturile co-teriei spre a le putea da pe urmă în vileag. El a fost față

și la conciliabulul de la Predeal, la care au participat și câți-va *pretinși* „delegați“ ai Românilor subjugați, pe a căror socotelă se juca odioasa comedie.

Indată ce s'a convins pe deplin de intenția trădării, d. Popovici a publicat în *Tribuna* de la începutul lui 1896, o serie de articole senzaționale asupra trădării naționale. Aceste importante articole căduseră ca o bombă asupra complotiștilor, iar pentru sufletele adânc rănite ale bunilor Români au fost un adevărat balsam.

Vedând d. Sturdza că, peste Carpați, a pierdut definitiv lupta, și-a retras cohortele mercenare de peste graniță lăsând numai o mică rezervă sub conducerea păr. Lucaci, și a tăbărit, cu totă forța, asupra Ligei culturale. Aci munca-i era mai ușoară căci lipsia stânca de granit ce se numește dr. Rațiu și Comitetul executiv era compus din oameni devotați primului ministru.

Cel întâi pas de trădare l'a făcut Comitetul executiv abandonând sprijinirea mai departe a cauzei naționale pe lângă cercurile și presa din străinătate.

Ast-fel, de și art. 3 din Statutele Ligei impune Comitetului „sprijinirea ei prin presă“, acesta trimite tuturor secțiilor o adresă cu data de 11/23 Ianuarie 1896, în care dice: „Intr'o circulară anterioară a noastră, v'am spus, Domnule Președinte, că, **incetând activitatea noastră pe lângă presa europeană în favorul mișcării naționale de peste munți**, noi, după deprinderea noastră veche de a nu ne amesteca cătuși de puțin în constituirea și conducerea partidului național Ardelén și Bănățén, *datori ne simțim să ne concentrăm activitatea la noi în țară*“¹⁵⁾. Cine nu vede în această adresă—concepută de alt-fel de V. A. Ureche—aceleași idei ca și în declarația de la Iași a d-lui Sturdza, ca și în articolele milenare ale d-lui I. Slavici? a) Comitetul executiv, contrar statutelor și întregii sale proceduri de mai înainte, renunță la cea d'întâi a sa datorie, la lupta ideală pe calea presei; b) rupe relațiile anterioare cu Comitetul național din Sibiu, când acesta era mai încurcat și deci avea mai mare nevoie de sprijinul Ligei; c) cere a ne concentra activitatea noastră

15). Vezi *Mesagerul național* No. 19 din 21-Ianuarie 1896.

în Regat, căci—vorba d-lui Sturdza—„avem destul de lucru în propria noastră țară“!—Cine nu vede „nexul causal“, istorul și tendința comună a tuturor acestor „diplomaticești“ declarații?

Dar, acesta n'a fost ultima nici cea mai grea lovitură dată Ligei culturale. În curând Comitetul executiv al Ligei a rupt ori-ce legătură cu Comitetul național din Sibiu, a refuzat tot odată și cele 100 de abonamente ce acordase mai înainte *Tribunei*, organul partidului național român de peste Carpați. D-l V. Rosetti, fost membru în Comitetul executiv serie. „Liga, după cum se știe, a decis a nu lua nici o parte în conflictul dintre conducătorii partidului național de peste munți“¹⁶). Să nu ni se spună că Comitetul executiv a procedat corect nevrând a se amesteca în certele de la Sibiu, căci el știa—cum arată d. Delavrancea¹⁷), membru în acel Comitet—cine a provocat criza din Sibiu și de partea cui era dreptatea! Prin urmare, a te abține în asemenea împrejurări echivalază cu a nu-ți face datoria și a da dreptate complotiștilor. Lovitura materială ce dă *Tribunei*, prin refuzarea celor 100 abonamente, înlătură ori-ce îndoială asupra intențiunilor Comitetului executiv al Ligei. În adevăr *Gazeta*, polemizând cu *Tribuna*, dice: „De altă parte, e în deobște cunoscut că asociațiile, cari mai înainte sprijiniau cu câte-va abonamente ziarele române de dincolo, n'aù încetat de a o face de cîl după ce, grație conducătorilor de aci, a izbucnit urcîoasa criză de la Sibiu“¹⁸). Faptele, cari aù urmat curând, aù dovedit în mod absolut, că d. Sturdza în „frățescă armonie“ cu prietenii săi de la Ligă, urmăriaù înăbușirea mișcării naționale în țară.

Așa, Ungurii își serbeză milleniul la 28 Aprilie s. v. 1896. Nici odată n'a avut Liga o mai sfîntă datorie de îndeplinit, către neamul românesc, de cît cu această ocazie. Comitetul executiv, nu numai a rămas în nemișcare absolută față cu orgia milenară, dar n'a dat nici un concurs meetingurilor ținute din inițiativa secțiunilor, ba chiar le-a desaprobat prin ziarele amice.¹⁹) Tóte acestea aù indignat

16). Veđi *Românul* No. 314 de la 20 Ianuarie s. v. 1896.

17). Disc. 21 Martie 1898.

18). Veđi *Gazeta* No. 157 de la 14 August 1896.

19). Veđi *Voința Națională* din Apr. 1896.

sufletele bunilor Români. Comitetul executiv trebuia să-și dea socotelă în fața congresului viitor. Dina de 13 Maiu 1896—când s'a ținut acest congres—a fost *fatală* Comitetului nevrednic. Ea a dovedit că nimeni nu-și pôte bate joc nepedepsit de idealul unui popor întreg. Răsplata Comitetului executiv a fost puternicul *vot de blam* ce i-a dat Congresul, *la inițiativa delegaților ploșteni. Comitetul blamat*—de și redus prin demisie anterioară la minoritatea de 4 membri din totalul de 9—*nu s'a supus hotărîrii Congresului, ci a refuzat să predea noului Comitet executiv cassa și archiva Ligei.*

În adevăr, cei patru membri rămași din vechiul comitet au trimis, la 16 Mai 1896, tuturor secțiilor din țară și străinătate, următoarea adresă-protest :

„*Domnule Președinte,*

Am avut onôre a Vă trimite declarațiunea făcută de noi în ziua închiderii Congresului Ligei din acest an.

Din această declarație ați putut vedea că *ceia-ce considerăm mai cu seamă ca o violare flagrantă a textului și spiritului Statutelor, este alegerea întregului Comitet*, de către un congres, care n'avea delegațiune pentru acesta, delegațiunea sa fiind strict mărginită conform Statutelor, la ordinea dilei, care prevedea numai complectarea Comitetului prin 4 membri și un censor. *Din acest punct de vedere, chiar dacă loxit de o moțiune Comitetul actual ar voi sau ar trebui să demisioneze el trebuie să continue cu gerarea afacerilor Ligei*, până când un congres cu delegațiune deplină, ce se va convoca în curând, va rezolva cestiunea, procedând la alegerea legală a unui nou Comitet.

Pe aceste motive, avem onôre a vă aduce la cunoștință, că subscrișii ne considerăm ca singuri reprezentanți legali ai Ligei culturale și vă rugăm să bine-voiți a continua activitatea secțiunii ce prezidați și să întrețineți relațiunile cu delegatul nostru, d. Șt. Periețeanu-Buzău, casierul Comitetului central executiv, căruia să-i adresați toate hârtiile privitoare la mersul Ligei, până când un nou Comitet în mod legal va complecta comitetul său va alege alt comitet.

Vă rugăm a adresa corespondența D-vastră în strada Manea-Brutaru No. 18 și nu în localul din strada Nouă,

pentru a evita ori-ce neînțelegeri și conflicte păgubitoare demnității acestei instituțiuni.

Membrii: { St. Perieteanu-Buzău
Barbu Șlef. Delavrancea
G. Bursan
I. Bianu

Censori: { Șt. Sihleanu
I. N. Iancovescu.

Înainte de ori-ce altă reflexiune, coprinsul acestei adrese „chibzuite” ne reamintește răspunsul dat de Lăpușneanu lui Moțoc, care venia, dinpreună cu alți boieri, tot ca delegați, să-i spună că: *țara-i satulă de el și nu-l mai vrea.*

„Dacă voi nu mă vreți, eu vă ureau, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge cu voia saă fără voia voastră”.

În adevăr, Comitetul repudiat a dat probă de cel mai curat *patriotism* și de cea mai înaltă *abnegație*, când—de și rămas în minoritate și deci incapabil de a mai reprezenta ceva saă de a mai lua vre-o hotărîre—a făcut ultimele efortări spre a conduce și mai departe Liga *chiar fără voia ei*. Unde se mai găsesc, în acest veac al materialismului, alți oameni cari să caute a-ți face *binele cu de-a sila*? Apoi Comitetul, așa fragmentar cum era, avea un argument decisiv în favorul său. Știind că Liga nu-l mai vrea, a avut prevederea de a nu pune, în ordinea de adi, *stabilită de el*, alegerea sa *totală*, ci numai *parțială*. Deci, se găseau două autorități în conflict—ca să dic așa—: Liga și Comitetul său. Acesta cerea înlocuirea sa *parțială*, Liga, înlocuirea *totală*. Cine trebuia să cedeze? Evident că Liga! Apoi, Comitetul mai avea în partea sa și *Statutele*, pentru a căror *respectare* a fost silit să *întrerupă activitatea sa pe lângă presa străină*.

De aceia, Comitetul *blamat*—de sigur pe nedrept—purta o deosebită sollicitudine Ligei, dovadă nu numai *păstrarea* cassei și archivei, dar și trimiterea acestei desinteresate adrese tuturor secțiilor,—ai căror delegați avuseseră *imprudența* de a-i da vot de blam -- cerându-le ca „să întrețină relațiile” financiare cu ei, ca nu cum-va să se *rătăcească mandatele*.

Ca ultimă probă de marele interes ce purta Ligei, Comitetul executiv nu uita să-și arate în adresă și noul domiciliu, nu de alta, dar „pentru a evita orî-ce neînțelegeri și conflicte **păgubitoare demnității acestei instituțiuni**“. Cât de mult țineau cele patru persoane la „**demnitatea acestei instituțiuni**“, au dovedit-o cu prisos prin *daréa Ligei în judecată*.

Apucați odată pe calea păcatului, nu le-a ajuns oamenilor confiscarea averii Ligei și diviziunea acestei societăți în două după cele două partide politice. Ei au vrut să-i aplice lovitura de moarte și au dat-o în judecată ca să nu rămână mai pe jos ca *Tribuna* din Sibiū, care a avut aceeași sortă!

Iată cererea lor de dare în judecată în totă turpitudinea sa „națională“—(6 Iulie 1896).

„Domnule Judecător,

Sunt chiriașul apartamentului din strada Nouă No. 6 în virtutea contractului cu data certă de la 29 Septembrie 1893 și posesorul obiectelor mobile notate pe contra-pagină. D-nii I. C. Grădișteanu, M. Vlădescu și D. Nenițescu anul acesta m'au deposedat cu forța, iar eu, comunicând proprietarului deposedarea, mi-a răspuns: că ea, constituind o turburare de posesiune ce nu se fondează pe nici un drept asupra imobilului, n'am de cât, conform art. 1426 din Cod. civil, să mă caut cu turburătorii.

Acționez dar în judecată pe sus zișii d-ni I. C. Grădișteanu, deputat ce locuște în strada Romană No. 1, M. Vlădescu profesor, ce locuște la muzeul botanic, și D. Nenițescu, ce locuște în strada Regală No. 12, precum și pe d-l A. Kibrick, dentist, ce locuște în strada Nouă No. 6 în acest oraș, spre a fi condamnați cei de mai sus a-mi lăsa în a mea posesiune atât apartamentul unde mi-am avut lucrurile mobile susmise și unde instalasem biurourile pentru *Liga culturală*, cât și dișele obiecte mobile ce mi s'au luat fără voia mea și fără vr'o sentință judecătorească; pe d-l A. Kibrick, cel de la care dețin apartamentul îl chem pentru a-mi susține, împreună cu mine, drepturile față cu *turburătorii* și a sta în judecată, ca să obținem cuvenitele daune pentru stricăciunile ce d. Kibrick pretinde că se fac apartamentului de către turburătorii, după cum printr-o comunicare mă previne. *Cer reintegrarea mea în posesiunea apar-*

tamentului și lucrurilor mobile coprinse în lista de pe contra pagină și cinci-sute de lei despăgubire pentru stricăciunile urmate, plus 800 lei pentru lipsa de folosință și cheltueli de judecată. Alătur trei copii după acesta și vă rog pentru urgență și execuție provizorie, fiind cestiune de locațiune și un timp în care nu pot găsi liber un asemenea local, iar obiectele cerându-mi-se urgent de cei-ce mi le-au încredințat.

Cu această ocazie vă rog să bine-voiți a primi asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

S. Periețeanu-Buzău.¹⁹⁾

Scurt și coprinzător: după „delegatul“ celor-l'alți trei și cu sine patru, membrii noului Comitet, ales de Congres, nu sunt de cât niște simpli „turburători“ ai posesiunii d-sale, a căror procedură „nu se fondează pe nici un drept asupra posesiunii imobilului“.

Dacă d-l reclamant are dreptate, cum singur susține, eu cred că d-sa a fost prea moderat în expresii când a numit pe Domnii Grădișteanu, Vlădescu și Nenitescu numai „turburători“.

Căci dacă ómenii aceștia s'au introdus, „fără nici un drept“, în propriul său domiciliu și l'au dat afară cu forța, ei meritaū de sigur să fie calificați de „bandiți“ și dați pe mâna poliției iar nu a justiției.

Dar, d. reclamant, ca ori-ce om care se știe bun stăpân în casa lui, a vrut probabil să fie generos cu ei.

19). Veđi Tribuna No. 151 de la 10/22 Iulie 1896.

16. Împăratul Franț Iosef la București

„In Berlin și Viena, tocmai din cauza unor considerații politice mai înalte, s'a hotărât ca atipirea României la tripla alianță să se demonstreze sub o formă solemnă și categorică. In acest scop, mijlocul cel mai eficace părea a fi o vizită în București a Monarhului nostru“.

(v. „Bánffy Dezső nemzetiségi politikája Budapest, 1899“.)

Pē când se petreceau acestea în cestiunea națională, din străinătate ni se anunță două evenimente, pentru noi de o potrivă de importante: vizita deputaților italieni și vizita Împăratului Franț Iosef.

Când la 1896 s'a ținut conferința interparlamentară la Budapesta, membrii români au protestat și s'au abținut de a participa. Deputații italieni, cari au luat parte la această conferință, apreciând motivele abținerii noastre, au venit cu toții *demonstrativ* din Buda-Pesta la București. Ocazia era bine venită pentru noi, ca să le arătăm totă gratitudinea pentru partea însemnată ce a luat Italia la lupta noastră națională.

Dar în țară se schimbase situația politică. Și dacă intervenția de la 1894 a deputaților italieni, în cestiunea națională, i-a prins bine d-lui Șturdza, venirea lor în țară, chiar în ajunul vizitei înalte, îi era foarte genantă. De aceea nici nu le-a făcut nici o primire oficială. Ca să nu plece cu totul deziluzionați, dintr'o țară, care le datora așa de mult, Liga ploesténă le-a făcut, la 20 Sept. 1896, în trecerea lor spre Sinaia, o splendidă manifestație la gară, unde s'au rostit discursuri în limba română și italiană.

Deputații italieni veniseră ca să vadă, cu această ocazie, și pregătirile ce se făceau pentru apropiata vizită a monarhului Austro-Ungar.

Acastă vizită era de mult hotărîtă în cercurile triplei alianțe, dar era greu de realizat cât timp continuau agitațiile naționale sub conducerea d-lui Șturdza. Scopul vizitei era să se probeze în mod oficial intrarea Regatului Român în tripla alianță. „In Berlin și Viena, tocmai din cauza unor

considerații politice mai înalte, s'a hotărât ca alipirea României către tripla alianță să se demonstreze sub o formă solemnă și categorică. În acest scop, mijlocul cel mai eficace părea a fi o vizită în București a Monarhului nostru. Dar, cum să facă M. Sa, care, în acelaș timp, și mai ales față de România, e în primul rînd Rege al Ungariei, o asemenea vizită, care ar fi fost turburată de către agitatorii ire-dentiști prin demonstrații anti-maghiare, cari ar fi avut consecințe grave ?

Goluchowsky și Bánffy au știut prea bine că „ceștiunea transilvană” în România nu mai de aceea aruncă valuri așa de mari, căci ea e exploatată de Sturdza, adică de partidul liberal, ca o armă ca să ia puterea de la conservatori. Îndată ce puterea ajunge în mâinile lui Sturdza și a partidului său, și „ceștiunea transilvană” va ajunge în hala vechiturilor.

Și a fost limpede că Sturdza, ajungînd la putere, nu va lăsa să-i scape din mână „ceștiunea transilvană”, ca ast-fel eventual să cadă pradă opoziției conservatoare, dacă ar încerca să-l urmeze în acțiunea sa din opoziție²⁰⁾.

Acastă împrejurare a contribuit în prima linie, la schimbarea situației noastre politice și la aducerea falsului naționalist Sturdza la putere, spre a da singur în cap ceștiunii naționale. Odată schimbarea politică făcută și mișcarea noastră națională compromisă de d. Sturdza, bătrînul monarh austro-ungar nu mai avea nici un motiv de a-și amîna proectata sa vizită în România.

Ast-fel, la 16/28 Sept. 1896, Impăratul Francisc Iosif intră în țară pe la Vârciorova și este primit cu mare însuflețire pretutindenea de către administrația d-lui Sturdza, ca și cum acesta nici odată n'ar fi agitat ceștiunea națională! În momentul când intra Francisc Iosif în România, membrii Comitetului național român intrau și ei dinpreună cu d. dr. I. Rațiu—ghiciți unde ?—în pușcăriile ungurești pentru publicarea *Manifestului*. Tot atunci se ținea și al 23-lea proces de „agitație” intentat *Tribunei* din Sibiu, pentru un articol cu totul inofensiv intitulat „Biserica și școla”. Atîta condescendență aveau ungurii față de d. Sturdza, aliatul lor !

20). Vezi „Bánffy Dezső nemzetiségi politikája, Budapest 1899. Toldi Lajos Kiadása”.

Francisc Iosif, drept mulțumire pentru neașteptata primire ce i s'a făcut, pretutindenea în trecerea sa prin țară, a conferit mai multe decorații funcționarilor de la căile ferate române. Intre aceștia a decorat și pe d. *Bârseanu*, pe atunci șef al gării din Predeal și președinte al Ligei de acolo.— Luând cunoștință de această decorație, guvernul unguresc a protestat și Monarhul i-a retras prin ambasadorul austro-ungar din București, decorația d-lui *Bârseanu*. Acest fapt a produs o deosebită agitație în presa noastră. D. *Bârseanu*, ca funcționar al Statului, a fost silit de d. Sturdza să dea un răspuns cu *aparență* de desmințire. D. *Bârseanu* s'a executat, dar, în răspunsul său nu desminte retragerea acestei decorații, ci afirmă doar că și azi poartă o decorație austriacă, care-i fusese dată mai 'nainte și deci nu era în discuție. Atâta nu i-a ajuns guvernului unguresc, care se vede că a intervenit pe lângă d. Sturdza și acesta a transferat pe d. *Bârseanu* de la Predeal.

De aci se vede, că vizita lui Fr. Iosif, departe de a prezenta pentru noi acea importanță pe care vor să i-o atribue cei interesați, ea nu urmărea de cât interesele triplei și compromiterea noastră în fața dublei alianțe. Stratagema a fost perfect înțeleasă la Petersburg.

De aceea, ca să contrabalanseze efectele acestei vizite, s'a pus la cale vizita Regelui Carol în Rusia. Această vizită, care în țară a fost bine primită, se pare că ni s'a impus ca o satisfacție dată Rusiei, contra căreia fusese îndreptată vizita lui Fr. Iosif.

17. Regele Carol la Buda-Pesta

„Cum că guvernul României și politică sa oficială resping în modul cel mai categoric, solidaritatea cu tendințele iredentiste și cu agitațiile daco-române, acesta s'a lămurit și mai mult prin vizita din Budapesta a perechei regale române și mai ales printr'un episod al acestei vizite, prin decorarea consilierului ministerial Ieszenszky de către Regele Carol“.

(v. „B. D. nemzetiségi politikája Buda-Pest 1899“).

După ce a reușit să desbine pe conducătorii Românilor subjugăți, d. Sturdza, spre a paraliza acțiunea *Tribunei*, pe care nu putuse pune mâna, crează în còstele ei un ȋiar al său, *Tribuna Poporului* de la Arad. Acest organ de desorganizare națională, redactat de ómenii d-lui Sturdza și plătit de guvernul român, apără firește actele acestuia contra intereselor celor de acasă.

Cu ocazia Congresului de la 13 Mai 1896, d. Rusu-Șirianu nu numai vine în București și face propagandă pentru vechiul Comitet executiv, dar, după ce acesta a fost *blamat*, regretă în *Tribuna Poporului* blamul cu următóarele cuvinte duioase :

„S'a strigat în contră naționalistilor cu cele mai curate sentimente. Aũ fost chiar momente de ingraturitudine, când s'aũ uitat și s'aũ tãgãduit lucruri, pe cari istoria le va înscrie ca frumoșe fapte românești, și s'a dat ascultare aceloră, cari aũ cređut că acțiunile se pot înlocui prin sgomot“ ²¹⁾.

Așa vorbia d. Rusu-Șirianu, reprezentantul tipic al acelor ómeni „chibzuiți“, ale căror acțiuni din opoziție se caracterizau prin cel mai *infernal sgomot*.

Pretinșii săi „naționalști cu cele mai curate sentimente“ sunt: d. Sturdza cu întręga sa coterie. „Momentele de ingraturitudine“ aũ fost acelea, în cari comitetul executiv a fost *blamat* și uneltele sturdziste *isgonite* de la *Tribuna*. Iar „frumoșele fapte românești“, pe care des-interesatul ziarist de la Arad pretinde că „le va înscrie istoria“ sunt: lupta dusă

21/. Veđi „Tribuna Poporului“ No. 1, 1 Ianuarie 1897.

de d. Sturdza cu ai săi în opoziție și desmințită la guvern, adică: *trădarea națională* !

Cea mai *frumósă* dintre „frumósele fapte românești“ ale politicei d-lui Sturdza a fost de sigur vizita făcută, în Sept. 1897, Ungurilor de către Regele Carol. Nu mai încape îndoială că bătrânul Fr. Iosif, când s'a hotărît să se întâlnească cu Domnitorul nostru în Capitala Ungariei, a cedat impulsului dat de guvernul unguresc. Dacă admitem, până la un punct, asemenea concesie făcută guvernului său din partea unui Monarh constituțional, apoi nu înțelegem de loc umilirea înalților săi oaspeți cari altă-dată aveau ca principiu : *ocolirea Buda-Pestei*.

Cu tótă amărăciunea ce a produs, în sufletele noastre, această vizită, câtă vreme ea putea fi considerată ca un act de politică internațională și se mărginea să confirme raporturile noastre oficiale cu Ungaria, nici noi nici frații noștri, ca buni patrioți, n'aveam motiv de a ne alarma.

Dar guvernul unguresc nu s'a mulțumit cu *umilirea* Regelui român, ci a căutat să transforme vizita acestuia în armă politică cu care să loviască în frații noștri subjugăți. De aceea a cerut și Regele nostru i-a acordat *decorarea* lui Ieszensky, calăul Românilor de peste munți și calomniatorul public al Statului român. Prin acesta s'a dat sentimentului și demnității noastre naționale cea mai crudă lovitură.

„*Acéstă decorare, prin natura lucrului, nu putea să semnifice alt-ceva, de cât că Regele Carol și firește cu el dimpreună politica oficială a României, aprobă acea politică de naționalități pe care a inaugurat-o Bánffy și ai cărui prim colaborator, a fost conducătorul secției naționalităților înființată de Bánffy, anume Ieszensky Șandor. Pare sigur că atunci când Bánffy a recomandat spre decorare pe Ieszensky, nu puține greutatea a avut de învins; căci o ast-fel de desavuare deschisă și categorică a tendinței naționale române din partea Regelui României și a politicei oficiale, multora li se părea îngrijitoare din cauza agitației și a sgomotului, pe care inevitabil trebuia să-l producă. Bánffy însă a ținut acest lucru ca absolut necesar, din punctul de vedere al limpedirii situației; și Regele Carol a dat într'adevăr probe distinse despre înțelepciunea sa de Domnitor și barbat de Stat când, apreciând motivele aduse de Bánffy, a dat agitatorilor noștri Români*

să înţeleagă, în mod categoric şi limpede, ca să nu se aştepte nici odată nici un minut, ca tendinţele lor daco-române şi iredentiste să fie cătuşi de puţin luate în seamă de politica oficială a României“²²⁾).

Nu ştiu dacă M. S. Regele va fi măgulit de complimentele ce i se aduc, ceia-ce ştiu însă este că decorarea lui Ieszensky, de orice consideraţii ar fi fost dictată, a fost o mare greşală politică, iar pentru cauza noastră naţională un adevărat dezastru.

Ea, cum era şi natural, a provocat interpelări atât în parlamentul unguresc cât şi în cel românesc. Banffy a răspuns că el ca Maghiar şi-a făcut datoria, deci această interelare trebuia adresată d-lui Sturdza. Acesta interelat, a aruncat, conform obiceiului său, vina pe M. S. Regele. Astfel, interelatorii au fost trimişi, şi de-o parte şi de alta, de la Ana la Caiafa. Asemenea procedură, din partea unor oameni responsabili personal de faptele lor nesocotite, n'a putut mulţumi pe nimeni. De aceea, Liga dinpreună cu studenţii universitari, a început ţinerea unei serii de întruniri publice. Cele d'întăiu întruniri s'au ţinut la 5 Octombrie, 1897, în Ploeşti, Craiova şi în alte oraşe ale ţerei, prin cari s'a protestat contra vizitei de la Buda-Pesta, contra decorării lui Ieszensky şi contra persecuţiilor ungureşti. Această mişcare fireşte nu era pe placul trădătorului. Şi marea întrunire ţinută de studenţii universitari, la 14 Decembrie 1897 în Capitală, a avut drept rezultat *sfăşierea*, de către poliţia d-lui Sturdza, a *drapelului albastru* dăruit studenţilor noştri, din partea domnişoarelor române de la Sibiu.

Dacă întrégă seria acesta de scandaluri, cari când le auţi par'că nu-ţi vine să le creţi, le-ar fi săvîrşit alt guvern român de cât acela al d-lui Sturdza, eu cred că acesta răscula ţara, de nu cum-va, ar fi comis şi vr'un asasinat politic!

Mă veţi întreba cu Cicerone: „dacă omul acesta a mai săvîrşit pe urmă vr'o nelegiuire?“. Eu vă voi răspunde cu vorbele aceluiasi orator: „Alegeţi-vă crima cea mai neome-nosă, şi spunându-vă eu ce a mai făcut, va covîrşi toate aşteptările vóstre!“

22). Veţi „B. D. nemzetiségi politikája 1899“.

18. Urmările vizitei de la Buda-Pesta

„Goluchowsky și Banffy au știut bine, că „ceștiunea transilvană“ în România, numai de aceia aruncă valuri așa de mari, căci ea e exploatată de d-l Sturdza, adică de partidul liberal, ca o armă, ca să ia puterea de la conservatori. Indată ce puterea ajunge în mâinile lui Sturdza și ale partidului său, și „ceștiunea transilvană“ va ajunge în hala vechiturilor“.
(vezi „B. D. nemzetiségi politikája, Buda-Pest 1899“.

Scuzele de la Iași și desorganizarea Românilor subjugăți, darea *Tribunei* și a *Ligei culturale* în judecată, vizita de la Budapesta și decorarea spionului polițienesc Ieszensky, sfășiarea drapelului albastru și refuzarea rentei școlilor din Brașov—tote aceste isprăvuri „naționale“ nu i-au fost de ajuns d-lui Sturdza. D-sa vrea să ducă batjocorirea neamului românesc până în capăt. Dintre toate instituțiile țerei, armata singură rămăsese nepângărită. S'a hotărît s'o compromită și pe ea. *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

În adevăr, la începutul anului 1898, cu consimțământul celor două guverne *aliate*, Ofițerii români din Ploești și cei maghiari din Brașov își fac vizite reciproce și benche-tuesc împreună.

Iar mai târziu, comandantul garnizonei din Brașov vizitează pe Regele Carol la Sinaia. Faptul acesta, după cum era și natural, a produs o deosebită revoltă în sufletele tuturor Românilor.

Interpelat la Senat de d. Costescu-Comăneanu, d-nul Sturdza a declarat că această monstruoasă *infrățire militară* s'a făcut la inițiativa și cu învoirea sa. Dar, lucru curios. Pe când ofițerii români și maghiari ciocniau paharele la Brașov,—la Arad erau dați deci de Români în judecată, pentru că au purtat, la înmormintarea regretatului A. Suci, tricolorul românesc. Iar la Târgul Mureșului opt Invătători, români rezerviști erau judecați de justiția militară, pentru că ar fi cântat, într'o cârciumă, „Doina lui Lucaci“. Chiar în Brașov, un locotenent român trebuia să-și expieze *pecatul* de a fi trimis, tatălui său..... o *carte românească* ! 23).

23). Vezi *Drapelul* de la 21 Februarie 1898.

Ce măsuri credeți că lua d. Sturdza ca să împiedece aceste infame persecuții maghiare?—Aplica Colonelului Teișanu de la Iași pedepsa de 40 zile de arest, pentru că a îndrăsnit să scrie o piesă dramatică cu caracter naționalist!

Iar studențimea universitară, care i-a făcut manifestație, a fost brutalizată de poliție. Bieții Români, cari își puseseră totă speranța lor în d. Sturdza, ajunseseră, între două focuri.

Focul unguresc pârlia dincolo, cel sturdzesc dincóce, de Carpați. Iar Românii, și de-o parte și de alta, se sbătéu fără speranță coprinși de cele mai crude dureri.

La interpelarea deputatului G. Scortescu, d. Sturdza a răspuns că: „Un militar nu are să se amestece în cestiunile politice nici interne nici externe. Armata nu este făcută ca să dea reprezentații teatrale“. Cu alte cuvinte, militarii n'aũ dreptul să-și manifeste dragostea de neam nici să se ocupe cu literatura dramatică. Fie.

Dar, când d. Sturdza a răsturnat, cu concursul militarilor, pe Cuza-Vodă și a provocat pronunțiametul în arma cavaleriei, aveau militarii dreptul să dea asemenea reprezentații.... politice?

Relativ la șarjarea studenților dice că ei „n'aũ dreptul să intervină și să facă ovațiuni aceluși militar, pe care *autoritatea legală* l'a condamnat“. Aci d. Sturdza, în pretinsul său „liberalism“, nu numai are aerul de a susține infalibilitatea „autorității *sale* legale“, dar procedează și-și motivează procedura ca și guvernul unguresc.

Și acesta invoca aceléși motive, când umplea temnițele cu Românii cari aũ manifestat pentru Comitetul național, osândit în procesul Memorandului, de către „autoritatea legală“, contra căreia se ridicase d. Sturdza la Orfeu și în scrisórea trimisă d-lui dr. Rațiu!

Prin nesfârșitele sale acte de slugărnicie politică, d-l Sturdza îi deprinsese pe Unguri să creadă că la noi în țară nimic nu se póte face fără prealabila lor aprobare. S'a întâmplat însă că M. S. Regele, în recunoscuta-i înțelepciune politică, face vizită Rusiei.

Acésta nu numai se impunea, în urma vizitei lui Fr. Iosif, pentru liniștirea cercurilor politice rusești, dar ea era un act de cea mai înaltă importanță pentru asigurarea caracterului de independență politică a României.

Lucrul acesta, firește, nu putea fi pe placul Ungurilor, cari vedeau cu ochi răi tot ceea-ce ridica prestigiul țerei noastre închinată lor de d. Sturdza.

De aceea, presa maghiară a început o campanie violentă contra vizitei române la Peterburg. Ungurii însă nu s'aũ mărginit la polemici ziaristice, ci aũ dat expresiune sëlbaticeĩ lor indignări, distrugẽd, la un banchet din Vâlcele (Elöpatak), portretul Regelui nostru, care din întâmplare se găsia în restaurant. Acest atentat laș și mizerabil alarmând opinia publică română, guvernul unguresc, la intervenția celui românesc, publică târziu de tot un comunicat de o insolență revoltătoare, în care spune că singurul vinovat, în totã acẽstã penibilã afacere, este *vințul*, care fără să știe, să-ĩ dicã saũ să vadã cine-va, s'a introdus nóptea în restaurant, a luat portretul, l'a scos afarã și l'a rupt în bucãți! Iatã, în adevěr, ce cetim, în acẽstã cestiune, în „*Neue Freie Presse*“.

„Ministrul Președinte al României, d. D. Sturdza a intervenit în cestiunea *pretinsului atentat* făptuit în Elöpatak contra unui portret al Regelui Carol, pe calea uzitatã diplomaticã. Guvernul unguresc a făcut o *cercetare severã*, din care a rezultat că portretul în cestiune **a fõst smuls de furtună, din pãretele unei verande deschise și asvãrlit pe stradã**. Portretul a fost apoi ridicat cu îngrijire, restaurat și bătut iar în pãrete. Svonul tendențios că portretul ar fi fost smuls din pãrete *cu intenție insultătoare* s'a dovedit ca o bănuialã lipsitã de temeiũ“. La acẽsta, observã *Drapelul*:

„Iatã cum il tratẽzã Ungurii pe Primul Ministru al României, când acesta se numește D. Sturdza! Era pôte mai bine ca d. Sturdza să tacã.

Dacã Ungurii ar fi refuzat pur și simplu ori-ce satisfacție, acẽsta ar fi o insultã mai puțin gravã la adresa primului nostru ministru, de cât *batjocura sãngerõsã* pe care și-a permis'õ guvernul maghiar cu ridicola anchetã de mai sus.

Pretextul cu *furtuna, care smulge portretele din pãrete*, este atãt de copilãresc și caraghios, în cât imi închipuesc, că diplomatul ungar, care a dat acest rãspuns d-lui Sturdza, trebuie să-și fi stãpãnit fõrte cu greũ risul sub aparența politicõsã a uzanțelor diplomatice.

Ungurii aũ preferat să-și batã joc de d. Sturdza, de cât

să destitue un sub-prefect. Frumos prestigiu are primul nostru Ministru, n'avem ce dice! *Din nenorocire, batjocura acésta atinge și țara, nu numai pe d. Sturdza*“.²⁴⁾

În realitate, la banchetul unguresc, cu ocazia căruia s'a săvârșit odiosul atentat, au participat însăși autoritățile publice maghiare. Cât pentru pretextul scandalos cu vîntul care ar fi distrus portretul, unul din Români, care se găsea la Vâlcele, anume d. D. Micu-Davidescu, publică o formală desmințire, dicînd, între altele.

„Sub-semnatul, care pe atunci mă aflam în cură la *Elő-patak*, declar și iaș răspunderea, d-le Redactor, că..... în noaptea atentatului n'a fost nici o furtună, din contră, a fost un timp foarte liniștit și frumos. Vă rog deci, a restabili adevărul, și a vesteji cum merită, îndrăznéța și nerușinata minciună“.²⁵⁾

Deci, pe când d. Sturdza, pentru toastul de la Iași cere scuze Ungurilor, iar pentru o hîrtie anonimă *expulzéză* șase Români ardeleni, guvernul unguresc, într'o ces-tiune atît de gravă, care constituie o adevărată crimă de *lesă Majestate*, nu numai nu și-a cerut nici măcar scuze, dar prin nerușinata sa impertinență cu născocirea *furtunei*, și-a bătut, în modul cel mai brutal, joc de noi. Și obrazul d-lui Sturdza n'a simțit dé loc acésta rușine!

În adevăr, motivul invocat de guvernul unguresc, pentru justificarea atentatului de la Vâlcele, e tot atît de puțin serios, ca și când d. Sturdza, ar fi răspuns Ungurilor că toastul de la Iași nu l'a ținut d. P. Grădișteanu, ci un *fonograf* ôre-care, iar manifestul roșu ar fi cădut din cer în-tocmai ca și faimósa *Epistolie* a d-lui nostru Isus Christos!

24). Veđi *Tribuna* 6—18 Sept. 1898.

25). Veđi *Tribuna* de la 22 August 1898.

19. *Începutul trădării*

„In luna lui Octombrie 1894, Dim Sturdza, actualul ministru-președinte și ministru al afacerilor externe al României, a ținut un discurs la Orfeu, în care cu date a arătat, că ce și câte sume se trimit din partea guvernului conservator de atunci și prin a cui intermediare».

(v. Rescriptul lui Banffy 1898).

Pe la începutul anului 1898 iese vorba că fostul prim-ministru ungar Banffy ar fi posedând ôre-cari acte oficiale de la d-nu Sturdza, despre „subvenția“ școlilor din Brașov.

Unele din aceste acte ar fi fost comunicate de ministrul maghiar răposatului Mitropolit Miron, într'o conversație ce a avut-o cu acesta la Buda-Pesta. În curând vine însuși *Telegraful român*, organul oficial al Mitropoliei române din Sibiu, care confirmă svonul sinistru, dând următoarele detalii asupra cestiunei:

„In luna lui Martie a c., fiind întrunită reprezentanța fundațiunii Goșdu în Buda-Pesta, Mitropolitul Miron a făcut vizită și la Ministrul Președinte și la Ministrul de Culte și Instrucțiune publică. Atunci să frământa cestiunea gimnaziului din Brașov în sênul guvernului. Ambii miniștrii cu referenții lor s'au întrunit în conferință—ca să nu dicem—în comisiunea de investigațiune și cereau Mitropolitului deslușiri în privința modului: cum? când? prin cine? și în ce sumă s'a ridicat „subvențiunea“ dată de Statul român, gimnaziului din Brașov?

Mitropolitul le-a răspuns că el n'are știre despre o astfel de subvențiune și chiar dacă ar exista, nu este inomis necesar ca autoritățile superioare bisericesti să aibă știre de ea, pentru că gimnaziul este proprietatea bisericilor Sfântului Nicolae și Sfintei Adormiri, cari sunt autonome.

Ministrul președinte i-a reflectat că el are știre pozitivă și **dovedi** — *din cari una a arătat-o și Mitropolitului* — și pretinde ca Mitropolitul să cerceteze lucrul și, în timpul cel mai scurt, să-i raporteze, căci, la din contră, se va pune

la cale cercetarea prin organele Statului, și contra gimnaziului se vor lua măsurile cele mai aspre²⁶⁾.

Din acest comunicat se vede: a). Că deja la Martie 1898 se discuta de către guvernul unguresc cestiunea rentei și se punea la cale trimiterea celor două rescripte ministeriale, citite de d. Take Ionescu în camera română;

b). Că Mitropolitul român, de și provocat de cei doi Miniștrii maghiari, refuză să le dea deslușiri asupra rentei, sub pretext că cele două biserici din Brașov sunt autonome;

c). Că guvernul unguresc avea deja *dovedi* despre rentă, procurate pe altă cale, din cari una a arătat-o și Mitropolitului;

d). Ministrul maghiar amenință pe Mitropolit că, dacă nu-i dă informații, va face el cercetare prin organele Statului;

e). Probă că Mitropolitul nici după acesta nu i-a dat nici o deslușire este, ca Ministrul a fost silit, cum se știe, să trimită la Brașov o comisiune de investigație.

În curând Mitropolitul primește două rescripte oficiale, unul de la Primul-ministru, prin care i se pune în vedere că școlile din Brașov vor fi închise, dacă vor mai primi subvenție de la Statul român.

Când au ajuns aceste două acte ungurești la cunoștința d-lui T. Ionescu, acesta adresază d-lui Sturdza, la 28 Aprilie 1898 următoarea interpelare:

„Cunoște d. Prim-Ministru urmările unor declarațiuni pe cari le-a făcut d-sa, în sala Orfeu la 25 Septembrie 1894? Și, dacă le cunoște, crede d-sa că mai are destulă autoritate pentru a mai sta în capul guvernului?”

D-l Sturdza declarându-se gata să răspundă, d. Take Ionescu își desvoltă interpelarea, citind și comentând cele două rescripte ministeriale, pe cari le dăm aci în traducere fidelă.

1) *RescripŃul ministrului ungar de instrucŃiune*

„*ExcelenŃa Ta Domnule Archiepiscop Ńi Mitropolit !*

„Ordinul din anul 1875, No. 59, al antecesorului, tocmai din incidentul eŃirei la iveală a subvenŃiunii Ńcolare din BraŃov, dispune ca Ńcolele confesionale din Ńeră, precum Ńi ori-ce institute de invăŃămint de ori-ce categorie Ńi de ori-ce grad, susŃinute de comune, corporaŃiuni, reuniuni saŃu privaŃi, asemenea confesiunile Ńi bisericile, să nu pôtă cere Ńi să nu pôtă primi, sub nici o formă, ajutor Ńi subvenŃiune materială de la State străine, de la Domnitorii Ńi guvernele acelora.

„Ń 72 al art. de lege XXX din 1883, nu numai susŃine ordinul, ci cu putere de lege declară, că actualele Ńcole medii susŃinute de confesiuni, de municipii, de comune, de corporaŃiuni Ńi de singuratici, asemenea confesiunile Ńi bisericile, la nici un caz nu pot cere, nici nu pot primi ajutor Ńi subvenŃiune materială de la State străine, de la Domnitorii Ńi guvernul acelora.

„*Din probele documentate procurate de către guvernul regesc este evident*, că Ńcolele așa numite centrale din BraŃov (gimnaziŃ gr.-or., Ńcola comercială, Ńcola reala, Ńcola de fete Ńi Ńcola elementară), cu călcarea pe faŃă a menŃionatei ordinaŃiuni Ńi a dispoziŃiunilor legale Ńi contra categoricei Ńi strictei opriri, aŃ primit Ńi aŃ acceptat pe ascuns; prin mijlocirea bisericei Sf. Nicolae din BraŃov, în un lung Ńir de ani, subvenŃiune anuală.

„AcăŃă ținută, strict oprită prin lege Ńi la mai multe provocări tănuită, care mai multe institute de invăŃămint din Patrie le-a pus sub influenŃă materială a unui Stat străin Ńi sub o asemenea influenŃă a stat ani de zile fără Ńtirea guvernului regesc unguresc, ne îndreptăŃeŃte ca, faŃă cu Ńcolele din cestiune să se aplice cea mai strictă pedăpsă coprinsă în art. de lege XXX din 1883, *adică închiderea lor.*

„Este de prisos să mai indic ExcelenŃei Tale, întru cât reduce acăŃă măsură posibilitatea desvoltărei civilizaŃiunii în Ńcolele medii cu limba rominėscă.

„Înainte însă de a face paŃii de lipsă pentru executarea

acestei dispozițiuni a mele, voesc să dau posibilitatea școlilor centrale din Brașov pentru mai departe subsistență, și acesta în modul următor: Să bine-voești Excelența Ta să aduci acest rescript al meu la cunoștința Senatului școlar al consistoriului arhidieceșan, care după cum sunt informat, se va întruni în ședință cât mai în grabă și a-i comunica, că față cu școlile din cestiune pentru ținuta Eforiei, care a călcat ordinațiunea de oprire și dispozițiunile legii, și institute din patrie în mod ascuns le-a pus în dependență materială de guvernul unui Stat străin, pentru această ținută *am intențiunea să aplic măsura cea mai aspră, de la care numai în acel caz m'ași abate*, dacă Senatul școlar al consistoriului de sub președinția Excelenței Tale, interzicând Eforiei din Brașov facultatea de a primi, *sub orî-ce nume și sub orî-ce titlu*, ajutor de la guvern său de la Domnitor strein, — *va suplica la mine pentru ajutor de Stat spre scopul școlilor*. În ce privește o asemenea suplică, pot asigura pe Excelența Ta din capul locului, despre buna mea voință și în legătură cu acesta despre aceea ca să păstrăm neatinsă limba română ca limbă de propunere și caracterul confesional al școlilor.

„Primește, Excelență, expresiunea sincerei mele stime“.

Wlassics.

Budapesta, 18 Aprilie.

II) *Actul din cabinetul primului-ministru ungar*

(Începe cu un istoric al școlii române din Brașov și apoi spune):

„Imprejurările acestea au adus gimnaziul din Brașov până aproape de bancrută materială. Însă în momentul cel mai critic, precum scrie Barițiu. (Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. III, pag. 33, linia 34) membrii mai bătrâni ai consiliului bisericesc, și-au adus aminte, că mai de mulți ani, încă și cu 80 de ani mai înainte, biserica St. Nicolae avea venituri din Moldova și Muntenia pe bază unor donațiuni vechi. Ce e drept, dreptul acesta în urma faptului că timp mai îndelungat nu s'a făcut uz de el, în conformi-

tate cu legile de atunci ale „Principatelor române“ prin paragrafie s'aŭ prescris. Cu toate greutățile acestea, profesorul V. Oroianu și comerciantul R. G. Lecca fură trimiși cu mandate scrise la Iași, la bărbații de stat moldoveni, pentru ca să exopereze de la aceștia un ajutor pentru biserică și școală. Legislațiunea Moldovei nu a făcut uz de legea prescripțiunii, ci a votat un ajutor anual de 200 galbeni pentru biserica numită, respective pentru școle. Exemplul acesta l'a urmat mai târziu și legislațiunea Munteniei și a votat din partea sa, și ea, 200 de galbeni. Școlile din Brașov aŭ ajuns în posesiunea acestui ajutor total de 400 de galbeni pe an, care, după cursul de atunci, asigura un venit anual de circa fl. 2,400 în anul 1861 sau 1862. Acesta este origina subvențiunei din România a școlilor române din Brașov.

„Ajutorul de florini 2,400, ast-fel asigurat, nu numai a îmbunătățit situația gravă a școlilor, ci a inspirat și curaj în susținătorii școlei pentru dezvoltarea mai departe a ei, mai cu seamă după ce aŭ exoperat și ajutorul orașului Brașov, și la 1863 și ajutorul scaunului guvernial regesc din Ardeal. În urma acestuia aŭ ridicat la 1862 salariul profesorilor la 800 și 900 fl. și înființând la 1862—63 clasa a cincea (V) gimnazială aŭ început cu completarea gradată a gimnaziului superior, care s'a terminat în anul școlar 1865-66.

„Intr'aceea, edificiul deja gata s'a dovedit prea strimt și ast-fel fură nevoiți să zidească o aripă nouă la edificiu. Creșterea cheltuelilor a făcut, ca sub titlul de drept deja amintit să facă pași noi la guvernul român pentru mărirea ajutorului. Pașii aceștia aŭ fost încununați cu succes, pentru că legislațiunea României printr'o lege specială a ridicat subvenția originală de 400 galbeni la suma de 23,500 lei.²⁶⁾

„În anul școlar 1869—70, susținătorii școlei aŭ înființat prima clasă a școlei reale și în anii doi următori aŭ completat-o cu încă două clase din care cauză a trebuit să se edifice și aripa de sus a școlei.“

„Într'aceea s'a întâmplat, că *d. ministru m. r. de culte și instrucțiune publică* a pus unele condițiuni pentru liquidarea și mai departe pe seama școlei a ajutorului anual dat de către

26. Vezi Maiorescu Titu, disc. ținut în Senat, 6 Martie 1895, *Discursuri parlamentare*, Vol. I pag. 291—99.

fostul scaun guvernial regesc din Ardeal. Biserica susținătoare a școlii nu a primit aceste condițiuni și de aceea guvernul instrucțiunii publice a retras de la institut ajutorul de care s'a bucurat. Atunci susținătorii școlii, cu provocare la această împrejurare, s'aau provocat din nou la guvernul român, care le-a și dat ajutorul cel nou în suma de lei 10,000, suma aceasta se și află în budgetul României de pe anul 1871.²⁷⁾.

Suma acestei a doua subvențiuni varia din an în an, în cât ea s'a ridicat când 10, când 13, când 15 mii de lei și suma aceea a rămas și în bugetele 1875 și 1876.

„La 1872 mai mulți membri ai legislației române, Coșălniceanu, Vernescu, Ghica Vladimir, etc., la inițiativa Maiorescu, au prezentat o moțiune, ca această a doua subvenție să nu figureze de aci înainte numai ca o poziție de budget, care să se pôtă șterge ori-când, ci după chipul primei subvențiuni de 23,500 lei, să se stabiléscă printr'o lege specială.

„Acest proiect de lege a fost primit de Senat numai în Martie 1875 cu 31 voturi contra 9. După căderea guvernului Catargiu, în răstimpul scurt de la 4 până la 26 Aprilie 1876, Orăscu a devenit ministrul instrucțiunii publice, care prin raportul său, No. 3,334 de data 22 Aprilie 1876, cere nu numai sistarea acestei noui subvențiuni, ci și ștergerea subvențiunii mai vechi de 23,500 lei. Orăscu însă a cădut peste 3 zile și-i urmă Chițu (?) care a menținut și mai departe subvențiunea dublă, garantată prin două legi, care la 1876 făcea cu totul 38,500 lei.

„Intr'aceea s'a întâmplat, că guvernul ungar regesc a aflat că școlile gr. or. române din Brașov primesc subvenția anuală din România. Din cauza aeesta a și intervenit pe cale diplomatică la guvernul român, iar acasă a oprit în mod foarte categoric ca școlile din Brașov să mai priméscă ajutor, iar în ordinațiunea sa No. 559 de datul 2 Aprilie 1875 a decretat, că nici un fel de institut de învățămînt din patrie, fie el susținut de o confesiune, comună, corporațiune, societate saă privați, precum și nici o confesiune și biserică nu pôte, nici să ceară nici să priméscă ajutor și

27). Veđi Maiorescu, *Discursuri parlamentare*. Vol I pag. 195.

sprijin material, în nici o formă, de la State externe, de la Domnitorii și guvernele lor.

„De oare-ce în bugetele guvernelor române de la 1876 subvenția gimnaziului din Brașov, ca o poziție de sine stătătoare și cu numele ei, indicată nu se întâlnește, și de oare-ce toate confesiunile și toate corporațiunile susținătoare de școle luaseră la cunoștință ordinațiunea Ministrului de culte cu No. 559 din 1875—*guvernul unguresc al instrucțiunii publice a fost de convingerea, că nici școlile din Brașov și nici alte institute cu limbă de propunere românească, de oricare categorie, din patrie, nu capătă și nu primesc nici o subvențiune din România*; cu atât mai mult era în drept a crede acesta, cu cât § 72 al articolului de lege XXX din 1883 reînnoește în modul cel mai categoric ordinațiunea ministerială din 1875.

„*În luna lui Octombrie 1894, Dimitrie Sturdza, actualul ministru prezident și ministru al afacerilor externe al României, a ținut un discurs la Orfeu, în care cu date a arătat, că ce și câte sume se trimit din partea guvernului conservator de atunci și prin a cui intermediare.*

„În urma acestora, guvernul ungar regesc s'a nizuit a se informa despre starea reală a lucrurilor și pe baza acelor date—*din cari o parte Vi s'au comunicat Excelenței Vostre, în 22 Martie, prin Excelența sa d. Prim-ministru*—s'a convins că ajutorul anual dat de guvernul român până la 1876 pe față, a devenit secret și că autoritățile susținătoare a școlilor din Brașov, cu totă ordinațiunea ministerială din 1875 și, ce e mai mult, în contra art. de lege XXX din 1883 § 72 îl primesc, ba-l chiar urgentază.

„*Din cauza acesta, s'a vădit necesitat a interveni la guvernul regesc român pe cale diplomatică în chestia subvențiunii, și acesta a dat în privința subvențiunii o notă afirmativă cu indicarea sumei.*„

Din analiza rescriptului trimis de Ministrul Instrucțiunii rezultă: a). Că guvernul unguresc avea „probe documentate“, cum că școlile din Brașov primesc, contrar ord. din 1875 No. 559 și a legii de la 1883, subvenții de la Statul român; b). Că guvernul unguresc „ani de zile“ n'a avut cunoștință de acesta, căci Eforia, «la mai multe provocări»,

a „tăinuit“ lucrul ; c) Ministrul interzice primirea subvenției și invită pe Mitropolit să cêră ajutor de Stat.

Deci școlile din Brașov, dacă ascultaū de Ministrul unguresc, erau puse în trista dilemă de a alege între *închiderea* saū *maghiarizarea* lor. În adevăr, dacă renunțau la rentă, școlile trebuiau să se închidă din lipsa de mijloce. Dacă primiau ajutorul de Stat, ele își pierdău autonomia și se maghiarizau. După legea de la 1883, Ministrul are dreptul să numiască Profesoriū școlilor ajutate de Stat.

Iar dacă ajutorul acesta trece peste jumătatea bugetului școlii, Ministrul are întrêga ei conducere. Eforia școlilor din Brașov, înțelegând primejdia, a refuzat ajutorul de Stat și a chemat Statul român în judecată, ca să-și plătescă datoria.

În fine, din rescriptul Ministrului Wlassics trebuie să mai reținem, pentru interesul cauzei, următorul lucru : *că guvernul unguresc, după propria lui mărturie, nu și-a procurat „probele documentate“ de la „Organele școlilor din Brașov“.*

Remâne deci să căutăm în altă parte sorgintea acelor probe. Unde ? vom vedea îndată.

Acum să examinăm rescriptul Primului-Ministru, care formeză, așa dicênnd, *cheia trădării naționale*.

Din analiza acestui act oficial, a cărui autenticitate astă-zi nu se mai discută, putem scôte următoarele concluzii :

a). Îndată ce s'a votat de corpurile legiuitoare române o lege specială pentru acordarea rentei școlilor din Brașov, guvernul unguresc a dat ordinul de opreliște de la 1875 ; b). Când la 1883 guvernul unguresc află că renta se acordă pe sub ascuns, interzice prin lege primirea ei ; c). Până la 1894, când d. Sturdza a făcut *denunțarea de la Orfeū*, guvernul unguresc trăia în iluzia că Statul român a suspendat acordarea rentei ; d). Atunci guvernul unguresc caută să se informeze despre autenticitatea celor denunțate de d-nul Sturdza ; e). Convins că lucrurile sunt adevărate, guvernul unguresc „s'a văduț necesitat a interveni la guvernul regesc român pe cale diplomatică, în cestiunea subvențiunii, și acesta a dat, în privința subvențiunii, o notă afirmativă cu indicarea sumei“.

Aceste constatate, aci observăm numai atâta că, îndată ce guvernul unguresc a dat ordinul de la 1875, „după căde-

rea guvernului Catargi, în răstimpul scurt de la 4 până la 26 Aprilie 1876, *Orăscu*-a devenit ministrul Instrucției publice, care, prin raportul său No. 3333 cu data 22 Aprilie 1876, *ceru, nu numai sistarea acestei subvenții, ci și ștergerea subvenției mai vechi de 23,500 lei*“.

De altă parte, *guvernul ungureșc a aflat de acordarea rentei tot de la guvernul liberal*, când a adus legea de la 1883. Iar la 1894, *tot un pretins liberal, anume d. Sturdza, vine și denunță Ungurilor* sumele acordate școlilor din Brașov de Statul român. Dar, ceea-ce e foarte interesant, Primul Ministru ungar nu face nici o amintire, în rescriptul său, despre declarația lui Kalnoky făcută în delegațiunii, ci numai despre denunțarea d-lui Sturdza de la Orfeu.

De alt-fel, lucrul este foarte natural, căci Kalnoky n'a spus nimic mai mult de cât ceia-ce să știa deja că, în bugetul Statului român, se prevede o sumă anuală, pentru ajutorarea bisericilor și școlilor române mai sărace din Ardeal și Ungaria. D. Sturdza a fost acela, care, sub pretext de a combate guvernul conservator, a denunțat la Orfeu mandatele cu indicarea sumei și a persoanelor prin cari se achită. Iar, când a vădut guvernul maghiar ce capital mare face opoziția română din denunțarea d-lui Sturdza, în *broșura banffystä* a întors fôia pe pagina cea l'altă. Fără să țină socotelă de contradicerea în care cade și de bănuiala la care se expune, autorul broșurei nici nu mai pomenește acum de discursul de la Orfeu, ci numai de declarația lui Kalnoky, care, după cum am vădut, nu spune nimic.

Acastă manoperă, care nu este de loc întâmplătoare, merită să fie și ea reținută.

20. Biserica n'a trădat

„Guvernul ungar declară deci că actele și datele relative la cestiune le a avut de la organele școlilor din Brașov. Acele organe sunt : Mitropolitul Miron Romanul și pâr. Voina. De la ei deci a luat guvernul ungar actele relative la subvențiune“.

(v. Sturdza „Dos. fals.“ XCIX).

Comentând cele două rescripte ministeriale, d. Take Ionescu susținea trei lucruri și anume : a) că *amândouă sunt date de același Ministru*—ceea-ce era o greșală, de alt-fel fără nici o importanță pentru cauză— ;

b) Că *aceste acte oficiale sunt rezultatul denunțării d-lui Sturdza de la Orfeu* ; c) că *guvernul d-lui Sturdza a dat celui maghiar „o notă afirmativă cu indicarea sumei“*.

D-l Sturdza intervine îndată la guvernul unguresc, ca să declare, în mod oficial, că n'a primit de la d-sa nici o notă informativă și că știa însuși, din vorbirea lui Kalnoky, de subvenționarea școlilor din Brașov.

Guvernul *ahat*—ca să nu dicem complice—nu numai s'a grăbit a-i satisface imediat cererea, dar—lucru la care nu se aștepta d. Sturdza—a mai declarat că, din cele două rescripte, citite în Camera română, numai unul a fost trimis de Wlassics.

De acéstă neașteptată desmințire s'a folosit d. Sturdza, începând acea nebună campanie pe *tema falsului*, care i-a fost cu totul fatală.

Mai 'nainte de a lăsa să urmeze *desmințirile maghiare*, fie-ne permis a observa la acest loc că ele, în împrejurările în cari au fost date, n'au absolut nici o valoare. În adevăr, d. Sturdza, acuzat că trădează Ungurilor interesele țării și ale neamului, cere complicilor săi, cari au tras profit din trădare, să declare pur și simplu că d-sa nu este... trădător !

Acésta este culmea naivității. Iată acum și faimoasele desmințiri.

„Politische Correspondenz“ publică, „o scrisoare oficiósă“ datată din Budapesta 143 Mai 1898, care, după ce dă în rezumat rescriptul lui Wlassics, dice : „Ministrul-Pre-

ședinte Sturdza a fost bănuir că ar fi pus la dispoziția unui organ al guvernului maghiar *o notă despre subvențiunea acordată*. Invinovățirea acesta este cu totul neadeverată. *Datele, deslușirile și actele relative la această cestiune, fiind în mâinile unor organe, ce depind de guvernul ungar, au ajuns la cunoștința Ministrului-Președinte Banffy și a Ministrului de Instrucție Wlassics* pe cale administrativă regulată. Așa dar, nu exista nici cel mai mic motiv de a cere d-lui Sturdza ca să dea un document pentru ast-fel de fapte, cari erau cunoscute guvernului de mulți ani, și cari de altmintrelea au ajuns la cunoștința generală, *parte prin acte publicate, parte prin declarațiuni publice*²⁸⁾.

Din coprinsul acestui comunicat se vede că guvernul unguresc: a) neagă c'ar fi primit informații de la d. Sturdza; b) afirmă că, toate actele relative la subvențiune, le are, **atât Ministrul-Președinte Banffy, cât și Ministrul de Culte Wlassics**, din „mâinile unor organe ce depind de guvernul ungar”; c) de alt-fel, acele informații, „cari erau cunoscute guvernului de mulți ani.... au ajuns la cunoștința generală, parte prin *acte publicate*, parte prin *declarațiuni publice*”. Prin urmare, guvernul unguresc, răspundând, în același comunicat, la amândouă rescriptele, nu numai *recunoște implicit existența și autenticitatea amândorora*, dar confirmă până și isvórele actului pretins fals, cari sunt: pe de-o parte „actele publicate”, adică: Istoria lui Baritz și discursurile d-lui Maiorescu, pe de alta, „declarațiuni publice”, cunoscute guvernului ungar „de mulți ani”, cari nu pot fi altele, de cât *denunțările făcute la Orfeu de către d. Sturdza!*

Dar există, în acest comunicat, și o parte echivocă, de care a profitat d. Sturdza spre a mistifica lumea. Anume se dice că cei două Miniștri maghiari și-au procurat informațiunile de la niște „organe ce depind de guvernul ungar”. Trecând peste cele-lalte detaieri foarte importante ale comunicatului, cari nu-î puteau fi de loc favorabile, d. Sturdza se légă de acest echivoc și afirmă de mai multe ori următorul neadever: „Guvernul ungar declară deci că actele și datele relative la cestiune le-a avut *de la organele școletor din*

Braşov: Acele organe sunt Mitropolitul Miron Romanul şi părintele Voina. *De la ei deci a luat guvernul ungar, actele relative la subvenţiune*".²⁹⁾.

Cum vedem, d. Sturdza nu-şi bate mult capul, când e vorba să-şi arunce păcatele pe spinarea altora. A interpreta ast-fel comunicatul unguresc înseamnă *a-l falsifica* cu intenţiune. Căci, el nu dice nicăeri că Miniştrii maghiari şi-ar fi primit informaţiile „de la organele şcolilor din Braşov“, cum pretinde d. Sturdza, ci de la nişte „organe ce depind de guvernul ungar“, ceea-ce nu-i tot una. În adevăr, „organe ce depind de guvernul ungar“ sunt şi *consulatele austro-ungare*, cari totuşi n'au nici un raport cu şcolile române din Braşov.

Dar, ca să nu rămână nici urmă de îndoială asupra *falsei interpretări* ce dă d. Sturdza comunicatului unguresc, voiū aduce câte-va dovezi nediscutabile, cum că „organele şcolilor din Braşov“ n'au mers nici odată până acolo cu trădarea propriilor interese, ca să comunice guvernului unguresc acte sau ori-ce fel de informaţii asupra subvenţiei :

a), Prima şi cea mai puternică dovadă ne-o dă însu-şi Ministrul de Culte maghiar Wlassics, care, în rescriptul său de la 18 Aprilie 1898, ne spune că, ori de câte ori a cerut lămuriri asupra subvenţiei, „organele şcolilor din Braşov“ au refuzat să-i dea. El dice textual: „Acastă ținută strict oprită prin lege şi **la mai multe provocări tăinuită**, care mai multe institute de învăţămînt din patrie, le-a pus sub influenţa materială a unui Stat străin şi cu o asemenea influenţă **a stat ani de zile fără ştirea guvernului regesc unguresc**“.

b). A doua dovadă, tot atât de puternică, ne-o dă *Telegraful Român*, organul Mitropoliei din Sibiu, care declară că răposatul Mitropolit Miron, de şi provocat şi ameninţat de guvernul unguresc, a refuzat să-i dea ori-ce desluşire asupra subvenţiei. El dice :

„**Mitropolitul le-a răspuns că el n'are ştire despre o ast-fel de subvenţiune** şi chiar dacă ar exista, nu este ino-mis necesar ca autorităţile superioare bisericeşti să aibă ştire de ea, *pentru că gimnaziul este proprietatea bisericilor Sfân-*

29). Vezi Dosarul falsului pag. XCIX.

tului Nicolae și Sfintei Adormiri, cari sunt autonome". Așa a răspuns Mitropolitul, șeful direct al școlilor din Brașov !

c). Altă dovadă ne dă *sinodul archidieceșan* care, la cererea Ministrului maghiar „de a-i trimite, în fie-care an, în extras socotelile fondurilor și fundațiunilor din archidieceșă”, aduce, în ședința sa de la 28 Aprilie 1897, următorul conclud :

„Cererea guvernului țării, cuprinsă în p. 2 și 3 a emisului Ministrului de Culte și Instrucțiune publică din 23 Octombrie n. 1896 No. 3552 prescript confidențial, relativ la subșternerea în fie-care an a unui conspect despre elocarea capitalurilor, fondurilor și fundațiunilor archidieceșei, și la subșternerea extraselor despre fundațiuni iarăși an de an, involvă în sine ingerința guvernului în afacerile autonome ale bisericei noastre.

În urmarea acesteia și fiind-că măsurile contemplate de guvern să încercă a se aplica față de toate eparchiile noastre, adică față de întreaga biserică, *emisul ministerial se promovează la congresul național bisericesc, cu rugarea ca acela să ia măsurile corespunzătoare pentru a delătura o ingerință incompetentă în afacerile bisericei noastre autonome*“.³⁰⁾

Cu alte cuvinte, sinodul archidieceșan găsește că cererea Ministrului de Culte *de a i se da socotela de fondurile școlilor și bisericilor* este contra autonomiei bisericești și înaintază rescriptul ministerial congresului național bisericesc spre a-l pune la.... dosar ;

d). Același categoric răspuns îl dau rescriptului ministerial de la 18 Aprilie 1898 și sinódele celor două biserici : a Sf. Nicolae și a Sf. Adormiri din Brașov. Ast-fel biserica Sf. Nicolae dice : „Școlile române centrale din Brașov, adică Eforia lor, n'aũ cerut și n'aũ primit nici odată subvențiuni de la un Stat sau de la un Domnitor străin, ci aũ primit ajutoare de la biserica Sf. Nicolae din loc“. Iar sinodul bisericei Sf. Adormiri dice : „Sinodul declară că n'are nici o cunoștință că școlile române din Brașov ar fi primit vr'o dată vr'o subvenție de la vr'un Stat străin“.³¹⁾

Așa dar, rămâne hotărît că nici Mitropolitul din Sibiu

30). *Drapelul* de la 9 Mai 1898.

31). Vezi *Epoca* No. 768 din 21 Mai 1898.

nici Eforia bisericeii Sf. Nicolae din Braşov n'au comunicat nici odată guvernului unguresc nici cea mai mică informaţie asupra subvenţiunii.

e). O ultimă probă este şi ținuta presei maghiare, care, după ce a ajuns guvernul unguresc în poziţiunea actelor relative la subvenţie, impută autorităţilor bisericeşti române, cari de şi primiau renta pe sub ascuns, n'au vrut să dea socotélă guvernului.

Ast-fel, diarul oficial *Budapesti-Hirlap* dice : „că modul de acum şi sistemul de supraveghere a şcolelor româneşti este insuficient şi slab... cine pöte garanta că cele-l'alte şcole româneşti nu primesc ajutor din cei 150,000 lei?..... Cazul din Braşov pöte convinge pe Ministrul Instrucţiei că nu se pöte încrede în loialitatea forurilor bisericeşti cari stau în fruntea acestor şcole... *E de lipsă deci ca să organizeze faţă de aceste şcole așa fel de supraveghere*, care să nu se mulțumescă numai cu inspecţiunea în învățămînt, *ci în urma căreia să se pötă valida principii mai înalte de Stat*. Alt-cum, *fără un control sever*, nici prin primirea ajutorului de Stat nu este exclusă posibilitatea ca *subvenția secretă din România* să nu-şi afle teren, ca să exerciteze şi mai departe influența sa desastroasă³²⁾.

Acest articol este, mai mult ca sigur, scris de însuşi *Iancsó Benedek*, care nu numai a fost în curând numit de către guvernul unguresc Inspector general asupra şcolelor române dar, după cum ne spune singur în *broşura banffystă*, guvernul a organizat şi un *serviciu de spionagiü*, un fel de *cabinet negru*—probabil la poştă şi la cassa Eforiei şcolelor —ca să nu se mai pötă primi renta de aci înainte nici în mod secret.

Iată, în adevăr, ce dice *Iancsó Benedek* asupra acestei cestiuni :

„Banffy însă, nu s'a mulțumit cu aranjarea numai pentru acum a acestei afaceri. *Prea bine a știut că, în scurt timp, guvernul în România va intra în mîinile unui asemenea partid, al căruî bărbați de Stat cu greu vor fi atât de leali în această cestiune, cum a fost Sturdza*. Prin dispoziții speciale

a voit decî să taie drumul, ca vr'o dată să pôtă veni din România subvenții secrete pentru bisericile și școlile române.

A început negocieri cu ministerul instrucției pentru înființarea unui ast-fel de serviciu de control, care pentru viitor va face imposibil ca școlile române din patrie să pôtă primi măcar un ban subvenție de la guvernul român³³⁾.

Se pare că negocierile începute între fostul premier Banffy și Ministrul de Culte, pentru înființarea disului „serviciu de control”, au fost reluate de actualul prim-ministru Szel, probă următoarele: Intr'o corespondență din Sibiū a *Adevărului* citim:

„Iancsó Benedek va căpeta un serviciu, în care se pôtă uza mai departe de cunoștințele și experiența ce are în chestiunile privitoare la naționalitățile din Ungaria. Și, ce va părea multora curios, el va ocupa în curând o funcțiune superiôră aceleia, din care a fost scos, căci numirea lui Iancsó Benedek ca consilier ministerial la Ministerul Cultelor este iminentă³⁴⁾.

Iar *Tribuna* din Sibiū scrie, în aceeași cestiune: „Autorul faimosel broșuri va fi din nou căpătuît. În ministerul de culte se crează o secție nouă, numită *secția sanitară*, cu a cărei conducere va fi însărcinat marele admirator al politiceî lui Banffy, cunoscutul Iancsó Benedek³⁵⁾.

Secția acésta, numită în ironie *sanitară*, condusă însă de un profan în ale medicineî, se va ocupa de sigur cu orî-ce, numai cu *higiena nu*.

Credem că nu greșim afirmând că aci nu e vorba de nici o igienă, ci pur și simplu de continuarea *mascată* a „secției de naționalități” în partea ei relativă la școli și biserici. Acesta trebuie să fie faimosul „serviciu de control”, de care vorbește Iancsó Benedek în broșura banffystă. Viitorul o va dovedi.

Se pare că d. Sturdza nu este cu totul străin de organizarea acestui „serviciu de control”, probă declarația sa din Senat, repetată și de partizanii săi, „că de s'ar plăti

33). Veđi B. D. *nemzetiségi politikája* 1899.

34). Veđi *Adevărul* 11 Aprilie 1899.

35). Veđi *Tribuna* 15/27 Aprilie 1899.

renta fără o prealabilă înțelegere cu guvernul ungar, școala și biserica din Brașov s'ar închide³⁶⁾.

După ce ne-am convins că „organele școlilor din Brașov”, contrar insinuării d-lui Sturdza, n'au comunicat nici o dată nimănui nimic despre subvenție, rămâne bine constatat că guvernul unguresc își are toate știrile, în această cestiune, de la guvernul român, singurul depozitar, după biserica Sf. Nicolae, al tuturor actelor relative la subvenție.

21. Dovedirea trădării

„In urma acestora, guvernul ungara s'a vădut necesitat a interveni la guvernul regesc român pe cale diplomatică, în cestiunea subvenției, și acesta a dat, în privința subvenției, o notă afirmativă cu indicarea sumei“.

(v. Rescriptul lui Bánffy 1898).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vedându-se trădat de perfidii săi aliați, d. Sturdza, în apărarea sa disperată, declară sus și tare că n'a dat nici o dată guvernului unguresc „nici cea mai mică notiță despre banii dați școlei și bisericei române din Brașov“³⁷⁾.

În special, cu ocazia interpelării d-lui Brabețeanu, face următoarea declarație:

„Absolut nu am dat, nici o notiță de dare de bani, guvernului ungar sau vericui, *nici direct, nici indirect, nici fiind la guvern, nici fiind în afara de guvern*“³⁸⁾.

Iar, ca să se pună la adăpostul oricărei bănueli de trădare, adaogă:

„*Denunțul, dacă denunț a fost, că se da o subvențiune bisericei și școlei din Brașov, nu vine de la mine, ci, în mod nedubios și cert, de la guvernul românesc din 1894, de la guvernul conservator de atunci*“³⁹⁾.

36). Veđi Senat, 23 Noembrie 1898.

37). Veđi Id. ibid.

38). Veđi Senat, 15 Mai 1898.

39). Veđi Senat, 23 Noembrie 1898.

Din această categorică declarație ar urma, că d. Sturdza, nu numai n'a dat guvernului unguresc nici o informațiune asupra subvenției, **nici la guvern nici în opoziție**, dar, dacă există asemenea informații, ele au fost date „*in mod nedubios și cert*“ de către guvernul conservator de la 1894. Să examinăm cestiunea.

De și am putea-o face, nu vom opune acestei *nouă* afirmații *vechea* declarație a d-lui Sturdza, că guvernul unguresc și-a luat informațiile de la „organele școlilor din Brașov“. Dar vom observa că două declarații s'au făcut la 1894 asupra subvenției: una de Kalnoky în delegațiunii și alta de d. Sturdza la Orfeu. *Kalnoky* vorbește **în general** despre ajutorul ce acordă Statul român **bisericilor și școlilor sêrace din Ungaria**; *d. Sturdza* **denunță în special mandatele pe doi ani cu indicarea sumelor și cu numirea încasatorului lor legal, a pâr. Voina, Președintele Eforiei școlilor din Brașov.**

De la care din doi putea și guvernul unguresc *de acordarea subvenției din Brașov*, dacă nu de la d. Sturdza, care *singur a vorbit în special despre această cestiune*? Tot ce avea guvernul unguresc de la 1894, ca informație precisă, asupra subvenției Sf-tului Nicolae, era denunțarea d-lui Sturdza de la Orfeu, *cum declară și Banffy, în rescriptul său, unde nu se face nici pomenire de declarația lui Kalnoky*. Această criminală denunțare a servit guvernului unguresc ca punct de mănecare la toate celelalte cercetări și comunicări ulterioare. Iar „nota afirmativă“, pe care d. Sturdza vrea, cu orice preț, s'o pună pe socoteala guvernului român de la 1894, este, cum se vede și din textul rescriptului, *ultima verigă*, în seria investigațiilor, având drept rezultat intervenția guvernului unguresc și adresarea celor două rescripte ministeriale către autoritățile bisericești.

Atunci, cum rămâne cu pretenția d-lui Sturdza că „nota afirmativă“ a fost dată „*in mod nedubios și cert*“ de guvernul conservator de la 1894? Său, cu declarația sa repetată că n'a dat guvernului unguresc nici o informație nici directă *nici indirectă*, nici la guvern **nici în opoziție**, când însuși Banffy mărturisește, în rescriptul său, că s'a folosit de denunțarea de la Orfeu? Mai 'nainte de a răspunde, dacă

d. Sturdza și-a continuat să nu și la guvern *rolul său de denunțator*, ni se impune, fără să vrem, întrebarea :

Dacă „nota afirmativă” ar fi fost dată, cum pretinde d. Sturdza, de guvernul român de la 1894, pentru ce n'a intervenit imediat guvernul unguresc, ci a așteptat până la 1898 sub guvernul d-lui Sturdza? Pentru ce? Această singură împrejurare dă cestiunii întreaga ei soluție !

D-l Sturdza cu ai săi, prevădând această justă obiecțiune, iată prin ce răspuns ridicol cred ei a o înălțura : „*A tăcut însa patru ani. Probabil a avut motivele sale, să nu poată avea încă și alte fapte care să-i dea puțința de a interveni.*”³⁹⁾.

Prea bine. Guvernul unguresc, să avea sau n'avea la 1894 toate datele necesare relative la subvențiune.

Dacă le avea la 1894, trebuia să intervină atunci imediat — și n'a intervenit. — Dacă nu le avea, trebuia să aștepte până își va procura „*încă și alte fapte*,” care să-i dea puțința de a interveni — și a așteptat. — Aceste „*alte fapte*”, pe cari guvernul unguresc nu le avea la 1894, și le-a câștigat atunci și de la *acel guvern român, sub care s'a făcut intervenția*. Acesta însă a fost guvernul de la 1898 al d-lui Sturdza !

Dar, afară de aceasta, sunt și alte considerații, cari toate dovedesc că d. Sturdza, de și neagă cu atâta încăpăținare, a dat, a trebuit să dea note și informații guvernului maghiar.

Ast-fel : a) d-sa a declarat, de nenumărate ori, că îndată ce a venit la putere, a deschis tratative cu guvernul unguresc în cestiunea subvenției. Baronul d'Aehrenthal dice, în nota sa confidențială de la 18/30 Septembrie 1898, despre domnul Sturdza, căruia-i ceruse să nu mai acorde subvenția : „*Excelența Văstră însă m'a făcut să observ că sumele trimise școlilor românești din Brașov, nu au caracterul unei subvențiuni de Stat, ci trebuie considerate ca o rentă dată, în urma secularizării bunurilor ce se dăduse cu timpul de Principii și de guvernele respective ale Principatelor*”. Iar d. Sturdza, raportându-se la cele două note confidențiale, adaogă : „*Din actele cetite de mine mai reiese clar, că, din capul locului, de când am devenit ministru în 1895, am început tratative diplomatice în privința acestei*

39). Vezi „Dos. fals” XLVIII, 1898.

rente, cu scop ca ea să poată fi plătită în mod regulat și fără neplăceri din vre-o parte⁴⁰.

Ei bine, dacă este așa, ne întrebăm: cum puteau trata cele două guverne o cestiune, fără s'o cunoscă amândouă fundamental, fără ca partea, care este în posesiunea actelor, să nu caute a pune și pe cea-l'altă în deplină cunoștință de cauză? Cu alte cuvinte, îndată ce guvernul român, depositarul tuturor actelor, *a deschis tratativele*, cum putea el spera că va convinge pe guvernul unguresc despre natura subvenției, fără să-i pună la dispoziție toate actele și ori-ce informații i-ar fi cerut relative la subvenție? De aceea, observă, cu drept cuvint, „*Constituționalul*”: „D-l Sturdza, din momentul ce a întreprins să *convingă* pe guvernul maghiar asupra obligațiunii Statului român, *a trebuit să trateze, să expună fapte, să arate documente*. În legătură cu această atitudine a d-lui Sturdza este în mod necesar pusă corespondența guvernului maghiar cu Mitropolia din Sibiū, rescriptul ministrului Wlassics, actul din cabinetul Primului Ministru al Ungariei, ancheta de la Brașov. Deci, d. Sturdza a deschis de la sine o cestiune, pe care nimeni nu l'a silit s'o deschidă. Și, deschidend'o, *a trebuit, în mod fatal, să informeze, să discute, să trateze*“⁴¹).

b). Apoi, guvernul unguresc mărturisește singur că și-a procurat acte despre subvenție. Așa, în rescriptul, trimis Mitropolitului, din biuroul primului ministru ungar, se dice: „În urma acestora (adică: în urma denunțării de la Orfeu. N. A.), guvernul ungar regesc s'a nizuit a se informa despre starea reală a lucrurilor și, *pe baza acelor date— din cari o parte vi s'aū comunicat Excelenței Voastre în 22 Martie prin Excelența sa d-l Prim-Ministru—s'a convins că ajutorul anual, dat de guvernul român până la 1876 pe față, a devenit secret și ca autoritățile susținătoare a școlilor din Brașov.... îl primesc ba-l chiar urgenteză*“. De aci se vede clar că, deja la 22 Martie 1898—când Mitropolitul Miron a tăgăduit subvenția—Primul Ministru ungar i-a arătat acte autentice de la guvernul român, prin cari se dovedea că subvenția nu numai se acordă, dar chiar este cerută cu insistență. Or,

40). Vezi Senat, 23 Noembrie 1898.

41). Vezi „Constituționalul“ 22 Sept. 1898.

aceste nu pot fi acte relative la istoricul cestiunii, ci mai curând niște chitanțe de acordarea și primirea rentei.

c). „*Telegraful Român*“, organul oficial al Mitropoliei din Sibiu, spune că răposatul Mitropolit Miron, aflându-se *anul trecut luna Martie* la Budapesta, a refuzat să dea guvernului unguresc informațiile *cerute* asupra subvenției. „Ministrul Președinte i-a reflectat că el are știre pozitivă *și dovezi, din cari una a arătat-o și Mitropolitului*, și pretinde ca Mitropolitul să cerceteze lucrul și, în timpul cel mai scurt, să-i raporteze, *căci la din contră se va pune la cale cercetarea prin organele Statului* și contra gimnaziului se vor lua măsurile cele mai aspre“.⁴²⁾

O nouă probă că guvernul unguresc avea acte oficiale, necomunicate însă de către „organele școlilor din Brașov“, despre încasarea subvenției. Mitropolitul a trebuit să spună firește și altora, și, în prima linie, Eforiei Sfântului Nicolae, despre actele vedute în mâinile lui Banffy.

d). Ast-fel, corespondentul din Brașov al „*Drapelului*“ cu siguranță un membru al Eforiei, dacă nu chiar pâr. Voina, scrie următoarele :

„E fapt că Ministrul Wlassics se provacă la mărturisiri făcute de Români, *și e fapt, că toate chitanțele cu cari s'au ridicat banii aduși în Transilvania, și cari sunt păstrate de mâni românești la Ministerul din București, au ajuns — în copii autenticate — în mâinile ministrului Președinte ungar din Budapesta*. Acestea sunt fapte însă, cari nu pot fi trecute cu vederea. Și în România trebuie să se cunoască modul cum s'a întâmplat cu acele chitanțe.

Și cum biserica noastră e condusă de un organism constituțional, *Excelența Sa Mitropolitul a trebuit să spună, ce a vedut, și altor persoane*.

E fapt sigur și știut deci că chitanțele au ajuns în mâinile d-lui Banffy“.⁴³⁾

Acest lucru ajuns odată la cunoștința generală dincolo de Carpați, a trecut ușor la noi.

e). Ast-fel, d. Tache Ionescu, în interpelarea sa de la 28 Aprilie 1898, afirmă că Miron Romanul ar fi vedut în

42). Veđi Camera 17 Martie 1899.

43). Veđi „Drapelul“ 9 Mai 1898.

mânile lui Banffy până și chitanța cu care s'a ridicat renta sub guvernul Aurelian. D-sa dice :

„După denunțările d-lui Sturdza de la Orfeu, am luat dispozițiune ca și mandatele să se facă pe numele contabilului, așa că nu se mai cunoște nici persoana căreia să dedea banii.

Pentru darea banilor la destinațiune, nu exista de cât o chitanță de primire; și afirm aci că aceste chitanțe de primire au fost, după căderea noastră de la guvern, cunoscute guvernului unguresc, (senzație). Afirm că, acum doi ani, o anume chitanță, pe al cărei nume nu pot să-l spun, aci — dar, în particular il voi spune — a fost vădută, și mi s'a virit mie în nas numele și data, printr'un amic—adaog, nu din lumea oficială—și mai afirm, că o chitanță, din timpul guvernului d-lui Aurelian, a fost pusă în nas, acum o lună de zile, unui român însemnat de dincolo drept dovadă“.⁴⁴⁾

f). Iar cine era acel „român însemnat de dincolo“ ne-o spune Iancsó Benedek, în scrisoarea sa, prin cuvintele :

„Când guvernul unguresc—bazat tocmai pe buna credință a scrierilor mele—începu să se ocupe de această cesțiune a subvențiilor, am fost însărcinat de a compila tot istoricul subvențiilor. Nu numai că am răspuns la această însărcinare, dar am și adăogat la memoriu originalele tuturor actelor ce se raportaū la subvenții. Partea cea mai importantă a acestor acte anexate, a fost comunicată de către d. Președinte al Consiliului de Miniștri, P. S. S. Mitropolitului cu ocasiunea conversației dintre ei“.⁴⁵⁾

De unde se vede: a) că guvernul unguresc posedă însăși „originalele tuturor actelor ce se raportă la subvenție“; b) că cele mai importante din aceste acte au fost arătate, la 22 Martie 1898, Mitropolitului Miron de către Primul-Ministru ungar Desideriu Banffy.

g) În fine, nici chiar d. Sturdza nu contestă că „documente“ din ministerul nostru de Culte au ajuns în mâinile guvernului unguresc. Așa, când d. Brabețeanu întreabă, în interpelarea sa, pe d. Sturdza dacă: „Nu crede d-sa necesar să ordóne o anchetă severă la Ministerul Instrucțiunii

44). Veđi Camera 28 Aprilie 1898.

45). Veđi „Independance Roumaine“ 8 Octombrie 1898.

publice, spre a se convinge dacă nu cum-va, prin biourou-
rile aceluî Minister, s'a dat informațiunile, de cari s'a ar-
mat guvernul ungar în cestiunea subvențiunii acestei bise-
rici". D-l Sturdza răspunde: *«nu cred că e nevoie de vre-o
cercetare în Ministeriul instrucțiunii; nici nu e nevoie să fiu
eu învinuit sau alții că s'a pierdut documente, ce trebuiau
să rămână secrete»*.⁴⁶⁾

După aceste deslușiri, ne va fi ușor să înțelegem în-
tregul adevăr cuprins în următoarea parte importantă din
reșcriptul lui Banffy:

*«Din cauza aceasta, (guvernul ungar) s'a vădut necesitat
a interveni la guvernul regesc român, pe cale diplomatică, în
cestiunea subvenției, și acesta a dat, în privința subvenției,
o notă afirmativă cu indicarea sumei»*.

Două lucruri rezultă de aci:

a). Că guvernul unguresc *a intervenit* pe cale diploma-
tică, la guvernul român al d-lui Sturdza;

b). Că guvernul d-lui Sturdza *a dat, în privința sub-
venției, o notă afirmativă cu indicarea sumei»*.

Faptul intervenției guvernului maghiar, în cestiunea
subvenției, este, în mod oficial, confirmat de bar. d'Aehren-
thal, fostul ambasador austro-ungar la București, în nota sa
confidențială de la 18/30 Septembre 1898, prin următoarele
cuvinte:

*«Conformându-mă instrucțiunilor primite, am avut o-
nórea de a aduce la cunoștința Ex. Vóstre dispozițiunile
legei ungurești din anul 1883, care interdice, în mod formal
numitelor biserici și școle, de a primi subvențiuni străine»*.⁴⁷⁾

Va să dică, ambasadorul a avut „instrucțiuni” de la guvernul
ungar ca să intervină la guvernul d-lui Sturdza—și *a intervenit*.

Iar „notă afirmativă cu indicarea sumei”, comunicată
guvernului maghiar de către d. Sturdza—fie, ca să compro-
mită guvernele conservator și aurelianist precum și pe Mi-
tropolitul Miron și părintele Voina, presupuși partizani ai
conservatorilor; fie, pentru a i se ierta atitudinea din opo-
ziție și a-și întări situația la guvern—este cu prisosință con-
firmată, prin toate dovețile, absolut autentice, aduse de noi

46). Vezi Senat, 15 Maiu 1898.

47). Vezi Senat, 23 Noembrie 1898.

mai sus în cestiunea așa numitelor : „date“, „dovezi“, „acte originale“, „documente pierdute“ sau „chitanțe“.

22. Manopera „falsului“ demascată

„Sunt dar în drept să dic d-lui Take Ionescu : Vino să ne dovedești autenticitatea actului ! Adu-ne, sau originalul sau o copie adeverită de o autoritate sau fotografia rescriptului original ! Până atunci însă, nu la carantină se pune actui, ci fals rămâne și neexistând vreodată“.

(v. Sturdza. Senat, 15 Mai 1898).

Am vădut că d. Take Ionescu comisese, cu ocazia interpelării sale, greșala de a atribui unui singur ministru maghiar, lui Wlassics, amândouă rescriptele. Această greșală, fără nici o importanță pentru cauză, este foarte explicabilă. Mitropolitul, primind cele două rescripte ministeriale, le-a comunicat în copie maghiară, unul întreg cel-l'alt fragmentar, părintelui V. Voina. Când le-a transmis, în traducere românească, d-lui Take Ionescu, păr. Voina, sau nu știa sau a uitat să-l lămuriască care de la ce Ministru este. Ajuns ast-fel în posesiunea celor două acte, d. Take Ionescu, nu numai nu putea ști, dar de sigur nici nu s'a preocupat de origina lor deosebită, câtă vreme, după coprins, se raporta la aceeași cestiune : la subvenție. Deci, i-a fost foarte ușor să le confunde atribuindu-le pe amândouă Ministrului Instrucțiunii, cu atât mai mult că aveau de obiect școla și biserica.

Dar, părțile interesate în cauză au profitat cu imbelșugare de această inofensivă scăpare din vedere. Ast-fel, guvernul maghiar, spre a veni în ajutorul complicelui său Sturdza, s'a grăbit să desmință lucrul, publicând următoarea depeșă cu data 2/14 Mai Buda-Pesta :

„Pe baza unor informațiuni autorizate putem asigura, că, d-l Wlassics n'a adresat Mitropolitului, de cât numai un singur rescript, anume pe acela de la 18 Aprilie 1898 No. 1816, publicat de l'*Independance* în locul întâiu și, în care expresiunea „guvern regal“ nu se referă la guvernul român, ci exclusiv la guvernul unguresc. Cât despre cel-l'alt pretins

rescript, ce ar fi fost adresat de d-l Ministru Wlassics Mitropolitului, *el nu a fost adresat* și, prin urmare, aserțiunea, în această privință, este contrarie adevărului⁴⁸⁾.

Iar bar. d'Aehrenthal spune, în nota sa confidențială din 7/19 Sept. 1898, următoarele : „In ceea-ce privește actul produs în Parlamentul Român și atribuit și el de d. Take Ionescu Ministrului ungar al Instrucțiunii publice, s'a constatat că nici un document de acest fel *nu a fost investit de semnătura, nici a d-lui Wlassics, nici a unui alt membru al guvernului regal ungar*“⁴⁹⁾.

Ei bine, luând lucrurile absolut adevărate, ce rezultă de aci : a) că, dintre cele două rescripte oficiale, Wlassics a adresat Mitropolitului unul singur ;

b) iar cel-l'alt, nesubscris de Ministrul respectiv, a fost adresat Mitropolitului, după cum se știe, de un înalt funcționar din cabinetul Prezidenției ministeriale, semnând tot odată pentru Ministru, cum se obicinuește în toate Statele. Această împrejurare însă nu-l face să piardă nimic din valoarea și caracterul său oficial.

D-l Sturdza, cu omenii săi, falsificând înțelesul depeșei ungurești, iată ce concluzie stranie trage din ea : „Mai departe încă, și într'un mod tot atât de hotărîtor, depeșa oficială mai afirmă însă că *al doilea act* cetit de d-l Take Ionescu, ca provenind de la Ministrul Wlassics, *nu fusese trimis de acest Ministru. Cu alte cuvinte acest act — acela în care se vorbea de d-l Dimitrie Sturdza — era un act fals*“(?!)⁵⁰⁾.

Ei, vă place acest fel de a „comenta“ al d-lui Sturdza ? Wlassics spune că a adresat un singur act, fără să conteste însă *existența* celui-l'alt. Iar d'Aehrenthal afirmă că al doilea act *n'a fost semnat* de Ministrul respectiv, fără să dovedească cu aceasta că n'a putut fi *semnat* și trimis de alt-cine-va în numele și la însărcinarea Ministrului.

Odată apucat pe calea falsificării, d. Sturdza s'a dus din falsificare în falsificare, până și-a frânt gâtul. În adevăr, d-sa, răspundând diferitelor interpelări, declara succesiv actul al doilea de : *fals, neexistent, fabricat* de d. Take Ionescu.

48). Vezi „Dosarul falsului“, I.)

49). Vezi Senat, 23 Noembrie 1898.

50). Vezi „Dosarul falsului“, I.)

a). *Actul e fals pr.* : „Al doilea act, ce v'a cetit d-sa aci, este o iscodire, este un falsificat, menit ca, într'un moment de surprindere naturală, să vă coprindă inimile și sufletele și, pe baza *acelui falsificat*, să mă condamnați ca pe un nedemn *servitor al Regelui*“.⁵¹⁾

„Cetind acest act cu atențiune, nici un om de bunăcredință nu pôte avea o îndoială asupra lui, că e un *falsificat îndrăsneț*. De aceea și toate învinuirile, cari mi s'au făcut, în această privință, *stau în aer, nu au fință, nu există*“.⁵²⁾

„Mai în urmă publicându-se actul în *Monitorul oficial* și în *Timpul* și citindu-l cu luare aminte, l'am declarat, în ședință publică, ca un *act fals* și *act fals* va rămânea și pentru prezinte și pentru viitor“.⁵³⁾

b). *Actul nu există pr.* : „Astă-dî d-l Brabețeanu, ca și d-l Grădișteanu, ȃilele trecute, vine să-mî spună că de ce nu am luat la răfuială pe Ministrul Ungariei pentru minciunile conținute într'un *act, care nici nu a existat vr'odată*. La ce ași fi expus însă guvernul român cînd a-și fi cerut de la *guvernul austro-ungar* (?) declarațiuni asupra unui *act, care nu a existat nici odată*“.⁵⁴⁾

c). *Actul e fabricat* de d. Take Ionescu, pr. : „Între cele două acte e unul, care pôte să fie autentic. El pörtă cel puțin caracterul oficialității ; cel-l'alt însă, acela e de sigur cel mai sfruntat falsificat, *ce s'a produs vre-odată*“.⁵⁵⁾

„Aci este alt rău, produs de purtarea nesocotită a d-lui Take Ionescu. Inducînd în eróre Parlamentul, a produs o exploziune de indignare, bazată pe un act fals, *produs de D-sa*“.⁵⁶⁾

Convins că de astă-dată d. Take Ionescu nu-l va putea desminți, il provocă, cu următoarele cuvinte să dovedească *autenticitatea actului* : „Vino să ne dovedești autenticitatea actului ! Adu-ne saü originalul saü o copie adevărită de o *autoritate* saü fotografia rescriptului original ! Până atunci însă, nu la carantină să pune actul, ci fals rămâne și neexistînd vre-odată“.⁵⁷⁾

51). Veđi Sturdza, Cameră 14 Mai 1898.

52). Veđi Sturdza, Senat 15 Mai 1898.

53). Veđi Sturdza. Senat 23 Noembrie 1898.

54). Veđi Sturdza, Senat 15 Mar 1898.

55). Veđi Id. ibid.

Cerënd acestea d-lui T. Ionescu, d. Sturdza își făcea următoreea socoteală *simpă*: două autorități sunt cari pot *confirma* autenticitatea actului: *guvernul unguresc și Mitropolitul din Sibiu*.

Or, guvernul, fiindu-i complice, nu-l va denunța, iar Mitropolitului îi va fi frică de guvern s'o facă. Socoteala, cu totă *simplicitatea* ei saū pôte chiar pentru aceasta, n'a eșit cum își închipuia d-l Sturdza. Mitropolitul a fost cu mult mai șiret, de cum era cređut. Autenticitatea actului pretins „fals” s'a dovedit de însuși Mitropolitul. Ast-fel, d. Sturdza avea *copia* actului *adeverită de* una din cele două *autorități* superioare. Iată cum s'a întâmplat lucrul. Vēdēnd desmățata campanie sturdzistă, dusă pe *tema falsului*, „*Dreptatea*” de la 3 Septembrie 1898 cere conservatorilor să declare de unde și-au procurat cele două acte? Drept răspuns, „*Timpul*” din ziua următoare, scrie:

„*Diarul Dreptatea* de ieri ne cere să spunem numele persoanei, care a remis în copie d-lui Take Ionescu cele două acte, emanând de la guvernul unguresc, pe cari d-sa le-a cetit în Cameră, și dintre cari unul se pretinde de către *Voința Națională* că este fals. Satisfacem această curiositate. Amândouē aceste acte aū fost remise, în traducere românească, așa cum le-a citit în Cameră, d-lui Take Ionescu, de către prea Cucernicia Sa părintele Voina, protopopul din Brașov.

„Actele aū fost remise d-lui Take Ionescu cu prilejul unei consultații asupra drepturilor bisericeii sf. Nicolae din Brașov în contra Statului român și a mijlócelor de a face să se respecteze aceste drepturi.

Prea Cucernicia Sa, părintele Voina nu a cerut expres discrețiune d-lui Take Ionescu, de și pôte a avut intenția să o facă. În această stare de lucruri d. Take Ionescu a cređut că face operă de dreptate socială, producēnd actele în Camera română”.

Intru aceea, păr. Voina, luând cunoștință de comunicatul „*Timpului*”, publică, în „*Tribuna*” de la 6° 18 Septembrie din Sibiu, următorele două epistole, de-o extremă importanță, una a sa și alta a Mitropolitului *Miron Romanul*, prin cari *se confirmă*, în mod oficial de către autoritatea cea

mai competentă, *autenticitatea* celor două rescripte și deci vinovăția d-lui Sturdza :

„Brașov, 3 (15) Septembrie 1898“.

Domnule Redactor,

Timpul în No. 192 cu data 3 (15) curent publică o notiță de lămurire prin care spune că eu am dat d-lui Take Ionescu actele mult discutate în chestia școalelor noastre din Brașov. *Gazeta Transilvaniei* apărută chiar acum reproduce în întregime notița *Timpului* și prevăd că și alte ziare de ale noastre vor reproduce-o pentru descoperirea ce o cuprinde.

Ast-fel—fără voia mea— chestiunea mult discutată a *pretinsului act fals* s'a reluat într'o formă care mă pune în primul plan și îmi impune ast-fel, ca să mă declar și eu, care până acum am tăcut. Trebuie să o fac cu atât mai virtuos, că un ziar de aici de la noi (*Tribuna Poporului* în No. 92) m'a numit pur și simplu „*fabricant de acte false*“.

Reputațiunea mea deci nu'mi permite să mai tac și de aceea vă rog să bine-voiți a da loc în colónele *Tribunei* expunerii întregii chestiuni.

Mărturisesc sincer, că nu bucuros fac aceste destăinuiri, căci o să cauzez multă supărare mitropolitului meu—carele și așa are destule necazuri pe capul său — dar mă mângâiū cu aceea, că Excelența Sa sigur va vedea, că eu am trebuit să vorbesc, dacă vrea să nu trec de un om mișel, ceea-ce cred, că nici însuși Ex. Sa nu ar dori ca un subaltern al său să treacă de un *mișel pe nedrept*.

Iată starea faptică a lucrului :

În Marțea Săptămânei Patimilor, 31 Martie a. c. d-nul Partenie Cosma din Sibiū mi-a adus la Brașov actul *pretins fals* din partea Ex. Sale Mitropolitului din Sibiū cu îndrumarea, ca să caut în archiva Bisericii Sf. Nicolae din Brașov acele documente, ce se coprink în acel act, căci după Paști va veni d. Ieszensky Sándor la Sibiū în această cestiune și ar vrea să le aibă pe atunci.

Acest act mi s'a predat și s'a cetit în prezența D-nilor *Valeriū Bologa*, dirigentul Filialei Albina, *Simion Damian* avocat și *Petru Nemeș* notar public regesc. Actul mi l'a dat mie spre scopul arătat mai sus și îl posed și acum scris în

limba maghiară. Necunoscând eu limba maghiară de cât foarte puțin, l'am rugat pe d. director gimnazial *Virgil Onițiu* să mi-l traducă, ca să pot căuta în arhivă documentele referitoare la despăgubirea (rău botezată subvențiune) ce avea și are Biserica dreptul să o primască de la Statul român.

D-nul Ieszensky Sándor însă a sosit la Sibiu în 1 Aprilie st. v.; documentele deci nu le-am putut trimete, căci nu le pregătisem, dar am trimes telegrafic unele deslușiri, ce mi se cereau din partea Ex. Sale tot pe cale telegrafică.

În 10 Aprilie am primit ordinațiunea d-lui ministru Wlassics trimisă din partea Venerabilului Consistor, Eforiei școlare din Brașov.

Fiind membru al Sinodului archidieceșan, ce se ține în Dumineca Tomii, am luat ambele acte cu mine la Sibiu, unde le-am consultat cu *cei mai marcanți membrii ai Sinodului*.

Din această consultare a urmat, ca eu să consult întreaga afacere cu un avocat distins din România, ca Biserica Sf. Nicolae din Brașov să intenteze proces Statului român spre a-și revendica drepturile, ce le-a avut în secolii trecuți, căci de prescrierea acestor drepturi acum nu mai poate fi vorba, îndată ce ele au fost recunoscute în anul 1859 când s'a continuat cu plățirea unei despăgubiri anuale.

Având biserica Sf. Nicolae în 13 Aprilie a. c. un proces cu Eforia Spitalelor civile din București în afacerea pădurii muntelui Sf. Ilie, am reprezentat eu biserica înaintea Tribunalului din Ploești.

De aci m'am dus la București, să-l consult pe d. Take Ionescu în afacerea procesului ce voiam să încep cu Statul român.

În 14 Aprilie am vizitat pe d. Take Ionescu la București. L'am aflat bolnav și culcat pe pat. I-am expus întreaga situațiune. I-am citit actul *pretins fals*; i-am citat toate documentele (nu numai cele cuprinse în acel act); i-am desfășurat întreg istoricul așa *rău numitei subvențiuni*, și fiind-că d-sa era bolnav, i-am scris eu cu mâna mea toate notițele precum și *două copii, scrise tot de mâna mea*, de pe ambele acte ministeriale, ca să le studieze și apoi când va putea să-mi spună părerea D-sale.

Nu i-am dat d-lui Take Ionescu copii de pe acte, ca să le folosească în Camera României, dar nici nu i-am zis, ca

să nu le folosescă spre alt scop, ca un lucru de lasine înțeles. Dar, ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc, că nu i le-am dat nici sub vre-o discrețiune, căci *zică cine ce va zice*, nici eu nu le-am primit sub discreție — de și se susține aceasta.

Acum sunt sigur, că Ex. Sa Mitropolitul mi-a trimis actul din cestiune sub discrețiune, dar cel ce mi l'a dat mie a uitat să mi-o spună acésta, și dovada cea mai bună, că este așa, cum susțin eu, este împrejurarea, că actul din cestiune mi s'a predat în fața a trei bărbați, ceea-ce nu se face când e vorba de discrețiune.

Eu nu pot să-i reproșez d-lui Take Ionescu absolut nimic, căci nu i-am zis, că spre alt scop să nu folosescă actul, dar trebuie să constat și aceea, că nici nu i-am dat eu vre-o însemnătate deosebită aceluî act. M'a surprins, ba pot zice, că m'a și îngrozit, cînd am văzut ce însemnătate se dă aceluî act, dar nu în ceea-ce mă privește pe mine, ci în ceea-ce privește pe alții.

Acum, fiind-că am început să vorbesc, voiu vorbi pînă în capăt. Vreau să se facă lumină deplină, ca să nu mai aibă nimeni curajul, ca cu sofisme să încerce a încurca proveniența actului din cestiune.

Știu, că o să atrag asupra-mi supărări și admonițiuni mai înalte, dar cîntea mea prețuește mai mult ca supărarea orî și cui.

Actul din cestiune emanează din gremiul (cabinetul) prim-ministrului ungaric și ca să nu mai începă nici o îndoială despre aceasta—de și cu regret, dar n'am ce să fac—public următoarea hârtie a Ex. Sale Mitropolitul Miron Romanul, adresată mie. Iat-o :

Parohului bisericeî Sf. Nicolau din Brașov-Șcheiă, P. O. D. protopresbiter onorariu Vasiliu Voina.

No. 30 Pres.

Prea onorate d-le Protopresbitere !

Domnul Take Ionescu deputat în Camera Romîniei a cetit într-una din ședințele din urmă ale acelei Camere, două acte oficiale, unul din gremiul prim-ministerului reg. ungaric, iar altul de la ministrul reg. ung. de culte și instrucțiune publică, emise ambele la adresa mea, dintre-carî cel dintîiu ți s'a co-

munecat P. O. D-tale prin omul meu de încredere, d. Par-
tenie Cosma sub discrețiune, cu puncte de minecare la aduna-
rea datelor și documentelor privitoare la două moșii, ce le-a
avut oare-cînd biserica din Brașov-Schei, dăruite de principi
ai Romîniei, iar altul s'a trimis de la consistoriul de aici sub
9 Aprilie a. c. No. 3270 Scol. la adresa Eforiei școlare din
Brașov în afacerea cu subvențiunile școalelor centrale de acolo
primite ani de ani de la guvernul Romîniei.

Abia mai poate încăpea în doială, că ambele aceste acte
numai prin o mare indiscrețiune din partea P. O. D-tale au
putut să ajungă în mîni incompetente, spre marea compromi-
tere a organelor noastre bisericești în ceea-ce privește secretele
oficiului și mai ales discrețiunea obligată între ori-ce împre-
jurări; drept aceea cu mare neplăcere mă aflu silit a Te pro-
voca în modul cel mai serios, ca cel mult pînă Luni în 11
(23) a curentei să-mi faci în scris mărturisire sinceră: în ce
chip a venit de la P. O. D-ta ambele acte din cestiune în
mîni incompetente și anume în ale numitului d. deputat din
Camera Romîniei, și ce a fost motivul de a se comite o ast-
fel de indiscrețiune compromițătoare pentru administrațiunea
noastră bisericească.

Miron Romann m. p.
Archiepiscop.

Col. Dr. E. C.

Sibiu, 7 (19) Maiu 1898.

La acestea am să mai adaug numai puține.

Nu-mi convine, că în cestiunea aceasta joc un rol în-
semnat, dar vorba Romînului, am intrat în dans, trebuie să
joc pînă în fine și asigur pe ori-cine, că în cestiunea aceasta
știu încă multe--de care nu se teme nimeni — și la necesitate
voi face uz de ele fără cea mai mică sfială.

Cu stimă
Vasile Voinea
prot. on și paroch.

23. *Autorul actului pretins „fals“*

„Aceste două scrisori, coprinse într'una, afirmău că într'adevăr actul al doilea, eetit de d. Take Ionescu în Cameră ca act oficial, nu fusese plăsmuit pe dintregul de D-sa, cum s'ar fi putut bănuî din chiar atitudinea sa. Ele afirmău apoi că actul avea în adevăr caracter oficial și că provenia din Cabinetul Prim-Ministrului ungar.

(v. Sturdza în Dosarul falsului XCIII).

Publicarea celor două scrisori a fost o adevărată surprindere pentru campionii „falsului“. Ele dovedeau două lucruri, cari până acum nu erau de cât presupuse, și anume:

a) că actul pretins „fals“ este absolut *autentic* și b) că el, emanând din Cabinetul Primului Ministru maghiar, este tot odată și *oficial*.

Lovitura era prea zdrobitoare pentru d. Sturdza, ca să nu-l facă să recurgă din nou la *grația* guvernului unguresc. Dacă acesta nu putea desminți adevărul, îi putea atenua gravitatea. Silit a recunoște *autenticitatea* actului și decia-i desminți pretinsa *falsitate*, guvernul *complice* caută să-i conteste *oficialitatea*. Spre scopul acesta publică succesiv două comunicate prin cari — de și nu tăgăduiește veracitatea faptelor coprinse în acel act — susține totuși că el a fost conceput de o persoană *particulară* și trimis Mitropolitului fără știrea Ministrului. Iată, în întregime aceste comunicate:

„Rescriptul din cestiune a fost scris, *fără nici o însărcinare oficială, din proprie inițiativă*, pentru informațiunea personală a lui Miron Romanul, de către o persoană care nu aparține strict Cabinetului Presedinției Consiliului de Miniștri; și acel pasagiū din rescript, pe care Take Ionescu l'a referit la actualul guvern — *după cum reiese clar și din concepția lui — se bazează pe acea declarație a Contelui Kalnoky*, fost Ministru de externe, pe care a făcut'o în delegația ungurască în 1894, drept răspuns la interpelarea ce i-a adresat, în această cestiune, Berzeviczy.

„De alt-fel, întregul rescript -- cum se poate observa

aceasta chiar și de către persoane mai puțin inițiate în afacere—nu coprinde nimic, ce n'ar fi apărut mai 'nainte și în tipar, și deja această împrejurare, arată clar, că *el nu este alt-ceva, de cât un act privat*, destinat pentru simplă informare“. ⁵⁷⁾.

După un interval de 10 zile apare al doilea comunicat de coprinsul următor:

„*Mitropolitul Miron Romanul, dând să se înțeleagă printr-o scrisoare, în cursul negocierilor privitoare la subvențiunea școlărilor din Brașov, că nu era destul de orientat nici în privința istoricului subvențiunii, nici în privința acelor documente, pe cari biserica Sf. Nicolae din Brașov obicinuiește să le invoce spre a-și întemeia pretinsele sale drepturi față de guvernul român, Dr. Benedek Jancsó, care cunoște în amănunt cestiunea naționalității române, a fost rugat într-un mod privat — fără nici un ordin oficial — ca să redacteze un memoriu sincer — după cunoștințele lui cele mai precise — pentru informațiunea personală a Mitropolitului, un memoriu, care să-l familiarizeze pe acesta cu totă afacerea. Profesorul Dr. Benedek Jancsó nu aparține Cabinetului (biuroului) Președenției Consiliului și relațiunile sale cu această Președenție se mărginesc la faptul că el îi dă acesteia, din când în când, informațiuni personale, lipsite de orîce fel de caracter oficial, cu privire la cestiunile relative la presa română sau la afacerile culturale și politice române.*

„*Tot ast-fel, și în cazul de față, el a redactat memoriul în cestiune și, fără ca să-l arate prealabil ministerului, l'a trimis, ca scrisoare privată, la locul de destinație.*

„*Reșese deja din acest fapt că scrisoarea nu avea nici un caracter oficios și că autorul ei este singur responsabil de coprinsul scrisorii. Concluziunile pe cari d. Take Ionescu le-a tras din această scrisoare, în discursul său din Parlament, sunt inadmisibile, mai cu deosebire că autorul a declarat că, scriind pasagiul incriminat din memoriul său, n'a avut în vedere de cât numai declarațiunea făcută Delegațiunilor de către Comitele Kalnoky“.* ⁵⁸⁾.

57). Vezi „Országos Ertésítő“ 10/22 Sept. 1898.

58). Vezi „Pester Lloyd“ 20 s. v. Sept. 1898 Budapesta.

Am reprodus, în întregime a lor, aceste două comunicate, spre a se vedea cât interes puneau Ungurii ca să salveze pe d. Sturdza. Dar de giaba, căci, în fața realității lucrurilor, interesata lor apărare nu făcea, de cât să-l compromită și mai mult.

Aceste note oficiale se reduc, în ultima lor analiză, la următoarele puncte:

a). *Iancsó Benedek*, autorul actului pretins „fals” aparține într-adevăr Cabinetului Președenției Ministeriale, dar nu în înțelesul strict al cuvântului. Așa e. Iancsó Benedek și Ieszenszky Sándor erau șefii secției de naționalități, creată de Banffy și anexată la biurul său. Ea nu făcea decît parte constituționalicește din organizmul Cabinetului Președenției. Dar, are și Mitropolitul dreptate, când susține că actul II i-a venit din Cabinetul Primului Ministru ungar: întâi, pentru că secția de naționalități aparținea de fapt departamentului Președenției Consiliului și al doilea, ea lucra alături și în numele Primului-Ministru. Decî, comunicatul unguresc nu face, în acest punct, de cât să confirme atât *autenticitatea* cât și *caracterul oficial* al rescriptului.

b). Primul comunicat, care susține că Iancsó ar fi scris acest act *din proprie inițiativă fără de nici o însărcinare oficială*, este desmințit de comunicatul al doilea, care mărturisește din contră că Iancsó a scris actul în cestiune, fiind însărcinat de Ministru, dar nu printr'un ordin oficial. Intervine însă Iancsó Benedek și, în scrisoarea sa din *Independance Roumaine*, declară, sub propria sa iscălitură, că a scris actul *la însărcinarea formală* a Primului Ministru Banffy. El dice textual:

„Când guvernul unguresc — bazat tocmai pe buna-credință a scrierilor mele — începu să se ocupe de această cestiune a subvențiunilor, am fost însărcinat de a compila tot istoricul subvențiunilor. Nu numai că am răspuns la această însărcinare, dar am și adăugat la memoriu originalele tuturor actelor. Partea cea mai importantă a acestor acte anexate a fost comunicată de către d. Președinte al Consiliului de Miniștri P. S. S. Mitropolitului, cu ocaziunea conversației dintre ei”.⁵⁹⁾

59). Vezi „Independance Roumaine”, 8 Octombrie 1898.

Urmează deci, contrar pretențiunii celor interesați a mistifica adevărul, că *Iancsó Benedek* era funcționar la departamentul Preșidenției ministeriale, că *actul II* a fost scris la însărcinarea Primului Ministru maghiar și trimis în numele și din Cabinetul acestuia.

Odată aceste adevăruri stabilite, cele-l'alte afirmări secundare cad de la sine.

În adevăr, numitele comunicate mai pretind, că rescriptul lui Banffy, scris de Iancsó, este un act privat fără caracter oficial. La aceasta răspundem că din momentul ce actul este scris de un înalt funcționar la însărcinarea Primului Ministru și trimis din Cabinetul său, nu poate fi act privat și neoficial. Apoi, se spune că actul în chestiune este scris ca răspuns Mitropolitului, care găsindu-se în negocieri cu guvernul unguresc, a cerut deslușiri asupra subvenției. Mai întâi, e absurd a presupune că Mitropolitul, care avea la dispoziție Eforia Sf. Nicolae din Brașov, să ceară, asupra subvenției, deslușiri de la Unguri. Dar să admitem această imposibilitate. De la cine putea cere Mitropolitul acele deslușiri, dacă nu de la guvernul unguresc, cu care era în negocieri? Atunci naște fireasca întrebare: în ce calitate răspunde Iancsó, un „simplu particular“ în locul Ministrului? Cum putea trata Mitropolitul o chestiune eminamente oficială cu un „simplu particular“?

d). În fine, comunicatele de porunceală, căutând a interpreta—ca să nu dicem a falsifica—textul atât de clar al actului II, pretind că „*acel pasagiū din rescript pe care Take Ionescu l'a referit la guvernul d-lui Sturdza*“ nu se raportează la denunțările acestuia, ci la declarația anterioară făcută de Kalnoky în Delegațiunii, „*cum reiese clar și din concepția lui*“ și „*mai cu deosebire că autorul a declarat*“ aceasta.

Dar aceasta este o adevărată copilărie! Din concepția actului II reiese clar că Iancsó nici nu pomeneste de declarația lui Kalnoky. Iar ce-o fi declarat el oral pe urmă stăpânilor săi, pe noi nu ne interesează, câtă vreme avem, înainte noastră, declarația lui scrisă din rescriptul II.

Ca să nu fim creduți pe cuvânt, reproducem din nou aci, în întregime, acel pasagiū din rescriptul ministerial, ca să se vadă că nici n'a visat Iancsó de vre-o declarație a lui Kalnoky. Iată-l textual:

„In luna lui Octombrie 1894, Dimitrie Sturdza, actualul Ministru Prezident și Ministru al Afacerilor externe al României, a ținut un discurs la Orfeu, în care cu date a arătat că ce și câte sume se trimit din partea guvernului conservator de atunci și prin a cui intermediare.

„In urma acestora, guvernul ungar regesc s'a nizuît a se informa despre starea reală a lucrurilor și, pe baza acelor date—din cari o parte vi s'aû comunicat Excelenței Văstre, în 22 Martie, prin Excelența Sa d. Prim-Ministru—s'a convins că ajutorul anual, dat de guvernul român până la 1876 —pe față, a devenit secret, și că autoritățile susținătoare a școlilor din Brașov, cu totă ordinațiunea ministerială din 1875, și, ce e mai mult, în contra art. de lege XXX din 1883, § 72, îl primesc, ba-l chiar urgentează. *Din cauza aceasta s'a vădut necesitat a interveni la guvernul regesc român, pe cale diplomatică, în cestiunea subvenției, și acesta a dat, în privința subvenției, o notă afirmativă cu indicarea sumei*“. Aceasta este pasagiul interpretat de cele două comunicate, și despre care dic că nu se raporta la denunțările d-lui D. A. Sturdza, ci la declarația lui Kalnoky făcută, înainte cu câte-va zile, în Delegațiunea ungurească! Desfid pe oricine să-mi spună, dacă în acest pasagiu—*scris întreg la adresa d-lui Sturdza*—se face măcar pomenire de vr'o declarație a lui Kalnoky? Curat vorba femeiei stricate: *bărbațe, nu crede ce vești cu ochii, crede ce-ți spun eu!*

Apoi, comunicatul II—de acord cu scrisoarea din *Independance* a lui Iancsó—spune că acesta a fost însărcinat de Ministrul să scrie *un memoriu sincer*, pe care l'a trimis direct Mitropolitului, fără prealabila încunoștiințare a guvernului maghiar. Admițând întocmai această minciună oficială, ea dovedește două lucruri, amândouă nefavorabile sindicatului trădării, și anume: a) că actul pretins fals este un *memoriu sincer* și deci *adevărat*, scris—„după cunoștințele lui cele mai precise“—la însărcinarea Ministrului, de către Iancsó Benedek, care făcea parte din Cabinetul Primului Ministru, de și nu în înțelesul *absolut* al cuvântului și b) că Ministrul Președinte avea așa de mare încredere în *competința* lui Iancsó, care—cum spune însuși comunicatul — „*cunoște în amănunt cestiunea naționalității române*“, în cât nici nu-l

mai *controla*, ci „bazat tocmai pe buna-credință a scrierilor“ sale, nu ezita să ia asupra-și deplina lor răspundere.

Atât „rețese clar din concepția“ rescriptului, și nimic mai mult !

Cum că Iancsó Benedek a scris, ca funcționar în Cabinetul lui Banffy, actul II, care deci este absolut oficial, dovedesc, pe lângă cele-l'alte probe deja invocate, și următoarele :

a), Organul Mitropoliei din Sibiu, vorbind de pretinsa *falsitate* a actului II, dice: „o știe și însuși d. Sturdza, s'a dovedit cu acte oficiale și au constatat și organele oficiose ale guvernului nostru că, din cea-ce s'a cetit în Camera română și s'a publicat prin ziare, *nici o literă nu este fals nici falsificat*; nu s'a cetit și nu s'a publicat însă — pentru că nu s'a comunicat nici cu biserica Sf. Nicolae din Brașov --*nici începutul nici încheierea acelei scrisori*“.

Apoi continuând: „Pentru ultima oră mai constatăm odată pentru toți aceia, cari vor să cunoscă adevărul: Că textul actului din chestiune *nu este nici fals nici falsificat, și că acea scrisoare a provenit din gremiul (Cabinetul) Ministrului Președinte Banffy. Aceasta o constatăm pe baza actelor originale, cari sunt în posesiunea noastră*.

Aceasta pentru ca să se știe“.⁶⁰⁾

b). Mărturisește însuși guvernul unguresc prin următorul decret al numirii lui Iancsó de Inspector al școlilor române :

„Ministerul regal ungar al Cultelor și al Instrucțiunii publice, pe baza art. XXX de lege, *a numit cu vizitarea și inspecțiunea școlilor secundare confesionale pe anul școlar 1898—99 pe următorii.....*

„pentru gimnaziul din Brașov și Brad și pentru gimnaziul real inferior din Brașov, de sub patronagiul arhiepiscopului și mitropolitului greco-oriental român, *pe Dr. Iancsó Benedek, profesor gimnazial superior de Stat, atașat cu serviciul pe lângă Prezenția Ministerului regal ungar*“.⁶¹⁾

c). Același lucru se constată și prin următorul decret de destituire al lui Iancsó, publicat în *Budapesti-Tudosító* :

„D-l Dr. Iancsó Benedek, profesor, *atașat cu serviciul*

60). Vezi *Telegraful Român* 24 Martie 1899.

61). Vezi *Tribuna* 24 Sept. 1898.

la secția de naționalități din Prezenția ministerială, a fost dispensat de serviciile sale mai departe⁶²⁾.

d). Faptul e confirmat și de revista vieneză *Die Zeit*, care scrie următoarele :

„In orî-ce caz, autorul acelei broșuri, *Profesorul Iancsó*, care fusese oficial atașat la „secția naționalităților“ a Prezenției Consiliului de Miniștri și acum e concediat de Coloman Szél,..... a comis, și din punct de vedere al politicei maghiare, *neiertate indiscreșit* și cu sinceritatea sa naivă a rănit adînc amorul propriu al *Românilor*“⁶³⁾.

Scurt: *Iancsó Benedek*, înalt funcționar în Cabinetul Prezenției ministeriale, a scris actul II la însărcinarea Primului Ministru și l'a trimis, în numele acestuia, Mitropolitului. Decî, rescriptul pretins fals este și autentic și oficial.

24. Refuzarea rentei din Brașov

„D-l Brabeșeanu m'a întrebat : dacă am dat vre-o sumă școlilor din Brașov. Răspund clar, că nu am dat nici o para nici în întâiul nici în al doilea Ministeriū“.

(v. *Sturdza* Senat 15 Maiu 1898).

Ceea-ce constituie delictul *trădărei naționale* nu este numai denunțarea de la Orfeu sau comunicarea „notei afirmative cu indicarea sumei“ ci mai ales refuzarea d-lui Sturdza de a mai plăti școlilor din Brașov renta legală datorită de Statul român. Faptul acesta, săvîrșit prima-ôră de guvernul d-lui Sturdza și mărturisit cu fală în plin parlament, era de două-ori punibil : a) că el putea provoca, pentru întâia-ôră—după decî de ani de înflorire—închiderea școlilor din lipsă de mijloce ; b) pentru că d. Sturdza, refuzând plățirea rentei, calcă de-odată două legi române—carî garanțau acea rentă —, una de la 1868 și cea-l'altă de la 1875.

62). Veđi *Tribuna* 28 Martie 1899.

63). „*Tribuna*“ 30 Aprilie 1899.

Biserica Sf. Nicolae din Braşov, are dreptul necontestabil la acea rentă şi Statul român datorია imperioasă de a o plăti. Cestiunea e nediscutabilă.

În adevăr, începând din v. XVI de la Aron Vodă, întemeietorul bisericii Sf. Nicolae din Braşov, neconţinut toţi Domnitorii noştri „i-au făcut daniile de bani, de moşii, de drepturi, de păşune fie-care Domn a întărit daniile anterioare şi a adăos şi dinsul alte donaţiuni“⁶⁴).

Cu secularizarea bunurilor mănăstireşti, şi-a pierdut şi biserica Sf. Nicolae proprietăţile sale. De aceea, pe baza unui conclud al sinodului arhiepiscopesc de la 1860, „Mitropolitul Şaguna s'a adresat la guvernul român cu reclamaţiunea că, dacă nu i se pot da înapoi proprietăţile, cel puţin să se dea echivalentul rentei în bani“⁶⁵).

Adunările legiuitoare de la Iaşi şi Bucureşti au votat, fie-care câte, 500 galbeni pe seama bisericii Sf. Nicolae. De şi suma era destul de modestă, adăogată la ajutorul de Stat ce-l primiau şcolile sub *absolutism*, ea a fost suficientă. Când s'a introdus *dualismul*, guvernul unguresc „a pus unele condiţiuni pentru lichidarea şi mai departe pe seama şcolii a ajutorului anual dat de către fostul scaun guvernial regesc din Ardeal. Biserica susţinătoare a şcolii nu a primit aceste condiţiuni, de aceea guvernul Instrucţiunii publice a detras de la institut ajutorul de care s'a bucurat.

Atunci susţinătorii şcolii, cu provocare la această împrejurare, s'au provocat din nou la guvernul român“⁶⁶).

Acesta face de se votează la 1868 o lege specială de corpurile legiuitoare române, prin care Statul român se recunoşte dator bisericii Sf. Nicolae cu suma anuală de 23,500 lei, iar la 1875 o a doua lege pentru suma anuală de 15,000 lei.

Ast-fel, din acest an, renta bisericii Sf. Nicolae este de 38,500 lei, care, cu tot ordinul unguresc de la 1875, s'a trecut regulat în budgetul ţării şi s'a dat la destinaţie, fără nici o piedecă din partea guvernului maghiar.⁶⁷).

Prin legea de la 1883 guvernul unguresc interdice bisericilor şi şcolilor din Ungaria de a primi subvenţiuni

64. v. Sturdza Senat 30 Aprilie 1898.

65). Vezi Id. Ibid.

66). Vezi Iancsó în rescriptul lui Banffy 1898.

67). Vezi Maiorescu Senat 23 Noembrie 1898.

străine. Cu totă această lege, renta de 38,500 lei a continuat a se acorda neîntrerupt, când pe față când pe ascuns, de toate guvernele române. La 1894 cestiunea subvenției a fost din nou pusă pe tapet în Delegațiunea ungurească. Cu ocazia aceasta, fostul Ministru comun de externe *Kalnoky* a făcut, la interpelarea deputatului *Berzeviczy*, următoarea declarație asupra subvenției :

„Intru cât privește poziția din budget pentru ajutorarea școlilor și a bisericilor române — despre care a făcut mențiune d-l delegat *Berzeviczy* — faptul e cunoscut ministrului. El știe că, în budgetul pentru 1894—95, s'a înscris o sumă de 525,000 franci și că 480,000 fr. s'a și dat până acum. Dar aceștia nu sunt un fond la dispoziție, ci o sumă supusă unei contabilități specificate.

Potrivit informațiilor ce are Ministrul, cea mai mare parte a sumei din urmă, și anume 380,000 franci, a trecut la Macedo-Valahii din Macedonia, unde toate bisericile și școlile sînt subvenționate de către România—de alt-fel, cu cu știința guvernului turcesc. Negreșit, restul se distribuie și școlilor și bisericilor din Transilvania, dar totuși după asigurarea hotărîtă dată de guvernul român numai școlilor cari alt-fel ar urma să fie închise, ori, numai acelor biserici, cari alt-fel ar urma să fie închise“.

Atât știa guvernul unguresc de la *Kalnoky* la ⁷/₁₉ Sept. 1895, despre subvenție. Când i s'a cerut deslușiri asupra subvenției, guvernul român—nu să spună care—a făcut deosebire între Macedonia, unde este permisă, și Ungaria, unde subvenția este interzisă, și a declarat: a) că în Macedonia se dă *pe față* suma cea mai mare cu care se ajută toate școlile și bisericile *cu știrea* Turciei; b) că în Ungaria se dă o sumă *ôre-care*, pe care *n'a precisat-o*, cu care se ajută numai *câte-va* școli și biserici mai serace—*fără să le indice*—cari alt-fel ar trebui să se închidă, vrînd să ia, prin acêsta, subvenției ori-ce caracter politic sau național. Deci, *Kalnoky* n'avea cunoștință de o subvenție anuală regulată.

Nu știa nici ce sumă se dădea în Ungaria, nici căror școli sau biserici, nici prin cine anume. Tot ce i s'a spus, era că se dau *ôre-cari* ajutóre și unor școli și biserici din Ungaria, lucru ce se practică de toate Statele, din sentiment de caritate creștinească.

D-l Sturdza, *comentând*— ca să nu *dicem falsificând* — declarația lui Kalnoky *dice*, în răspunsul dat d-lui P. Grădișteanu :

„Cred că atunci, când guvernul nostru a fost întrebat în 1894 de guvernul Austro-Ungariei, dacă se dă sau nu subvențiune bisericei din Brașov, guvernul a *zis* că dă subvențiune“⁶⁸).

Iar, în răspunsul dat d-lui Brabețeanu, *dice* :

„Nu e astă-qi cestiunea, de unde a putut afla Ministrul Wlassics despre acea subvențiune, *căci acesta o știa din 1894, de la Comitele Kalnoky*“⁶⁹).

Cu ocazia interpelării d-lui Maiorescu, face o declarație și mai categorică : „Denunțul, dacă denunț a fost, că *se da* o subvențiune bisericei și școlei din Brașov, nu vine de la mine, ci, *în mod nedubios și cert*, de la guvernul românesc din 1894, de la guvernul conservator de atunci“⁷⁰).

Scurt : după inteligența și buna credință d lui Sturdza, din declarația lui Kalnoky, rezultă, „*în mod nedubios și cert*“, că guvernul conservator, de la 1894, a comunicat guvernului unguresc că *dă subvențiune scolilor din Brașov*. Aceasta, cum pôte constata ori cine din declarația de mai sus, este absolut neadevărat. *Kalnoky nu cunoștea nici școlile, nici sumele, nici persoanele din Ungaria cari le ridicau*.

Aceste detalii le-a adus la cunoștința guvernului maghiar d. Sturdza, care, ca să compromită pe Conservatori și să desmintă pe Kalnoky, a făcut la Orfeu următoarea *criminală denunțare* :

„Comitele Kalnoky știe până la ban, prin comunicările ce i le-a făcut guvernul nostru, toți banii cum s'aũ cheltuit. Domnia-Sa știe d. e : că, în anul 1893/94, *preotul Voina din Brașov, a rădicat*, asupra art. 82 din budgetul Instrucțiunei publice, *cu mandatul No. 169 suma de 58,500 lei și cu mandatul No. 1595, suma de 90,000 lei* : că d-l Diacovici, actualul director al *Dreptății* și fost redactor la *Rumänische Revue*; a rădicat, în același an și asupra aceluiași art. din același budget, cu mandatul No. 8, suma de 2000 lei și cu mandatul No. 7, suma de 40,000 lei.

68). Veđi Sturdza, Senat 30 Aprilie 1898.

69). Veđi Sturdza, Senat 15 Mar 1898.

70). Veđi Sturdza, Senat 23 Noembrie 1898.

Aceste patru sume dau 190.000.(!). D-sa știe că în anul 1894/95, din art. 47 al bugetului Cultelor și Instrucțiunii publice, s'a rădăcat de preotul Voina din Brașov, cu mandatul No. 54 suma de 58,500 lei și cu mandatul No. 1854 suma de 45,000 lei; precum d-l Diaconovici, directorul Drep-tății, cu mandatul No. 1159 suma de 2000 lei și Aurel Mu-reșeanu, cu mandatul No. 4543, suma de 5000 lei. Aceste patru sume fac 110,500 lei. Totalul acestor opt condeie din doi ani dă 300,500 lei. **Aceste cifre le cunoște și Comitele Kalnoky, dar Comitele pe Ministrul din Bucuresci nu se su-pără**"⁷¹⁾.

Comparând acum declarația *anteriōră* a lui Kalnoky cu denunțarea *posteriōră* a d-lui Sturdza, se va putea ușor convinge orî-ce om cinstit și de bună credință că acela nu cunoștea nimic din cele denunțate în sala Orfeu. Mai mult de cât atât. Kalnoky, indicând poziția bugetară de la 1894, asigură că acēsta nu este „un fond la dispoziție, ci o sumă supusă unei comptabilități specificate“, ca să nu creadă gu-vernul unguresc că aci ar fi vorba de o subvențiune anuală constantă. D-l Sturdza, spre a compromite pe Kalnoky în fața compatrioților săi, denunță mandatele după doi ani consecutivi, lăsând a se înțelege — cea-ce afirmă și Iancsó în broșura lui Banffy—că Ministrul Austroungar ar fi de co-nivență cu guvernul român. Ca să desmintă, și în acest punct, pe Kalnoky, care declarase *în general* că se ajută numai u-nele biserici și școli sărace, cari alt-fel s'ar închide, d-nul Sturdza denunță, cum arată și Iancsó în rescriptul lui Banffy, „cu date, că ce și câte sume se trimit din partea guvernu-lui conservator de atunci și prin acui intermediare“ *biseri-cei și școlilor din Brașov*. Cu alte cuvinte, d-sa—contrar lui Kalnoky care nu precisază nici școli, nici sume, nici per-sóne—produce mandatele cu numărul și sumele precum și numele persónelor încasatóre.

Așa dar, Kalnoky în declarația sa, nu face pomenire de subvenția școlilor din Brașov.

Avea deci tótă dreptatea Iancsó să spună, în rescrip-tul lui Banffy, că, până la denunțarea precisă de la Orfeu, guvernul ungar credea că de la 1883 renta nu se mai acordă.

71). Veđi Sturdza la Orfeu 25 Sept. 1894.

Dar, d. Sturdza susține că d-sa, la Orfeu, n'a denunțat instituțiunii ci persoane.

El dice: „Am vorbit la Orfeu cu 18 zile în urma Comitetului Kalnoky, și anume la 25 Septembrie (7 Octombrie) 1894, și am vorbit *nu despre sumele pe cari le dă guvernul român școlilor din Brașov*, ci despre acei bani pe cari îi asvirlea cu mâna plină dincolo de Carpați, pentru alte scopuri de cât pentru școle sau biserici, și pe cari bani i-am numit atunci *bani pentru cumpărătoare de suflete*. In contra acestor sume, *cheltuite pentru a'și cumpăra partizani dincolo de munți m'am ridicat atunci și mă ridic și astăzi*”⁷²).

Să cercetăm lucrul. Kalnoky a spus doar atât că, din suma totală de 525,000 lei, crede că se dau vr'o 145,000 și unor școli și biserici din Ardeal, fără să știe căroră. D. Sturdza, nu numai denunță mandate oficiale pe 2 ani, cu data și numărul lor, în valoare de 300,500 lei — deci aproape de trei ori suma *presupusă* de Kalnoky —, dar precisează anume că din această sumă, peste 250,000 lei se dau bisericeii și școlilor din Brașov, prin păr. Voina, Președintele Eforiei Sf. Nicolae. Adică ce vrea să zică d. Sturdza? Fiind-că nu amintește chiar biserica Sf. Nicolae ci pe reprezentantul ei oficial — cunoscut celor două guverne — pe păr. Voina, asta însemnează că d-sa a *vorbit de persoane* nu de instituții? Dar această pretenție este mai mult de cât ridicolă.

Atâta doar știa și d-l Sturdza că biserica Sf. Nicolae, dacă era să-și încaseze renta, nu să putea transporta ea, ci trebuia să-și trimită pe reprezentantul său oficial cunoscut, la București. Apoi, d-l Sturdza arată că păr. Voina, Președintele Eforiei din Brașov, a ridicat suma amintită asupra art. 47 și 82 din budgetul Instrucțiunei publice, care putea fi controlat și deci bine cunoscut guvernului maghiar. D-l Sturdza mai pretinde că *s'a ridicat atunci și se ridică și astăzi contra cumpărătoarei de suflete peste carpați*. Această declarație cinică făcută de acela, care a dezorganizat Comitetul național român și a sdrobot solidaritatea Românilor de peste munți, este într'adevăr incalificabilă. Dar, atunci cum se face că d. Sturdza, care pretinde că e contra „cumpărătoarei de suflete”, orî de câte ori a fost la putere a ținut

72). Vezi Sturdza Senat 23 Noembrie 1898.

să desbina pe frații noștri și să-și creeze dincolo un organ al intereselor sale, care să lupte contra ȃiarelor de acasă și să mistifice opinia publică română ?

Așa, sub Ión Brătianu, creează, în cóstele „Gazetei Transilvaniei“ un ȃiar al său „Tribuna“ din Sibiu, care la 1885 apără, prin condeiful mercenarului Slavici, expulzarea celor șase Români Transilvăneni. Iar la 1897, după ce „Tribuna“ i-a scăpat din mână, d. Sturdza creează, în cóstele acesteia, „Tribuna Poporului“ din Arad, care-i apără toate păcatele săvârșite în cestiunea națională. Mai mult. Când primul lor stăpân cade, ca să nu-și piardă simbria, cei grupați în jurul „Tribunei Poporului“ își aleg un nou stăpân—după chipul și asemănarea celui d'ântăi—in persóna renegatului apostat Goldiș, rușinea bisericei și a neamului românesc.

Indată ce a venit d. Sturdza la putere, guvernul unguresc, profitând de denunțarea sa de la Orfeu, nu se mulțamește cu obținerea rușinóselor scuze de la Iași și a unei note speciale asupra subvenției, dar îi impune să nu mai acorde renta. Aceasta reiese clar din nota confidențială a baronului d'Aehrenthal, de la 18/30 Sept. 1898, citită de d-l Sturdza în ședința Senatului de la 23 Noembrie 1898. Ei bine, ce credeți că a răspuns d-l Sturdza la intervenția Ungurilor ? A declarat că d-sa, îndată ce a luat puterea, a refuzat plățirea rentei, fără să fi așteptat intervenția maghiară. Iată textual cuvintele baronului, în această privință:

„Răspunsul *Ex. Vóstre* era insuflat de o perfectă lealitate, în fața guvernului Imperial și Regal, și de un adevărat interes pentru școlele române din Ungaria. Recunoscând dreptatea punctului nostru de privire, *Ex. Vóstră* ați bine-voit a-mi da asigurarea că, fără a aștepta demersul meu și chiar de la intrarea în funcțiune a ministerului liberal, ordine au fost date în sensul mai sus menționat organelor competente“.⁷³⁾

Cine nu vede, cruda ironie a baronului d'Aehrenthal, când ȃice că : a) d. Sturdza, călcând cele două legi române, care asigură renta, a fost „insuflat de o perfectă lealitate în fața guvernului Imperial și Regal“, iar b) refuzând plățirea rentei, a fost insuflețit „de un adevărat interes pentru școlele române din Ungaria“ ? Trebuie, într'adevăr, să aibă cine-va

73). Veđi Sturdza Senat 23 Noembrie 1898.

fineta de obraz a d-lui Sturdza, ca să nu simtă disprețul și batjocura în totă brutalitatea lor.

Dar, cea-ce înlătură ori-ce controversă asupra trădărei naționale, este declarația d-lui Sturdza că, îndată ce a luat puterea, a tăiat renta, fără să aștepte intervenția cui-va. Aceasta probează, nu numai că d-sa *personal* a fost tot-d'una contra rentei, pe care a dat-o de nevoie sub Brătianu, ca s'o refuze îndată ce rămâne de capul său, dar că dînsul nu servește, în România, interesele naționale, ci pe cele străine. De alt-fel, d-l Sturdza este așa de puțin conștient de crima de lesă naționalitate, că-și face o glorie din refuzarea rentei. Așa, la întrebarea d-lui Brabețeanu dacă a dat vr'un ban la Brașov, răspunde: „D-l Brabețeanu m'a întrebat: dacă am dat vre-o sumă școlilor din Brașov. *Răspund clar că nu am dat nici o para, nici în întâiul nici în al doilea Ministeriu*“.⁷⁴). Fără comentariu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

45. Motivele refuzării rentei

„După ce s'au stabilit bunele relațiuni între cabinetul din București și cel din Viena (?), aceste ajutoare nu mai puteau să fie distribuite, de cât prin oameni, cari se bucură de încrederea guvernului ungar și... a celui român“.

(v. „Tribuna Poporului“ ¹³/₂, Septembrie 1898).

De și a refuzat renta, d-l Sturdza nu crede că se contradice când recunoște *obligativitatea ei* prin următoarele cuvinte :

„Guvernul român e dator cu o rentă acelei biserici și acelei școle, pentru anume bunuri ce, din împrejurările timpului, au fost luate și vindute de Statul român..... Chiar atunci, când Statul unguresc ar vrea să subvenționeze școlile din Brașov, guvernul român tot are datoria să dea renta școlilor din Brașov“.⁷⁵).

74). Vezi Id. Ibidem.

75). Vezi Sturda Senat 30 Aprilie 1898.

Cu totă obligațiunea Statului român de a-și plăti această datorie, d-l Sturdza, care n'avea alt drept de cât să aplice legile țării după litera și spiritul lor, a refuzat, din propria sa inițiativă, înainte de a-i fi cerut sau a fi intervenit cine-va, aplicarea legilor relative la achitarea rentei. Mai mult. Omul acesta, care, sub Ion Brătianu, a plătit regulat renta, este așa de convins de înțelepciunea procedurii sale, că nu se sfiște a declara că, tot așa vor trebui să procedeze și guvernele române, cari vor veni după densusul. El dice :

„Când d-l Maiorescu va veni la guvern și va face altfel numai ca să contradică, vom vedea rezultatele ce va dobândi. **Dar sunt convins că nu va face alt-fel de cât mine**“.⁷⁶⁾

Dar, vă veți întreba : ce a silit pe d-l Sturdza să calce legile țării și să refuze o datorie certă, pe care până aci, a plătit-o totdeauna toate guvernele române ?

D-sa, răspundând d-lui Brabețeanu, iată cum justifică faptul acesta :

„Mă întreabă de ce nu am dat ? Răspund *clar și neted* : *fiind-că cunoșteam rescriptul guvernului ungar din 1875 și legea ungară din 1883, cari interdic, sub pedeapsa de a fi închise, ca școlile românești de dincolo să primiască subvențiuni de la guverne străine ; și fiind-că nu era clarificat că cea-ce se dă la Brașov, nu e o subvenție ci o rentă, pentru bunuri ce s'au ridicat din proprietatea bisericei Sfântului Nicolae*“.⁷⁷⁾

La aceasta-i observă, cu foarte multă dreptate, d. Maiorescu că cestiunea rentei era definitiv clarificată chiar de la 1875, probă că a fost trecută pe față în budgetul țării și acordată de toate guvernele române. Iar d. Sturdza, conform principiului neamestecării în afacerile interne ale altor state, n'avea dreptul să se preocupe de „sórta“ școlilor din Brașov, ci pur și simplu datoria de a executa două legi române, sub pedeapsa legii pentru responsabilitatea ministerială. Cât pentru ordinul ungar de la 1875 și legea de la 1883, d-nul Sturdza le cunoștea și sub Ion Brătianu. Cum se face că

76). Vezi Sturdza Senat, 23 Noembrie 1898.

77). Vezi Sturdza Senat 15 Mai 1898.

atunci, a acordat renta pe care ađi o refuză? La aceasta d. Sturdza răspunde întrebând:

„Dar de la 1883 încóce situațiunea internă din Austro-Ungaria aceeași a rămas? Nimic nu s'a schimbat? Tóte câte s'aũ petrecut în cursul timpului sunt nimicuri pentru d-l Maiorescu, nimicuri de cari póte face abstracție?“⁷⁸⁾.

Cu alte cuvinte, d-l Sturdza pretinde că refuzarea rentei i-a fost impusă de schimbarea situației politice în Ungaria. Prea bine. Dar cum se face că, atât guvernul conservator imediat anterior cât și cel aurelianist imediat următor guvernului d-lui Sturdza, aũ putut plăti renta, cu tótă pretinsa schimbare politică din Ungaria?

Cât pentru guvernul conservator de la 1894—95, probă e denunțarea d-lui Sturdza de la Orfeu. iar pentru cel aurelianist, următórea declarație a d-lui V. Lascăr, fost ministru sub Aurelian: *„Nu am mers însă așa de departe, în cdt să refuzăm șcólelor din Brașov sumele cari sunt înscrise în budgetul Statului nostru, fiind-că acele sume reprezintă veniturile bunurilor, cari aũ aparținut bisericilor din Brașov pe cari le-a luat Statul român“*⁷⁹⁾. City Library Cluj

Pentru ce s'a schimbat situația politică din Ungaria numai față de guvernul d-lui Sturdza? Pentru ce?

În realitate cauza refuzării rentei nu era aceea, pe care o arată d. Sturdza, ci cu totul alta. Două împrejurări explică procedura d-lui Sturdza față de școlile din Brașov și anume: a) *atitudinea sa nesocotită din opoziție* și b) *răzbu-narea sa personală la guvern*. Asupra primei cauze, d-nul Maiorescu ȑice: „În urma exceselor D-vóstră de la Orfeu, prin cuvântarea din 1894, v'ați făcut pozițiunea așa de grea, în cât acum, ca un *contre-coup*—ca o reverberare grozavă—a acelor excese, nu mai aveți autoritatea ca să susțineți drepturile Statului român, cum trebuie să fie susținute“⁸⁰⁾.

Iar d. Take Ionescu spune, asupra aceleiași cestiuni, următórele:

„E adevărat că nu a mai fost nici un guvern în România, care nu a plătit renta șcólelor române din Brașov,

78). Veđi Sturdza Senat 23 Noembrie 1898.

79). Veđi Camera 4 Martie 1898.

80). Veđi Maiorescu 23 Noembrie 1898.

de cât guvernul d-lui Prim-Ministru (Sturdza)? E adevărat (Aplauze). Când cestiunea e aceasta, s'a făcut dovadă că atunci *când vine d-l Sturdza la guvern, încetează renta, când pleacă, renta reîncepe, când vine iarăși, renta iarăși încetează*. Pentru ce? Tot la Orfeu, la 1894, s'a tăiat și renta școlilor din Brașov. Nu a tăiat d-l Prim-Ministru renta, acum de când este la guvern, a tăiat-o la Orfeu. Când a vorbit, cum a vorbit, la Orfeu, nu mai are nici o putere morală ca să răspundă guvernului unguresc, care-i cere să nu o mai plătească⁸¹⁾.

Al doilea motiv, care a făcut pe d-l Sturdza să refuze achitarea rentei, a fost *răzburarea sa personală* asupra pretențiilor sîi adversari politici din opoziție și în special asupra membrilor Eforiei Sf. Nicolae. Iată câte-va probe.

După „Tribuna“ din Sibiu, d-l Sturdza ar fi pus, pentru acordarea rentei, reprezentantului oficial al Eforiei din Brașov următoarea condiție :

„Acei profesori și efori ai școlilor române din Brașov, pe cari îi știe dușmani politici ai d-sale, să fie schimbați cu alții cari să-i convină. Alt-cum, nu va da nici un ban școlilor române din Brașov. Intre cei proșcriși de d. Sturdza era, în prima linie chiar persoana oficială, care încasa până acum ajutoarele și care are încrederea cercurilor conducătoare ale școlilor din Brașov“⁸²⁾.

Același diar mai publică prin Decembrie 1898, următoarele :

„In convorbirea cu un mandatar al bisericei Sf. Nicolae și al școlilor române din Brașov, d. Sturdza a declarat că *e gata să solviască din nou renta*, dar numai pe lângă o condiție : să fie destituiți acei efori și profesori, pe cari d-nul Sturdza îi crede adversari ai d-sale, iar, în locul lor, să se instituiască persoane amice d-lui Sturdza“⁸³⁾.

La aceasta observă, cu drept cuvânt, „Tribuna“ „D-nul Sturdza dădea o lovitură cumplit de nedreaptă școlilor din Brașov și peste tot chestiunii naționale — anume : înlesnia guvernului maghiar și Maghiarilor a-și întări calomniile că

81). Vezi Take Ionescu, Cameră 17 Martie 1898.

82). Vezi „Epoca“ 23 Sept. 1898.

83). Vezi „Drapelul“ 9 Decem. 1898.

statul român subvenționează școlile din Brașov, numai pe lângă asigurarea influenței sale străine asupra lor⁸⁴⁾.

Cum că ura personală era adevăratul motiv al refuzării rentei, ne-o dovedește însuși organul d-lui Sturdza „Tribuna Poporului“ din Arad, printr'un articol „de la un amic din București(?), tot-d'auna bine informat“.

Acest *amic bine informat*, care, după toate aparențele, este mercenarul I. Slavici, după ce identifică subvenția școlilor din Macedonia cu *renta* bisericeii din Brașov, adaogă următoarele:

„După ce s'aū stabilit bunele relațiuni între Cabinetul din București și cel din Wiena (= Buda-Pesta N. A.), aceste ajutoare nu mai puteau să fie distribuite de cdt prin omenī, cari se bucurau și de încrederea guvernelor austro-ungare“. Apoi spune că guvernul unguresc „a intervenit numai după ce un guvern al României n'a mai voit să distribue ajutoarele, prin mijlocirea unor omenī, pe cari nu-i socotește vrednici de încrederea Românilor“⁸⁵⁾.

La acest pretext ridicol, organul Mitropoliei din Sibiu face următoarea inteligentă observație:

„Această scuză nu este însă nici *corectă* nici *acceptabilă*.

Nu este *corectă*, pentru că nu este vorba de sistarea unei *subvențiuni*, din vre-un fond de dispozițiuni al d-lui Prim-Ministru din România, ci de o *datorie* a Statului României către biserica S-tului Nicolae din Brașov, pe care nu d-l Sturdza o distribue, prin mijlocirea omenilor săi de încredere, ci biserica S-tului Nicolae o încasează, prin organele sale, și o jertfește pe altarul culturii naționale. Deci, ea are dreptul a designa persoanele cari s'o ridice.

Și nu este *acceptabilă*, pentru că legea noastră de instrucțiune pentru școlile medii, tocmai pentru aceea interdice școlilor primirea de subvențiuni de la Stat străin, pentru ca să nu-și aróge Statul străin inriurintă în școlile noastre. Admisă condițiunea, ca guvernul României să designeze persoanele, cari pot fi membri ai Comitetului parochial, — ar constitui ingerința guvernului României în afacerile in-

84). Veđi Id. ibid.

85). Veđi „Tribuna Poporului“^{13/26} Sept. 1898.

terne ale bisericeî noastre din Braşov şi a şcolilor susţinute de ea, cea-ce nu este permis, şi nu va admite nici biserica S-tului Nicolae nici un Român cu minte⁸⁶⁾.

Cât de juste sunt aprecierile organului Mitropolitan, se vede, nu numai din rescriptul lui Wlassics, care ameninţă cu închiderea şcolile române din Braşov, pentru că s'aşa pus „sub influenţa materială a unui Stat străin“, dar mai ales din comunicatul guvernului ungar, care dice că subvenţionarea bisericeî Sf. Nicolae de către Statul român este „o stare, care nu se mai află în nici un alt Stat şi pe care nici un Stat n'o pôte suferi, fără cea mai grea primejdie—şi anume: ca un guvern străin să subvenţioneze institute publice de învăţămînt şi să exercite o influenţă covârşitoare asupra corpului lor profesoral precum şi asupra întregii direcţiuni a şcolilor“⁸⁷⁾.

Aşa dar, d-l Sturdza, punënd, pentru achitarea rentei, drept condiţiune schimbarea personalului Eforiei şi a corpului didactic din Braşov, nu numai nu era insufletit—cum pretinde cu răutate bar. d'Aehrenthal—„de un adevărat interes pentru şcolile române din Ungaria“, dar, dacă reuşia, dădea guvernului unguresc pretext de a închide la sigur şcolile din Braşov.

Iar, când d. Sturdza s'a hotărit a comunica guvernului maghiar *documentele relative la subvenţie*, a făcut-o ca să-l determine pe acesta să intervină, iar d-sa să aibă motiv de a refuza renta şi a se răzbuna ast-fel contra adversarilor săi politici, atât interni cât şi externi.

Cum însă d-l Sturdza nu lucra în numele său personal ci în al Statului român, prin aceasta fireşte a trădat marile noastre interese naţionale.

„Ei bine, aiurea, pentru mai puţin de cât atât, un om politic se sinucide, îşi frînge cariera. S'ar putea óre ca la noi, pentru fapte cu mult mai scandalóse, să rămăe nepe-depsit? Nu credem că conştiinţa dreaptă a opiniunii publice va lăsa să se dea un exemplu aşa de mahnitor de o toleranţă fără de margine, care ar tinde să dovedească lipsă de moralitate în viaţa noastră politică. Ar fi foarte grav.

Ar fi cu atât mai grav, cu cât s'ar dovedi în mod ne-

86). Veđr „Telegraful Român“, Sept. 1898.

87). Veđr „Politische Correspondenz“ 1/1, Mai 1898 Buda-Pesta,

îndoelnic, că în politică sunt permise și admise acțiuni și fapte, cari, în viața privată, atrag autorilor lor cea mai aspră rigóre a legilor⁸⁸⁾.

Nu, una ca aceasta nu se pôte. D-l Sturdza, „ca om politic e sfârșit, nu mai încape îndoială; și nu este de cât natural ca să fie așa, pentru că nici odată el n'a fost condus de nici un ideal, de nici un dor de binele obștesc, de nici un imbold impersonal, de nimic, de cât de dorința de a parveni, și de cea mai egoistă poftă de mărire—și cine n'are alt mobil în sufletul său, pentru acela nu este viață politică, acela e predestinat să se poticniască, mai curând sau mai târziu, pe treptele pe cari, nechemat și fără vocațiune, a încercat să se urce⁸⁹⁾.

25. Darea Statului român în judecata

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Ast-fel afacerea, după ce, din cestiune politică, a devenit o cestiune de drept, nu e încă terminată, dar, judecând după cele de până acum, va fi ușor ca ea să fie rezolvată, mai ales în mod corespunzător intereselor Statului ungar“.

(Vezi „B. D. nemzetiségi politika 1899“).

Refuzând plățirea unei datorii legale, d. Sturdza, a vrut să dovedească: a) că, în România, ómenii sunt totul iar legile nimic; b) că datoria Statului român către biserica Sf. Nicolae, are mai mult un caracter de subvenție benevolă, pe care orî-ce ministru, mai puțin scrupulos, o pôte acorda sau tăia, după împrejurări. Cel puțin acesta reiese cu necesitate din sistarea rentei. De aceea, cea d'ântăiu preocupare a țării reale a fost să înlătore pe d. Sturdza din capul afacerilor publice, și a bisericei Sf. Nicolae să-și asigure pe cale judecătorească drepturile sale asupra rentei.

88). Veđi „Dosarul falsului“ CXXXIII.

89). „Voința Națională“ 31 Mai 1898.

Conform unui *conclus anterior sinodal*, Comitetul parochial al bisericeî Sf. Nicolae a stabilit, în şedinţa sa de la 27 Sept. 1898, termenul şi formalităţile de îndeplinit pentru chemarea Statului român în judecată.

Telegrafului Român i se scrie din Braşov: „Vin a vă aduce la cunoştinţă un act de mare însemnătate al bisericeî Sântului Nicolae.

In şedinţa din 27 Sept. (9 Oct.) a Comitetului parochial s'a decis intentarea procesului contra Statului român, în scopul desdăunării bisericeî S-tului Nicolae pentru moşiile şi emolumentele, cari, în puterea a 26 chrisoave domnesci, le-a avut în România, recunoscute de Statul român şi prin faptul că, pe acest titlu chiar prin legi, a fost asigurat o rentă anuală bisericeî noastre, pe care însă, de câţi-va ani în cöce, nu o mai liberează, dar care, în forma de până acum, nici guvernul nostru nu permite să o mai ridicăm.

S'a ales şi o comisiune, care să aranjeze actele, cu cari apoi un delegat al parochiei, prevădut cu plenipotenţa necesară, va pleca la Bucureşti ca să angajeze advocaţi pentru purtarea procesului“ 90).

Delegatul Comitetului parochial şi reprezentantul oficial al Eforiei, vine în România şi angajează de avocat al bisericeî Sf. Nicolae pe d. T. Maiorescu, care işi ia pe lângă sine şi pe d-nii C. Disescu şi V. Lascăr. Prin mijlocirea acestora, Comitetul parochial adresează, la 29 Oct. 1898 Trib. de Ilfov următoarea reclamaţiune:

Domnule Prim-Preşedinte,

„Prin două legi speciale, onor. minister de Culte şi Instrucţiune publică din România, este obligat să ne plătească pe fie-care an o sumă de 37,500 lei. *Insdă pe anul 1 Aprilie 1897 -- 31 Martie 1898 precum şi pe anul corent de la 1 Aprilie 1898 în cöce ni s'a refuzat această plată.*

„Refuzul este cu atât mai neintemeiat, cu cât suma anuală de 37,500 lei nu este o subvenţiune sau o gratificare benevolă, ci este echivalentul pentru nişte proprietăţi imobiliare, scutiri şi beneficii ce le-a avut biserica Sf. Nicolae

90). Vezi „Telegraful Român“ 4 Oct. şi „Epoca“ 6 Oct. 1898.

din Braşov, pe teritoriul României, precum vom dovedi înaintea tribunalului, prin numeroase hrisóve, documente publice şi acte private, începând de la hrisovul lui Aaron Voevod al Moldovei, din 1534 până la Intărirea Divanului Ţarei Românesce, de la 23 Sept. 1790 şi la prima alocaţiune bugetară votată în 1860 de Adunarea legiuitoare a Moldovei în favoarea noastră.

Din actele menţionate se va vedea, că acel echivalent de 37,500 lei anual este calculat pe o cifră nominală şi că a fost primit de noi *numai ca un început de executarea unei mai mari obligaţiuni recunoscute*.

„Cu părere de rău ne vedem dar siliţi a chema în judecată pe onor. minister al Cultelor şi Instr. publice, pentru ca să fie obligat, prin hotărîrea judecătorească :

1) a ne plăti suma de 75,000 lei, cu procentele legale, *datorită pe ultimii doi ani*;

2) a ne plăti, de acum înainte, adică de la anul bugetar, care se începe la 1 Aprilie 1899, câte 75,000 lei pe fie-care an sau a ne plăti odată pentru tot-d'auna, un capital, ale cărui procente anuale să corespundă aceleiaşi sume.

„Alăturând o copie a reclamaţiunii de faţă, pentru partea adversă, precum şi hârtie timbrată în valoare de 20 lei, vă rugăm, d-le prim-preşedinte, să primiţi încredinţarea prea osebitei mele stime.

Bucureşti
29 Octombrie 1898.

Comitetul parochial
al Bisericei române cu hramul Sf.-Nicolaie din suburbia Schei din Braşov,
reprezentând tot-odată şcolile române
din Braşov, *prin procuratori săi* :
T. Maiorescu, V. Lascăr, C. Disescu ⁹¹⁾.

Din acest act important reţinem două lucruri: a) că guvernul Aurelian a plătit renta pe 1896|97, probă că reclamaţia e făcută numai pentru ultimii doi ani, 1897|98 şi 1898|99, b) că renta anuală de 37,500 lei nu este definitivă, ci numai „un început de executarea unei mai mari obligaţiuni recunoscute“.

Rămâne deci la înţelepciunea şi patriotizmul justiţiei române să determine, conform actelor de proprietate, în-

91). Vezi „Epoca“ 31 Octom. 1898.

tregul echivalent bănesc pentru acele „proprietăți imobiliare, scutiri și beneficii, ce le-a avut biserica Sf. Nicolae din Brașov pe teritoriul României“.

Dacă cestiunea de drept nu putea fi discutată, cei interesați a-și acoperi faptele lor neromânești, au căutat să zădărnicească procesul pe motive de pretinsă neindeplinire de procedură.

Ast-fel, uneltele sturdziste din Brașov, *Diamandi Manole* și *Ghiță B. Pop*, desmînt telegrafic legalitatea intentării procesului. Iată telegramele lor :

„Comunicarea apărută în ziare, că Maiorescu, Lascar și Disescu, *ar fi fost autorizați în formă legală*, de a intenta proces Statului român, în numele bisericei Sf. Nicolae (din Brașov), este un neadevăr, de ore-ce *sinodul acelei biserici*, ținut Dumineca trecută, *a refuzat darea mandatului* în aceeașă direcție, și nici organele superioare competente nu au aprobat chemarea în judecată. *Diamandi-Manole*“. Iar în altă depeșă se exprimă și mai clar dîcînd : „Nici sinodul nici Consistorul nu au aprobat chemarea în judecată“ Iar Ghiță Pop depeșază „*Tribunei Poporului*“ următoarele :

„Comitetul parochial de la Sfântul Nicolae nu a putut intenta proces guvernului român, în numele școlălor, de ore-ce nu este singur proprietarul școlălor, iară comuna bisericăscă din Brașov-Cetate, ca conproprietar a școlălor, nu a dat nimănuî nici un mandat în cestiune. Nici sinodul de la Sfântul Nicolae nu a încuviințat încă propunerea pentru proces a comitetului său. Prin urmare, mandatul celor trei avocați români, în basa statutului nostru organic, e ilegal.

Pentru volniciile comise la școlă, sinodul din Brașov Cetate, a cerut cercetare disciplinară în contra consistorului archidieceșan.

G. B. Pop⁹²⁾.

În scurt: cei doi dușmani ai propriilor lor instituțiuni culturale afirmă trei lucruri, unul mai neadevărat de cît cel l'alt, și anume: a) că sinodul parochial al bisericei Sf. Nicolae n'a dat mandat pentru proces Comitetului său; b) că nici Consistorul archidieceșan n'a aprobat acest pas; c) că

„comuna bisericească din Braşov-Cetate, *ca conproprietar a şcolilor*, nu a dat nimănuî nici un mandat în cestiune“. Ia să examinăm lucrul.

Sinodul parochial al bisericei Sf. Nicolae din Braşov, ținut la 17 Mai 1898, aduce următorea hotărîre în cauză:

„Biserica Sf. Nicolae nu va cere nici nu va încasa, de ađi înainte, pretențiunea sa față de Statul român, ca să în-lătore ori-ce bănuială a guvernului ungar, *dar va face demersurile necesare, fie pe cale judecătorească, fie pe cale diplomatică, prin concursul guvernului ungar, spre a-și asigura drepturile sale asupra Statului român*“⁹³).

Acest conclud al *sinodului parochial* care proiectase deja în principiu darea Statului român în judecată, supus, conform statutului organic, *consistorului archidiececan*, acesta l'a aprobat.

Dovadă următorea mărturisire a organului Mitropolitan:

„De doi ani de ăile Statul român — debitorul bisericei S-tului Nicolae—nu și-a achitat datoria, iar **creditorul**, ca să-și pôtă susține și mai departe școlile și cu deosebire gimnaziul--amenințat în existența sa și din partea organelor Statului nostru, dacă susținătorii nu-l vor putea provide cu mijlócele materiale necesare—a decis, în **sinodul parochial din 17/29 Mai a. e. ca, în caz de necesitate, să dea în judecată Statul român**. Acel conclud a fost înaintat la consistoriul archidiececan spre aprobare, și **consistoriul l'a aprobat**. A atârnat deci numai de la Comitetul parochial: când și cum să-l execute?“⁹⁴).

De aci să vede clar că, Comitetul parochial, singurul factor executiv al concluzelor sinodale, hotărând, la 27 Sept. 1898, darea Statului român în judecată, n'a făcut de cât să se conformeze concluzului sinodal de la 17 Mai 1898 aprobat și de consistorul archidiececan.

Așa dar, minte cu bună știință *meșterul Manole*, când susține că Comitetul parochial a intentat procesul fără hotărîrea sinodului său aprobarea consistorului.

Cât pentru noul motiv invocat de Ghiță Pop, el este cu totul neserios. Pentru că Statul român nu datorează nimic

93). Veđi „Epoca“ 2i Mai 1898.

94). Veđi „Telegraful Român“ 44 și „Epoca“ 13 Noembrie 1898.

bisericeii din Braşov-Cetate, ci numai bisericeii Sf. Nicolae, singura proprietară a despăgubirilor fostelor sale bunuri ađi secularizate.

Iar faptul că biserica din Braşov-Cetate ar fi coproprietara şcolelor, aceasta nu dă şcolelor *susţinute* nici o putere asupra bisericeii *susţinătoare*, nici nu o pöte împiedeca pe aceasta să-şi caute, *independent* de cea-l'altă pretinsă coproprietară, drepturile sale pe orice cale va crede mai bine.

Apoi, chiar dacă lipsia aprobarea sinodului, „*nu sinodul este legal competent să dea mandat avocaţilor, pentru intentarea unui proces în numele parohiei, ci comitetul parochial*“, cum declară însuşi *Telegraful Român*.⁹⁵⁾

Dacă cestiunea stă ast-fel, naşte fireasca întrebare : ce motive au determinat pe cei doi rătăciţi să se facă instrumente străine contra intereselor celor d'acasă ? Răspund : aceleşi motive josnice de *răzbunare personală*, de cari a fost călăuzit, în toate faptele sale nelegiuite, stăpânul lor d-l D. A. Sturdza ! Să dovedim.

Părintele Vasile Voina, în răspunsul ce dă depeşelor lui Manole, ăice despre acesta : „D-sa, din anii 1892 nu mai e prieten al şcolelor, ştie d-sa de ce, şi ştim şi noi. Altădată era cel mai mare amic al şcolelor, ştie d-sa de ce şi noi ştim. De când nu mai pöte dispune de şcole şi de-ale şcolei după placul şi interesul său, n'a făcut alt-ceva de cât intrigă pe acolo pe la d-vöstră, ineşrind şi vorbind de rău pe ömenii, cari aveau şi au dragoste pentru şcole“.⁹⁶⁾

Din această declaraţie vagă se vede că D. Manole e supărat, pentru că nu mai dispune, ca altădată, „de-ale şcolei după placul şi interesul său“. Chiar dacă aş fi taxat de indiscret, voiă explica eă, înainte opiniei publice române, adevărata cauză a supărării lui Diamandi. Iată cum stă cestiunea. Eforia bisericeii Sf. Nicolae, economisând, în trecut când lefurile Profesorilor erau mai mici, o sumă destul de mare, de care nu ştiaă de cât C. Popazu, Săniuă şi Diamandi Manole, aceasta, transformată în bonuri, a fost depusă la D. Manole, care a speculat-o, mai mulă ani, pentru propriile sale interese. Murind C. Popazu şi bătrânul Să-

95). Veđi Id. Ibid.

96). Veđi „Epoca“ 11 Noembrie 1898.

niută, neavând încredere în cinstea Manolească, a comunicat lucrul și lui Ghiță B. Pop. Acesta, nevrând să ia răspunderea, l'a sfătuit pe răposatul Săniuță să împărtășască taina și cu păr. Voina și să caute a ridica banii de la Manole cât mai în grabă, căci nu-î merg tocmai bine afacerile comerciale. Indată ce a aflat, păr. Voina s'a pus greu pe capul lui Manole și cu fel de amenințări abia a putut scóte banii de la el, după un an și mai bine, *de și erau depuși în bonuri.*

Din acest moment, Manole n'a mai vădut cu ochi buni pe păr. Voina, căruia i-a jurat răzbunare. Cât pentru Ghiță Pop, dânsul purtându-se, la un concert din Brașov, necuviincios cu profesorul de muzică Dima, a intervenit păr. Voina, care fiind insultat de Ghiță Pop, i-a aplicat acestuia *constituția*, după prescripția sfintei scripturi!

Aceasta l'a făcut să se arunce în brațele lui Manole— în a căruí cinste nu avusese mai 'nainte încredere—și împreună cu el au început nesocotita campanie herostratică contra bisericeí și șcólelor din Brașov, *spre a se răzbuna asupra părintelui Voina.* Vorba românească: *ardă móra numai să piară sórecii.*

Aceasta este *valórea morală* a partizanilor d-lui Sturdza. Cum e *Turcul* și *pistolul* său a *tunat* și i-a *adunat*.

Sprijinit de asemeni indiviđi, lipsiți de cel mai elementar simț moral, d-l Sturdza nu putea s'o sfirșască de cât cum a sfirșit'o. Iar apariția broșurei banffyste, care zugrăvește în culori așa de triste rolul nedemn al d-lui Sturdza, în cea mai mare cestiune a veacului, n'a fost de cât începutul sfirșitului. De acea am înțeles perfect, nu numai indignarea imensă ce au pródus desvelirile broșurei, în opinia nóstră publică, dar și încercările desperate dar zădarnice ale muribundului Sturdza de a produce îndoială în spirite asupra *autenticității* acestei scrieri, și a o pune și pe aceasta, conform obiceiului său, în socoteala d-lui Take Ionescu.

Dar, spre nenorocirea sa, d-l Sturdza a pierdut și de astă dată lupta și a pierdut'o definitiv și fără remediú. Căci, în curând s'a constatat oficial din partea guvernului maghiar, că autorul broșurei este faimosul ungar *lancsó Benedek*, unul din șefii *secțiunii de naționalități* din departamentul Prezidenției Consiliului de Miniștri.

Descoperirea aceasta a avut un indoit rezultat : a) *dincolo*, destituirea lui Iancsó din înalta sa funcțiune pentru *trădare de secrete de Stat*, b) *dincóce*, răsturnarea d-lui Sturdza de la putere, la 30 Martie 1899, de opoziția-unită, pentru *trădare națională*.

Deosebirea acestor doi ómení, căduți victimă propriei lor *trădări*, este că unul *a servit*, cel-l'alt *a deservit* interesele neamului său. Și unul și altul a fost stăpânit de aceeași eternă sete de glorie deșartă, cu deosebirea că, pe unul *l'a ridicat* naționalicește și *l'a scoborit* politicește, pe când pe cel-l'alt *l'a omorít* și *politicește* și *naționalicește*. Pe acesta D-deú îl póte ierta, dar Românii adevérați nici odată, absolut nici odată !

26. Raportul între Românii liberi și cei subjugați

„Ori-cât de blând ar fi poporul Regatului român, el are dreptul și datoria să trimeată la pușcărie pe fratele său în românism sau pe ori-cine altul, care-l turbură ordinea în Stat“.

„Vezi „Liberalul“ 7 Sept. 1898“.

Tăria Statului român stă—cum prea bine dicea M. Kogălniceanu—in faptul că, pe de o parte, are o populație omogenă, pe de alta, este inconjurat din toate părțile de mase compacte românesce. Dacă aceste sînt cele două condițiuni esențiale, de la care atîrnă trăinicia noastră, cea mai înaltă datorie a României este să știe profita, pentru sine și neamul său, de situația sa excepțional de favorabilă. Păstrarea omogenității etnice în lăuntru și a raporturilor permanente cu Românii din afară de Regat, formează baza clădirii noastre naționale. Sînta tuturor Românilor este strîns legată și ei numai uniți „în cuget și în simțiri“ pot avea viitor. Tendința Românilor către unitatea etnică și înclinarea celor subjugați spre cei liberi este lucrul cel mai natural și mai necesar din lume. Conservarea omogenității noastre etnice, fără asigurarea elementului românesc inconjurător, este imposibilă. Sînt două căi pe care ne putem ajunge scopul. În politica internă să fim mai mult *patrioți*, în cea externă mai mult *naționaliști*. Asigurarea elementului român *intern* să pînte face prin protejarea lui față de străinii din țară sau prin asimilarea acestora *de bună voie*, iar a celui *extern* prin ajutorarea lui morală și culturală spre a-l feri de denaționalizare. Pentru realizarea acestui din urmă lucru, guvernul român e dator să caute a convinge prietinește și *omenește* pe cei cari i-ar cere alianța, că-i este scumpă viața Românilor de pretutindenea. Dacă nu reușește și totuși vrea să păstreze întreagă demnitatea Statului român, atunci nu-i rămîne de cît două lucruri de făcut: a) sau să uzeze, în politica internă, de aceleași mijloace represive contra celor înrudiți cu opresorii fraților noștri, b) sau să evite raporturile politice mai intime cu un Stat, care, atentînd la viața

elementului român înconjurător, cu concursul nostru ne sapă indirect nouă înșine mormântul național.

Altă soluție demnă, în împrejurările actuale, pentru un guvern luminat și cu adevărat românesc, care ține, înainte de toate, să asigure viitorul Statului român, din nenorocire nu există.

În general, oricare ar fi guvernul românesc, interesul nostru de viață îi impune să nu uite că are o elementară datorie națională de îndeplinit și anume: **dacă nu poate sau nu vrea să facă bine Românilor subjugăți, să se păzească de a le face rău.** Atât au dreptul să-i ceară și Români din alte țări.

Ei bine, d. Sturdza, nu numai că nu s'a ținut de acest elementar principiu de onestitate politică, dar a exploatat, cu o uimitoare tărie de suflet, cauza națională în general, iar pe Români ardeleni din țară în special.

Ast-fel, pentru d-l Sturdza și ómenii săi *din opoziție*, Români ardeleni din țară „ne ajută să desăvârșim organizarea Statului român și să propagăm cultura în masele încă inapoiate ale poporului nostru”⁹⁵).

Ei „ne-au învățat pe noi carte sufletească și carte românească”⁹⁶).

Ei sunt, dintre ómenii „cei mai muncitori, cei mai harnici, cei mai bogați”⁹⁷).

Mai mult de cât atât. Români ardeleni de la noi trebuiesc menajați și pentru că sunt foarte numeroși în toate județele și „formează majoritatea în favorul partidului pentru care să hotăresc să voteze”⁹⁸).

Cu un cuvânt, „Elementul transilvănean este o forță în țara noastră”⁹⁹).

Aceasta nu l'a împiedicat însă pe d-l Sturdza cu ai săi, îndată ce au ajuns la guvern, să tradeze cauza națională, să dezorganizeze pe Români subjugăți, să decoreze pe polițaiul de naționalități Ieszenszky și să refuze școlilor din

95. (veđi Memoriul studenților, București 1891).

96. (veđi Sturdza Orfeu 25 Octombrie 1894).

97. (veđi Sturdza Senat 10 Decembrie 1894).

98. (veđi Stolojan Cameră 11/12 Decembrie 1893).

99. (veđi Id. ibid).

Braşov rentă legală ce le datora Statul român, făcând astfel Românilor amăgiţi cel mai mare rău posibil.

Iar presa, susţinută din fondurile secrete, atât cea din ţară cât şi cea de-afară, a dus o mizerabilă campanie de minciuni, intrigi şi ameninţări contra celor ce protestau că li se exploatează sórta. Să dăm un singur exemplu.

Indată ce păr. Voina a demască campania dusă de d. Sturdza pe tema *falsului*, presa pretinsă liberală şi în special *ziarul „Liberalul“* scrie un articol murdar la adresa Transilvănenilor din ţară, pe cari îi scobórá la nivelul rîndaşilor de cai şi-i ameninţă cu *expulzarea*. Iată acest articol, în tóată turpitudinea sa „liberal-naţională“ :

„Pentru fraţi“,

„Regatul român s'a format şi desvoltat prin inteligenţa, vigórea, devotamentul până la sacrificiul vieţii şi munca stăruitoare a *fiilor acestei ţări*. Cu tóte că n'a trecut mult timp de când mari nevoi apăsău încă asupra noastră şi de când conducătorii noştri erau dílnic preocupaţi de înlăturarea lor şi aşedarea bazelor noi ale Statului modern român, așa în cât desvoltarea României este încă în curs de organizare, toluşi *în regatul român se găseşte*, ca şi în trecut, *ospitalitate şi incurajare pentru tot ce este cinstit şi muncitor*.

„În trecut, locuitorii regatului au luptat pentru apărarea casei şi moşiei şi, cu ajutorul lui D-zeu, au reuşit să şi le scape. Cu tóte nevoile şi urgiile, ce au trecut peste el, poporul şi-a păstrat şi demnitatea firească şi bunele şi generósele lui deprinderi : *a păstrat nevoile pentru el şi a pus casa şi masa la dispoziţia vecinului*.

„Astă-đi nu mai e un secret pentru nimeni că aci au găsit sprijin şi ajutor mulţi din acei cari, *pentru un motiv sau altul, au părăsit locul naşterii* făcând apel la această ţară, şi că adesea, fórté adesea, *cármuitorii Statului român au fost nedrepti cu cei născuţi şi crescuţi aci, pentru a îmbrăţişa pe cei născuţi şi crescuţi alurea*.

„Poporul regatului român tot făcând ce póte pentru alţii, are însă de făcut încă mult pentru el ; şi de acela este indispensabil să i se lase liniştea necesară spre a se desvolta în pace.

„Ca în ori-ce țară tânără e firesc ca luptele interne pentru dezvoltarea internă a Statului să ia din când în când un caracter mai acut. Se poate chiar ca une-orî să se ajungă și la violențe—carî se manifestă mai cu seamă prin presă—din cauza patimelor politice adesea puțin justificate. Se mai poate iarăși ca luptele violente să grăbiască câte odată progresul.

„Dar toate acestea, fie că dau rezultate bune, fie că dau rezultate rele, *ne privesc exclusiv pe noi cetățenii regatului român și pe locuitorii acestui regat carî, de și n'or fi cetățeni, dar sunt născuți și crescuți aci, 'și au interesele aci și înțeleg să rămână aci, legați de sorta acestei țări și la bine și la rău.*

„Și dar e bine ca alții să nu se amestece. Și, după cum ori-cât de blând ar fi poporul regatului român, *el are dreptul și datorita să trimeată la pușcărie pe fratele său în românism, sau pe ori-cine altul care-i turbură ordinea în Stat, tot ast-fel și fratele are dreptul să spună fratelui, căruia-i acordă ospitalitatea, când acesta—din împrejurări independente poate—e rău crescut.*

„—E natural să te bucuri de dragostea mea și de aceea ți-am dat ospitalitate, sentimentul meu de dragoste e înțeles de tine ca constituindu-ți un drept. *Te crești stăpân în casa mea, pe care eu am făcut-o cu munca mea, și-mi turburi liniștea.*

Ești intrigant, din cauză că nu ți-ai îngrijit educațiunea, și pentru că ești în imposibilitate de a-mi face vre-un rău, te-ai dus la grajd ca să-ți găsești semenul și să intrizezi ca să-mi turburi liniștea în casă. Te-am prins, ia-l și pe rîndaș, sărutăți-vă, dar pleacă, căci eu am alt-ceva de făcut.

„Spre reflecțiune“. ¹⁰⁰⁾.

Afară de amenințarea Ardelenilor din țară cu expulzarea, din proza aceasta „rîndașască“, scrisă de cine știe ce patriot à la Vizanti, mai putem scóte și câte-va observațiuni carî într'adevăr îi dau de gândit.

Așa, autorul articolului, după ce se plânge de Ardeleni, a căror cauză l'a adus în cașcaval, că-i „turbură liniștea“

100). Vezi „Liberalul“ 7 Sept. 1898.

—probabil în săvârșirea *trădării naționale* — împarte pe locuitorii acestei țări în trei categorii: *cetățenii români*, *ne cetățeni străini* și *Ardeleni* cetățeni sau necetățeni.

Spune că luptele politico-culturale pentru dezvoltarea Statului român privesc exclusiv pe cetățenii români *și pe acei străini „cari, de și n'or fi cetățeni, dar sunt născuți și crescuți aci“*, adică *pe Ovrei*—iar nu pe *vagabonzii* de Transilvăneni, cari, ca niște *trântori*, au venit la masa întinsă și sunt ținuți de pomană.

De aceea, anonimul autor, care, preferind pe străinii Românilor, *de sigur își apără propria sa cauză*, trimite pe Români ardeleni la „semeni“ lor la *rândașii unguri* și-i somează să plece din țară, dicându-le: „ia-l și pe rîndaș, sărutați-vă, dar pleacă, *căci eu am alt-ceva de făcut*“.

Ce-o fi având „*Românul*“ *de făcut* de nu încapă de Transilvăneni, numai d-l *Sturdza* sau *Vizanti* ne-ar putea-o spune!

Terminând studiul de față, îl recomand cu tot dinadinsul Transilvănenilor inteligenți „spre reflecțiune“!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

